

HAMINA

Osa II

**Historiallisen ajan muinaisjäännösten
inventointi 4.–15.9.2006**

FM Johanna Enqvist

Museovirasto, rakennushistorian osasto

Arkisto- ja rekisteritiedot

Alue: Hamina

Tutkimuksen laatu: inventointi

Kohteen laji: kiinteä muinaisjäänös

Kohteen ajoitus: historiallinen

Peruskartat: 3041 07+08, 3041 09, 3042 01, 3042 02, 3042 04, 3042 05, 3042 09, 3131 07

Projekti: Haminan kaupungin arkeologinen inventointi 2006

Tutkimuslaitos: Museovirasto, rakennushistorian ja arkeologian osastot (MV/RHO ja MV/AO)

Tutkija: FM Johanna Enqvist

Kenttätyöaika: 4.–15.9.2006 (historiallisen ajan inventointi), 15.5.–9.6.2006 (esihistoriallisen ajan inventointi)

Tutkimuskustannukset: 19 100 €

Tutkimusten kustantaja: Haminan kaupunki

Löydöt: -

Diapositiivit: 125706: 1–123

Mustavalkonegatiivit: -

Inventointiraportin sivumäärä: 127 s. + Liitteet (Osa II)

Liitteet: Diapositiiviluettelo, Yleiskartat

Alkuperäisen inventointikertomuksen säilytyspaikka: (Osa II, Historiallisen ajan muinaisjäänösten inventointi) Museovirasto, rakennushistorian osaston arkisto, Helsinki. (Osa I, Esihistoriallisen ajan muinaisjäänösten inventointi) Museovirasto, arkeologian osaston arkisto, Helsinki.

Tiivistelmä

Haminan kaupunki rahoitti kuuden viikon mittaisen perusinventoinnin Haminassa 15.5.–9.6. ja 4.–15.9.2006. Inventointiprojekti liittyi osaltaan Haminan keskeisten alueiden yleiskaavaehdotukseen sekä yleiseen kaavoitustarpeeseen. Muinaisjäännösten perusinventoinnin luonteisia kenttätutkimuksia on nykyisen Haminan kaupungin alueella tehty viimeksi 1960-luvulla, jolloin ei kiinnitetty huomiota historiallisen ajan kohteisiin. Vuoden 2006 inventoinnissa esihistoriallisen ajan kohteiden inventointiin varattiin neljä viikkoa touko-kesäkuussa, ja historiallisen ajan kohteiden inventointiin kaksi viikkoa syyskuussa. Inventointialue käsitti nykyisen Haminan kaupungin merialueineen, johon kuuluu myös siihen v. 2003 liitetty entinen Vehkalahden kunta.

Alueelta tunnettiin ennen inventointia 81 kiinteää muinaisjäännöstä, joista suurin osa tarkastettiin perusinventoinnin yhteydessä. Tämän lisäksi käytiin läpi mahdolliseksi muinaisjäännöksiksi määritellyjä kohteita sekä irtolöytöpaikkoja, joita inventointialueella on yhteensä noin sata. Uusia esihistoriallisia muinaisjäännöksiä etsittiin kartta-analyysin perusteella potentiaalisiksi määritellyiltä, topografisesti sopivilta alueilta, ja niitä löytyikin 19. Historiallisen ajan inventoinnissa keskityttiin vanhojen kyläpaikkojen paikantamiseen ja tarkastamiseen. Näitä mahdollisesti jo keskiajalle periytyviä kylätontteja jäljitettiin historiallisten karttojen ja asiakirjalähteiden perusteella 32 kpl. Muita historiallisen ajan kohteita löydettiin viisi, mm. Haminan ensimmäiset kaksi jatulintarhaa. Kun vanhan Vehkalahden pitäjän kylien talot ovat lähes poikkeuksetta sijainneet usealla erillisellä tontilla, muodostui kyläpaikoista 102 muinaisjäännöskohdetta. Haminan kiinteiden muinaisjäännösten määrä nousi vuoden 2006 inventoinnin tuloksena 204.

Sisällysluettelo

Arkisto- ja rekisteritiedot	2
Tiivistelmä	3
Sisällysluettelo	4
1. Johdanto	6
2. Haminan historiaa	6
2.1. Vehkalahden vanhat kylät	8
2.2. Vehkalahden knaapit	13
3. Yhteenvedo	14
4. Ennen v. 2006 inventointia tunnetut historiallisen ajan kohteet	15
4.1. Kiinteät muinaisjännökset	15
4.2. Mahdolliset muinaisjännökset	22
5. Vuoden 2006 inventoinnissa löydetty historiallisen ajan kohteet	24
5.1. Kylänpaikat	28
5.1.1. Hamina Hietakylä (Sandby)	28
5.1.2. Hamina Hillo (Hillnäs)	29
5.1.3. Hamina Husula (Bocksböle)	31
5.1.4. Hamina Husupyöli (Husuböle)	32
5.1.5. Hamina Husupyöli-Pyöli (Böle/Bölisby)	33
5.1.6. Hamina Ihamaa (Ihaxama)	35
5.1.7. Hamina Kannusjärvi (Hasula/Cannisyervi)	38
5.1.8. Hamina Kitula (Kitulaby)	47
5.1.9. Hamina Kolsila (Routsby)	50
5.1.10. Hamina Kuorsalo (Korusala)	53
5.1.11. Hamina Lankila (Langila)	55
5.1.12. Hamina Metsäkylä (Skogby)	57
5.1.13. Hamina Myllykylä (Kvarnby)	60
5.1.14. Hamina Mäntlahti (Mentelax)	63
5.1.15. Hamina Neuvoton (Lill Nevitto)	66
5.1.16. Hamina Onkamaa (Ongama)	69
5.1.17. Hamina Paijärvi (Paiyervi)	73
5.1.18. Hamina Pampyöli (Bamböle/Hirvelä)	75
5.1.19. Hamina Poitsila (Norsby/Grottila)	78
5.1.20. Hamina Pyhältö (Pöhelde)	78
5.1.21. Hamina Pyötsaari (Bötesö)	83

5.1.22.	Hamina Rakila/Brakila (Braksby)	85
5.1.23.	Hamina Reitkalli (Bredskallaby/Bässeby)	87
5.1.24.	Hamina Salmenkylä (Strömsby)	91
5.1.25.	Hamina Salmi (Salmisby)	94
5.1.26.	Hamina Sivatti (Sigvartsby)	97
5.1.27.	Hamina Summa (Summaby)	99
5.1.28.	Hamina Tammio (Stamö)	103
5.1.29.	Hamina Turkia (Turkiaby)	105
5.1.30.	Hamina Töytäri (Stensböle/Stöder)	108
5.1.31.	Hamina Vehkjärvi (Vehkyervi)	110
5.1.32.	Hamina Vilniemi (Villnäs)	113
5.2.	Muut kohteet	116
5.2.1.	Reitkalli Tupatöyrynmäki	116
5.2.2.	Myllykylä Leirinkankaan leiripaikka	118
5.2.3.	Sivatti Vihdaskankaanniitty	120
5.2.4.	Pampyöli Kypäraukia	123
5.2.5.	Summa Veskuransuo	124
Lähteet	.....	126
Arkistolähteet	.....	126
Painamattomat lähteet	.....	126
Painetut lähteet ja kirjallisuus	.....	126
Internet –lähteet	.....	126
Liitteet	.....	128
Diapositiiviluettelo	.....	128
Yleiskartat	.....	131

1. Johdanto

Museoviraston arkeologian ja rakennushistorian osastot tekivät Haminan kaupungin alueella kuuden viikon mittaisen perusinventoinnin 15.5.–9.6. ja 4.–15.9.2006. Projektin kustannuksista (19 100 €) vastasi Haminan kaupunki. Inventointiprojekti liittyi osaltaan Haminan keskeisten alueiden yleiskaavaehdotukseen sekä yleiseen kaavoitustarpeeseen. Muinaisjäännösten perusinventoinnin luonteisia kenttätutkimuksia on nykyisen Haminan kaupungin alueella tehty viimeksi 1960-luvulla (Huurre 1967), jolloin ei kiinnitetty huomiota historiallisen ajan kohteisiin.

Vuoden 2006 inventoinnissa esihistoriallisen ajan kohteita inventoitiin neljä viikkoa touko-kesäkuussa, ja historiallisen ajan kohteita kaksi viikkoa syyskuussa. Esi- ja jälkitöihin käytettiin yhteensä kolme kuukautta. Inventointialue käsitti nykyisen Haminan kaupungin merialueineen, johon kuuluu myös siihen v. 2003 liitetty entinen Vehkalahden kunta. Inventoinnin toteuttamisesta esi-, jälki- ja kenttätöineen vastasi Museoviraston tutkija FM Johanna Enqvist.

Museoviraston ylläpitämässä muinaisjäännösrekisterissä oli Haminan alueella ennen v. 2006 inventointia 81 kiinteää muinaisjäännöstä, joista suurin osa tarkastettiin perusinventoinnin yhteydessä. Tämän lisäksi käytiin läpi mahdolliseksi muinaisjäännöksiksi määritellyjä kohteita sekä irtolöytöpaikkoja, joita inventointialueella on yhteensä noin sata. Uusia esihistoriallisia muinaisjäännöksiä etsittiin kartta-analyysin perusteella potentiaalisiksi määritellyiltä, topografisesti sopivilta alueilta.

Viime vuosina Museovirastossa on panostettu kaupunkiarkeologian lisäksi maaseudun asutushistoriallisten jäännösten, erityisesti vanhojen autioituneiden kylätonttien, paikantamiseen ja suojeluun. Myös Haminan historiallisen ajan kohteiden inventoinnissa keskityttiin oletettavasti jo keskiajalle periytyvien kylätonttien etsimiseen ja tarkastamiseen. Näitä vanhoja kyläpaikkoja jäljitettiin historiallisten karttojen ja asiakirjalähteiden perusteella 32 kpl.

Haminan v. 2006 perusinventoinnin yhteydessä löytyi 126 uutta muinaisjäännöstä, joista 19 ajoittuu esihistorialliselle ajalle ja 107 historialliselle ajalle. Inventoinnin tuloksia esittelevä raportti on inventoinnin tavoin jaettu kahteen osaan, joista käsillä oleva osa II käsittelee historiallisen ajan muinaisjäännöksiä ja osa I esihistoriallisen ajan muinaisjäännöksiä. Inventoidun alueen luonnonympäristöä ja rannansiirtymistä sekä Suomen esihistorian ajanjaksoja ja yleispiirteitä käydään läpi esihistoriallisten muinaisjäännösten yhteydessä osassa I. Osassa II on liitetty katsaus Haminan ja vanhan Vehkalahden pitäjän kylien historiaan.

2. Haminan historiaa

Kristinuskon saapuminen, joka määritellään esihistoriallisen ajan päätepisteeksi, ajoitetaan hieman vaihtelevasti eri osissa Suomea. Itä-Suomessa on rajapyykkinä perinteisesti pidetty 1300-lukua. Ristiretkiaikaan (1025–1300 jKr.)

viitatessa käytetään myös termejä *varhaiskeskiaika* tai *varhaishistoria*; Keski-Euroopassa *keskiajan* on katsottu alkaneen jo 400-luvulla.

Muinaismuistolaki ei täsmällisesti määrittele muinaisjäännökseltä vaadittavaa ikää, mutta Museovirastossa on muotoutunut käytäntöjä ja määritelmiä, joiden perusteella historiallisen ajan muinaisjäännöksiä tutkitaan ja suojellaan. Historiallinen aika voidaan arkeologian näkökulmasta jakaa karkeasti:

<i>Keskiaika</i>	<i>1300–1500 jKr.</i>
<i>Uusi aika</i>	<i>1500–1900 jKr.</i>

Uudemmista (1900-luvun) jäännöksistä suojelun piiriin kuuluvat ensimmäisen ja toisen maailmansodan linnoituslaitteet.

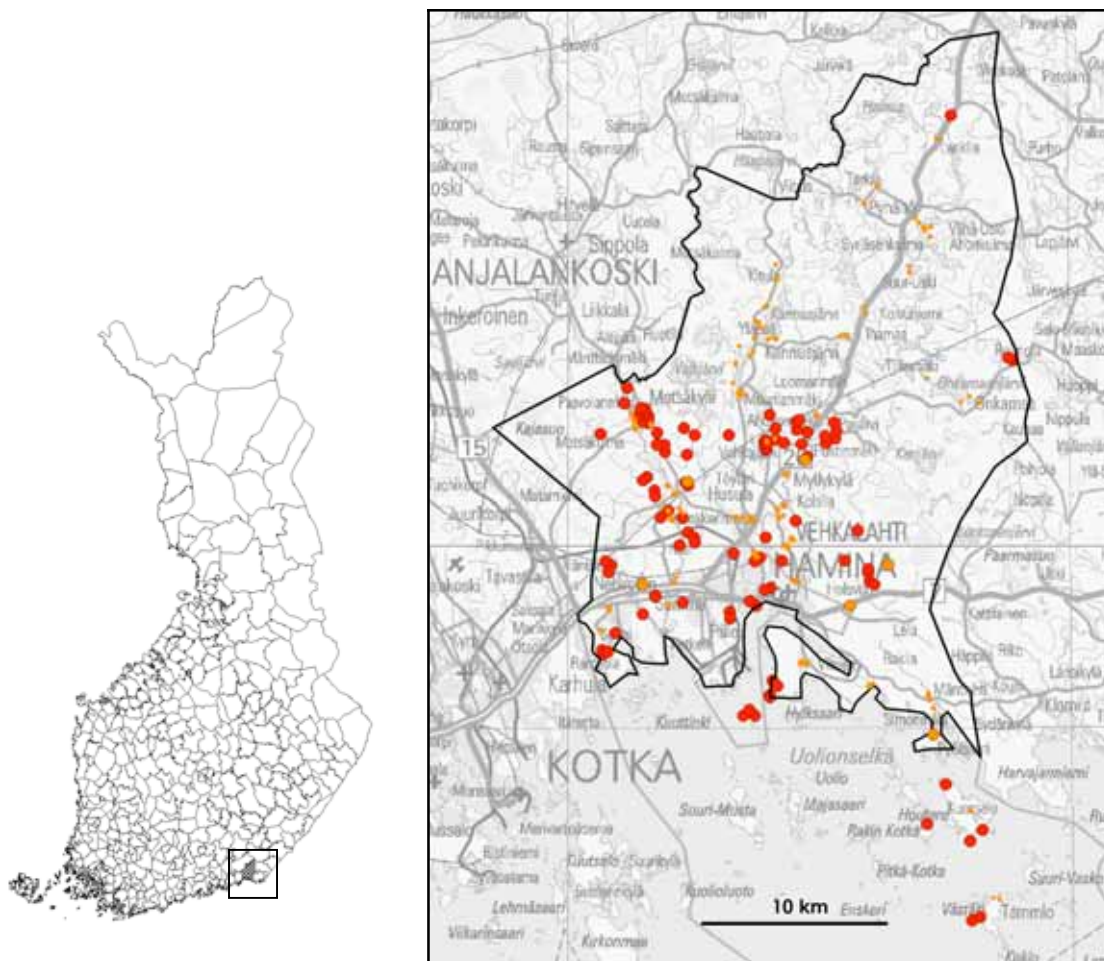
Haminan emäpitäjä Vehkalahti mainitaan historiallisissa asiakirjalähteissä ensimmäisen kerran v. 1336, jolloin Pietari Joninpoika myönsi tallinnalaisille oikeuden käydä kauppaa kolmessa linnalääninsä kaupungissa: Viipurissa, Vehkalahdella (*Veckelax*) ja Virolahdella (FMU 443). Vehkalahden kirkonkylä irrotettiin emäpitäjästä ja sai kaupunkioikeudet v. 1653 nimellä *Veckelax Nystad*. Kaupunki tuhouttiin ja poltettiin Suuressa Pohjan sodassa v. 1712.

Kun Ruotsi menetti Viipurin Uudenkaupungin rauhassa 1721, tarvittiin itärajalle uusi kauppa- ja linnoituskaupunki. Vehkalahden Uudenkaupungin paikalle perustettiin 1723 Hamina eli *Fredrikshamn*, joka sai nimensä kuningas Fredrik I:n mukaan ja peri Viipurin tapulioikeudet. Kaupunki jälleenrakennettiin ja linnoitettiin vuosina 1722–1724 tiukan sotilaallisen asemakaavan mukaan.

Hattujen sodan aikana perääntyvä Ruotsin armeija poltti kaupungin 1741. Vuonna 1743 Hamina siirtyi Turun rauhassa Venäjälle, ja kaupungin nimeksi tuli tällöin saksalaisperäinen *Friedrichshafen*. Ruotsin puolelle perustettiin uudeksi raja- ja linnoituskaupungiksi Loviisa, joka peri Haminan tapulioikeudet ja jonne muutti osa Haminan ruotsinkielisistä asukkaista.

Vuonna 1809 kaupungissa allekirjoitettiin Haminan rauha, jossa Ruotsi luovutti Suomen alueen Venäjälle. Vuonna 1812 Hamina palasi muun Viipurin läänin ohella takaisin Suomen yhteyteen. Kotkan kaupungin perustaminen 1870-luvulla heikensi Haminaa taloudellisesti. Kilpaillakseen Kotkan kanssa Hamina rakennutti Tervasaaren ulkosataman sekä sinne yksityisen rautatien Kotka-Kouvola -radalta. Hamina kuitenkin menetti alueensa johtavan kaupungin aseman nopeasti kasvaneelle ja teollistuneelle Kotkalle.

Vehkalahden kunta liitettiin Haminaan 2003. Koska Haminan kaupunki perustettiin aikanaan Vehkalahden kirkonkylän paikalle, kunnalla ei ollut omaa kuntakeskusta, vaan Vehkalahden kirkko ja kunnanvirasto sijaitsivat Haminan keskustassa. (<http://fi.wikipedia.org/wiki/Hamina>.)

Kuva 1. Haminan sijainti ja kiinteiden muinaisjäännösten levintä Haminassa. Esihistorialliset kohteet punaisella ja historiallisen ajan kylätontit ja muut kohteet oranssilla.

2.1. Vehkalahden vanhat kylät

Vaikka asutuksen katsotaankin arkeologisen materiaalin perusteella jatkuvan Kymenlaakson rannikolla suhteellisen katkeamattomana esihistorialliselta ajalta nykypäiviin asti, ovat sen muodot, intensiteetti ja sijoittuminen vaihdelleet vuosisatojen saatossa. Nuoremmalle rautakaudelle (n. 600–1300 jKr.) ajoittuvien löytöjen vähäisyys on silmiinpistävä. Tässä, kuten monessa muussakin vastaavassa tapauksessa, löytötyhjiö kuvastanee ennemminkin tutkimuksellista aukkoa kuin asutuksen täydellistä katoamista.

Suomen naapurialueet olivat 1000-luvulle tultaessa jo kääntyneet kristinuskuun. Skandinavian kuningaskuntien laajenemisyrittäykset suuntautuivat itään, missä Novgorod oli nousemassa keskeiseksi kauppapaikaksi ja muodostumassa valtioksi. Itämeren piirissä ja Lapissa oli käynnissä poliittinen kilpailu, joka ulottui Suomenkin alueelle ja heijastui ristiretkiajan esineellisessä kulttuurissa. Länsi-Suomi suuntautui länteen ja Savo-Karjala itään. Häme erottautuu sekä itäisten että läntisten esinemuotojen risteämisalueena. Erämaat olivat eri suunnilta tulevan nautinnan kohteena. Suomessa kristillinen kirkko sai vähitellen jalansijaa, mikä näkyi esineettömän hautautuvan leviämisenä. Kiinteän

maanviljelysasutuksen alue oli suunnilleen sama kuin viikinkiaikana, mutta asukasmäärät näyttävät lisääntyneen varsinkin Karjalassa.

Suomalaisperäinen nimistö keskittyy vanhan Vehkalahden alueella keskeisiin paikkoihin: tärkeät kalastus- tai liikennepaikat, joet, kosket, isot saaret ja Kirkkojärven länsiranta. Tämä viittaa siihen, että vanhin asutuserrostuma muinaisen Vehkalahden pitäjässä olisi suomalainen, ja että alueella on harjoitettu ainakin eränkäyntiä jo ennen keskiajan kuluessa tapahtunutta asutuksen vakiintumista. (Rosén 1936:50-52.)

Keskiajalla, 1200-luvun lopulla ja 1300-luvulla, on Kymenlaaksonkin rannikolle saapunut ruotsalaisia siirtolaisia, joiden vaikutus näkyy ennen kaikkea nimistössä. On esitetty että kyseessä olisi ollut valtiiovallan ohjailema, määrätietoinen asutustoiminta, jonka tarkoituksena olisi ollut Viipurin linnan läntisten yhteyksien turvaaminen sekä luotettavien vartiomiesten sekä sotilasreservien sijoittaminen valtakunnan itäiseen osaan. Toisin kuin Itä-Uudellamaalla, ruotsalaisasutus on Vehkalahden rannikolla melko katkonaista esiintyen pieninä saarekkeina siellä täällä. (Rosén 1936:37-64.)

Yksi harvoista Haminan ja entisen Vehkalahden seudun asutushistoriasta ja kylistä kertovia keskiaikaisia kirjallisia lähteitä on Viipurin linnanpäällikkö Erik Akselinpoika Tottin v. 1458 antama tuomio, jossa luetellaan muutamia Suur-Vehkalahden kyliä ja vahvistetaan niiden rajat (FMU 3076, 3078). Tässä tuomiossa mainitaan seuraavat kylät: Rakila, Poitsila, Pampyöli, Husula, Husupyöli, Salmenkylä, Metsäkylä, Mäntlahti, Neuvottoma, Reitkalli, Summa ja Viinielmi. Näissä kylissä asutus oli siis jo vakiintunut 1400-luvun puoliväliin mennessä. (Nordenstreng & Halila 1974:19; Rosén 1936:253-308.)

Ruotsalaisten uudisasukkaiden lisäksi Kymenlaaksoa on asutettu myös Hämeen ja Lappeen suunnilta. "Lapveteläinen kaskiviljelysasutus" levisi Saimaata ympäröiviltä seuduilta Pohjois-Vehkalahdelle, ilmeisesti lapveteläisten vanhoille eräalueille, vielä 1500-luvun kuluessa. Vehkalahden nuorimmatkin kylät ovat syntyneet viimeistään 1500-luvun puolivälissä, ja ruotsalaista alkuperää olevien kylien väestö ja nimistö suomalaistui samoihin aikoihin. Viimeisimpänä asutetuksi tuli Vehkalahden koilliskulma, jonka kylät alkavat esiintyä kirjallisissa lähteissä vasta 1540-luvulta lähtien. Tuolloinkin kylien nimet saattoivat vielä vaihdella tai jokin kylän osa mainitaan välillä itsenäisenä. (Rosén 1936:112-116.)

Keskiaikaisten kylien arkeologisessa inventoinnissa hyödynnetään monia historiallisia lähteitä. Tärkeimpiä kylien synnystä, koosta ja sijainnista kertovia lähteitä ovat asiakirjamaininnat, historialliset kartat (tilus-, verollepano- ja isojakokartat 1600-, 1700- ja 1800-luvuilta), sekä veroluettelot (1500-luku), joiden avulla voidaan jäljittää kylien talolukuja ja yksittäisiä isäntiä. Nykyinen paikannimistö ja niihin liittyvä perimätieto antavat myös arvokkaita vihjeitä inventoijalle.

Ongelmana on se, että muutamaa keskiaikaista asiakirjamainintaa lukuun ottamatta käytettävissä olevat historialliset lähteet ovat paljon nuorempia kuin se kerrostuma, joka arkeologisen inventoinnin yhteydessä pyritään tavoittamaan. Vanhimmat kartat Haminan alueelta ovat 1690-luvulta, mutta suurin osa historiallisesta karttamateriaalista koostuu 1800-luvun isojakokartoista. Vaikka isojakokartat ovatkin käyttökelpoisia inventoinnin apuvälineitä valottaessaan osaltaan alueen maankäytön historiaa.

Näyttää siltä, että eteläisessä Kymenlaaksossa kylien talot ovat olleet jakautuneina kahdelle tai useammalle tontille jo ennen isojakoa. Esimerkiksi Hämeessä tyypillisiä tiiviitä ryhmäkylä ei Kymenlaaksoon ole muodostunut kuin poikkeustapauksissa. Arkeologiselta kannalta mielenkiintoisimpia ovat ns. autiokylät, jotka ovat sodan, nälänhädän, epidemian tai muun syyn takia autioiduttuaan olleet unohduksissa parhaassa tapauksissa useita vuosisatoja. Vehkalahtenkin alueen kylä autioittivat 1500-luvun lopulla sotavuodet ja niiden välittömänä seurauksena tulleet rasisukset: ryöstöretket, nälkä ja taudit. Vuonna 1571 alkaneen sodan lisäksi vehkalahtelaisia koettelivat katovuodet 1577 sekä 1587–88. Kun näistä vitsauksista selvinneet, vielä viljelyksessä olleet talot alkoivat toipua, seurasi pahin kato v. 1601. Tämä johti asukasluvun dramaattiseen romahtamiseen. (Rosén 1936:233-235, 326-327.)

Seuraavassa taulukossa on esitetty oletettavasti jo keskiajalla syntyneet Vehkalahten kylät, vanhin jäljitetty maininta kylän olemassaolosta, taloluku 1500-luvulla ja kylätontin nykytilanne.

Kylä	Ensimmäinen maininta	Verotetut talot (savuja)	Autioituminen
Hietakylä (Sandby)	v. 1396 (FMU 1057)	1 (v. 1551)	Kylä on jäänyt nykyisen Haminan kaupungin alle.
Hillo (Hillnäs)	v. 1458 (FMU 3076)	1 (v. 1551)	Kylä on jäänyt nykyisen Haminan syväsataman alle.
Husula (Bocksböle)	v. 1458 (FMU 3076)	3 ja rälssitiloja? (v. 1551, Husula-Husupyöli-Pyöli.)	Edelleen asuttu, osin rakentamaton.
Husupyöli (Husuböle)	v. 1458 (FMU 3076)	3 ja rälssitiloja ? (v. 1551, Husula-Husupyöli-Pyöli.)	Edelleen asuttu, osin rakentamaton.
Husupyöli-Pyöli (Böle/Bölisby)	v. 1458 (FMU 3076)	3 ja rälssitiloja ? (v. 1551, Husula-Husupyöli-Pyöli.)	Edelleen asuttu, osin rakentamaton.
Ihamaa (Iloxama)	v. 1555	36 (v. 1551, Kannusjärven kanssa yhteensä)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Kannusjärvi (Hasulaby/Cannisyerve)	v. 1525 (FMU 6269)	36 (v. 1551, Ihamaan kanssa yhteensä.)	Useita tontteja: yksi autioitunut, muut edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Kitula (Kitulaby)	v. 1551	3 (v. 1551)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin

			rakentamattomia.
Kolsila/Ruotsinkylä (Routsby)	v. 1544	8 (v. 1551)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Kuorsalo (Korusala)	v. 1387 (FMU 957)	5 (v. 1547)	Autioitunut 1700- 1800-luvun vaihteessa.
Lankila (Langila)	v.1592	21 (v. 1551, Pyhällön ja Turkian kanssa yhteensä.)	Edelleen asuttu, suurelta osin rakentamaton.
Metsäkylä (Skogby/Mässekylä)	v. 1458 (FMU 3078)	19 (v. 1551)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Myllykylä (Kvamby)	v. 1551	14 (v. 1551)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Mäntlahti (Mentelax)	v. 1458 (FMU 3076)	8 (v. 1551)	Kaksi tonttia: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Neuvoton (Lill Nevitto)	v. 1458 (FMU 3076)	9 (v. 1551)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Onkamaa (Ongama)	v. 1544	10 (v. 1551) 5 (v. 1600-)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Paijärvi (Paiyervi)	v.1544	5 (v. 1551)	Kaksi tonttia: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Pampyöli (Bamböle)	v. 1458 (FMU 3076)	18 (v. 1551)	Useita tontteja: yksi tonteista on jäänyt nykyisen Haminan kaupungin alle, muut tontit ovat edelleen asuttuja ja osin rakentamattomia.
Poitsila (Grottila/Norsby)	v. 1458 (FMU 3076)	5 (v. 1551)	Kylä on jäänyt omakotitaloalueen ja nykyisen Haminan syväsataman alle.

Pyhältäö (Pöhelde)	v. 1544	21 (v. 1551 Turkian ja Lankilan kanssa yhteensä.)	Useita tontteja: kolme tonteista kokonaan tai lähes kokonaan autioituneita, muut edelleen asuttuja, mutta osin rakentamattomia.
Pyötsaari (Bötesö)	v. 1539	1 (v. 1549)	Edelleen asuttu, osin rakentamaton.
Rakila/Brakila (Braksby)	v. 1458 (FMU 3076)	3 (v. 1551)	Edelleen asuttu, osin rakentamaton.
Reitkalli (Bredskallaby/Bässeby)	v. 1396 (FMU 1057)	15 verotaloa ja 7 knaappitilaa (v. 1551)	Useita tontteja: yksi tonteista on suurelta osin tuhoutunut soranotossa, muut tontit ovat edelleen asuttuja ja osin rakentamattomia.
Salmenkylä/Salmi (Strömsby)	v. 1458 (FMU 3076)	6 (v. 1551)	Kaksi tonttia: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Salmi (Salmisby)	v. 1543	1 (v. 1551)	Edelleen asuttu, osin rakentamaton.
Sivatti (Sigvartsby)	v. 1543	19 (v. 1551)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Summa (Summaby)	v. 1458 (FMU 3076)	10 (v. 1551)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Tammio (Stamö)	v. 1547	2-3 (v. 1551)	Edelleen asuttu, rakennuskanta peräisin pääasiassa 1800-luvulta.
Turkia (Turkiaby)	v. 1574	21 (v. 1551 Pyhällön ja Lankilan kanssa yhteensä.)	Kaksi tonttia: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.
Töytäri (Stensböle/Landbobacka)	v. 1444 (FMU 2573)	1 (v. 1551)	Edelleen asuttu, osin rakentamaton.
Vehkjärvi (Vehkyervi)	v. 1551	6 (v. 1551)	Kaksi tonttia: edelleen asuttuja, osin

			rakentamattomia.
Vilniemi (Vildnäs) (Vildnäs)	v. 1458 (FMU 3076)	7 (v. 1551)	Useita tontteja: edelleen asuttuja, osin rakentamattomia.

Taulukko 1. Vehkalahden keskiaikaiset kylät, ensimmäinen maininta, taloluku ja nykytila/autioituminen.

2.2. Vehkalahden knaapit

Kuningas Maunu Ladonlukon v. 1280 antaman Alsnön säännön mukaan ratsain kruunua palvelevat asemiehet saivat verovapauden. Kuningas Maunu Eerikinpoika viimeisteli rälssijärjestelmän vuonna 1345 Telgen säännöllä, jonka mukaan jokainen talonpoika, joka haarniskoituna, täysin varustettuna ratsumiehenä asettui kuninkaan palvelukseen, sai talonsa ja alustalaisensa vapaaksi veroista. Suomalainen verovapaa asemieskunta, ns. *maallinen rälssi*, syntyi 1300-luvulla. Teoriassa kenen tahansa oli mahdollista nousta rälssiin palvelemalla ratsumiehenä. Keskiajalla rälssi ei periytynyt elleivät jälkeläiset jatkaneet ratsupalvelusta. Varsinaista aatelista ylimystöä Suomessa edusti vain muutama linnanpäällikkö, mutta aateli –nimitystä alettiin käyttää myös maallisesta rälssistä 1500-luvulla. (Oksanen & Oksanen 2003:19.)

Termiä knaappi alettiin Ruotsissa käyttää 1300-luvun alussa. Tittelit *svenar, män af vapn, väpnare* ja *knapar* tarkoittivat kaikki ritarin asemiestä. Ritareita ja knaappeja kutsuttiin yhteisellä latinankielisellä nimellä *nobiles*. Knaappi-termillä viitattiin myös vähäarvoisempiin aatelmiehiin, mistä sittemmin tuli sanan yleismerkitys. Alinta aatelia kutsuttiin myös nimikkeillä *knaappiaateli, kotiaateli* tai *junkkarit*. 1500-luvun alun Ruotsissa knaappi merkitsi ratsupalvelusta tekevää alhaisempaa vapaamiestä, jolla ei ollut oikeaa sukuvaakunaa eikä aateliskirjaa. (Oksanen & Oksanen 2003:20.)

Vehkalahden knaappien rälssioikeuksien syntyajasta ja –tavasta ei ole olemassa varmaa, historiallisista asiakirjalähteistä todennettavissa olevaa tietoa. On arveltu, että knaappisukujen verovapauden vastikkeena on alusta alkaen ollut asepalvelus, osallistuminen Kaakkois-Suomen puolustamiseen – ei kuitenkaan varsinaisen aatelin tapainen ratsupalvelus. Ottaen huomioon Viipurin ja Kymijoen välisen alueen merkityksen Viipurin linnaläänille ja sitä kautta koko Ruotsin vallalle Karjalassa, oli tärkeää että maa- ja vesiliikenneväylien tärkeimmillä ja herkimmillä kohdilla oli koko ajan valmiudessa seudun hyvin tuntevia asekuntoisia miehiä. Mantereeseen asutuksen tuli tuottaa miehistöreservejä, hankkia linnalle muonaa, valvoa vähitellen hahmottuvaa rantatietä sekä puolustaa kotiseutuaan. Saaristolaisten tuli vartioida rannikkoväylää ja sen vanhoja satamapaikkoja sekä suojata mantereeseen asukkaita yllätyshyökkäyksiltä. (Oksanen & Oksanen 2003: 21-22; Rosén 1936:254-296).

Vanhan Vehkalahden liikenteellinen, puolustuksellinen ja taloudellinen keskus oli Salmenkylän seutu, ylämaan asukkaiden ja meritse tulleiden kauppiaiden kohtauspaikka. Rälssimaat sijaitsivat Salmenkylässä, Husulassa, Husupyölässä,

Töytäriellä, Hietakylässä, Reitkallissa, Sivatissa, Poitsilassa, Vilniemellä ja Summassa. Rälssimiesten asuintaloja oli kaikissa em. kylissä paitsi Vilniemellä, Hietakylässä ja Summassa. Näiden tilat olivat *lampuotien* hoidossa. Vehkalahden knaappisuvut käyttivät useita sukunimiä. Salmenkylän ja Reitkallin suvut omaksuivat nimen *Husgafvel*, Husulan rälssisuvut ottivat nimen *Pilhjerta*, Husupyölin ja Töytäriin knaapit taas käyttivät nimeä *Brandstaka*. Ei ole säilynyt tietoa siitä, miten Vehkalahden knaapit keskiajan lopulla suorittivat kruunulle palvelustaan. Vartiotulijärjestelmien ylläpito ja linnamäkien varustaminen lienevät menettäneet ajan myötä merkitystään. (Oksanen & Oksanen 2003:38-39.)

3. Yhteenveto

Haminan kaupungin rahoittamassa kuuden viikon mittaisessa perusinventoinnissa etsittiin uusia kiinteitä muinaisjäännöksiä ja tarkastettiin entuudestaan tunnettuja kohteita Haminan alueella. Inventoinnin yhteydessä löydettiinkin 19 uutta esihistoriallista muinaisjäännöstä, joista suurin osa on kivikautisia asuinpaikkoja. Valtakunnallisesti merkittäviksi, rauhoitusluokkaan 1 kuuluviksi kohteiksi määriteltiin näistä kaksi uutta muinaisjäännöstä. Arkeologisessa inventoinnissa huomioitiin esihistoriallisten jäännösten lisäksi myös historiallisen ajan kohteet – erityisesti keskityttiin vanhojen, mahdollisesti jo keskiajalle perityvien kylätonttien paikantamiseen. Inventoinnin tuloksena Haminan alueen muinaisjäännöskohteiden määrä kipusi yli kahdensadan. Muinaisjäännösinventoinnin kulusta ja tuloksista tiedotettiin esi-, kenttä- ja jälkityövaiheiden aikana monia kanavia pitkin. Ennen maastoon lähtöä paikallislehdessä julkaistiin tiedote, joka poiki joitakin yhteydenottoja. Kenttätöiden aikana haastatteluja annettiin sekä Kymen Sanomiin että Kymen radioon. Jälkityövaiheessa allekirjoittanut kävi myös esitelmöimässä Haminan Raatihuoneella 24.5.2007 järjestetyssä yleisötilaisuudessa.

Helsingissä 13.6.2007

FM Johanna Enqvist

4. Ennen v. 2006 inventointia tunnetut historiallisen ajan kohteet

Seuraavassa kappaleessa on luetteloitu kaikki Haminasta ennen vuoden 2006 inventointia tunnetut historiallisen ajan kohteet. Muinaismuistolain suojaamat kiinteät muinaisjäännökset luokitellaan Museovirastossa vakiintuneen käytännön mukaan kolmeen rauhoitusluokkaan seuraavasti:

1 = valtakunnallisesti tai alueellisesti merkittävä muinaisjäännös, jonka säilyminen on turvattava kaikissa olosuhteissa.

2 = kohteen määrittely edellyttää lisätutkimuksia, joiden jälkeen muinaisjäännös voidaan siirtää luokkiin 1 tai 3

3 = muinaisjäännös on tuhoutunut tai hyvin epämääräinen.

Mahdolliset muinaisjäännökset ovat kohteita, jotka eivät tämän hetkisen tiedon perusteella täytä muinaisjäännöksen määritelmää, mutta jotka lisätutkimusten jälkeen voidaan mahdollisesti luokitella suojeltaviksi kiinteiksi muinaisjäännöksiksi. Nämä kohteet eivät siis ainakaan toistaiseksi ole muinaismuistolain tarkoittamia ja rauhoittamia suojelukohteita.

4.1. Kiinteät muinaisjäännökset

1. Houtere

<i>Mjrekisterinumero:</i>	917 01 0055
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	kivirakenteet - kivivallit
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6704740, ikoo: 3519580, z: 11 m mpy
<i>Peruskartta:</i>	3041 06 UOLIONSELKÄ

Kuvaus: Houteren saaren pohjoispäässä sijaitsevan kallion laella olevaan pirunpeltoon on muokattu monimutkainen valleista ja kumpareista muodostuva järjestelmä, jossa erottuu selvimmin kaarevia valleja. Alue, jossa kivikkoa on muokattu, on laajuudeltaan noin 15 x 40 m, ja sen suunta on kaakosta luoteeseen. Vallien korkeus on keskimäärin 1,5 m. Rakenne saattaa liittyä esim. Pietarin 1700-luvun kivikauppaan.

<i>Tutkimukset:</i>	Inventointi, T. Miettinen 1990. Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.
---------------------	---

2. Iiviikinvuori

<i>Mjrekisterinumero:</i>	917 01 0056
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	kivirakenteet - ryssänuunit
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen

Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6706920, ikoo: 3520600, z: 22 m mpy
Peruskartta: 3041 09 KUORSALO

Kuvaus: Ryssänuuni sijaitsee Kuorsalon saaren luoteispäässä olevan liviikinvuoren koillisreunassa, kuusikkoisessa kallionotkossa. Se on rakennettu suurehkon maakiven länsipuolelle niin, että kiven kylki muodostaa uunin itäreunan. Uunin pituus on noin 3 m ja leveys 2 m. Uunin katto on romahtanut.

Tutkimukset: Inventointi, T. Miettinen 1990.
Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

3. Tervasaaren patterialue

Mjrekisterinumero: 917 01 0056
Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset - tykkiasemat
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6716729, ikoo: 3510256
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Tervasaassa on sijainnut useita suurehkoja tykkipattereita, joiden nykytilasta ei ole käsitystä. Alueella on ollut vuosikymmeniä sahatoimintaa, ja kuorikasat peittävät muinaisjäänöksiä.

Tutkimukset: Inventointi, T. Miettinen 1990.
Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

4. Pitäjänsaaren redutti

Mjrekisterinumero: 1000 00 3176
Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset - linnakkeet
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6716972, ikoo: 3509915
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

Kuvaus: Noin 1,32 km Haminan kaupungin keskipisteestä lounaaseen, Pitäjänsaassa pienen puutalon pihapiirissä, Kuninkaantien ja Pitäjänsaaren eteläosaa kiertävän asfalttitiien välissä on säilynyt kivillä vahvistettua maavallia. Valli liittyyneen Haminan linnoituksesta v. 1824 piirityssä kartassa näkyvään, Pitäjänsaassa sijainneeseen reduttiin eli pieneen vinoneliön muotoiseen umpilinnakkeeseen. Säilynyt valli on todennäköisesti redutin lounaissivua.

<i>Tutkimukset:</i>	Inventointi, J. Enqvist 2004. Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.
<i>Diapositiivit:</i>	-
<i>Mustavalkonegatiivit:</i>	MV/AO 132073–132075

5. Linnakallion louhos

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 3177
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	raaka-aineen hankintapaikat - <i>louhokset</i>
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6717205, ikoo: 3504777
<i>Peruskartta:</i>	3042 01 SUMMA

Kuvaus: Haminan kaupungin länsipuolella Summan kylässä on nykyisen, asfaltoidun Kuninkaantien molemmin puolin kivilatomuksia. Latomukset A ja B sijaitsevat tiheässä sekametsässä, heti Linnakallio-nimisen kalliopaljastuman länsipuolella, osin länteen viettävässä rinteessä Kuninkaantien pohjoispuolella. Latomus C sijaitsee mäntykankaalla heti Kuninkaantien ja sitä seurailevan kevyenliikenteenväylän eteläpuolella. Latomusten A ja B vieressä on lisäksi pieni (1 m x 2 m), "keskeneräinen" latomus.

Kivet latomuksiin on mitä ilmeisimmin otettu louhimalla paikalla olevaa kalliota. Louhoskohdat ovat edelleen näkyvissä, vaikkakin pahasti rapautuneina. Kivet on ilmeisesti louhittu rakennuskiveksi: lähinnä linnoitustöihin kiilakiviksi eli täyttämään muurin isompien kivien jättämiä aukkopaiikkoja. Louhos ja kivivarastot liittyvät mahdollisesti venäläisen sotapäällikön Aleksandr Suvorovin johdolla tehtyihin Haminan linnoituksen vahvistamis- ja parannustöihin 1790-luvulla.

<i>Tutkimukset:</i>	Inventointi, J. Enqvist 2004. Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.
<i>Diapositiivit:</i>	MV/AO 53641
<i>Mustavalkonegatiivit:</i>	MV/AO 132076–132079

6. Linnoitus

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 3513
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	puolustusvarustukset - <i>linnoitukset</i>
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6717695, ikoo: 3511025

Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Haminan linnoitus on 1720-luvulta peräisin oleva suuri bastionilinnoitus, jota on täydennetty 1800-luvun alussa kaponieerintamalla. Linnoitusta on restauroitu vuodesta 1957, ja se on eräs maamme merkittävimmistä historiallisista sotilaskohteista. Vuodesta 1722 perustettu Haminan varuskunta on Suomen vanhin yhtäjaksoisesti toiminut varuskunta.

Tutkimukset: Koekaivaus, A. Koivisto 2006.
Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

7. Mullinkosken patteri

Mjrekisterinumero: 1000 00 3514
Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset - tykkiasemat
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6719367, *ikoo:* 3510469
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Kohde on ulkovarustus, joka on suojannut Mullinkosken kapeikkoa pohjoisen suuntaan. Tykkiasema kuuluu Haminan linnoituksen venäläisvaiheeseen. Patteri on pahoin maatunut, mutta edelleen erotettavissa. Paikalla on ollut muinaisjäännös-laatta vielä noin vuonna 2000, mutta tarkastuksessa v. 2006 sitä ei enää havaittu.

Tutkimukset: Tarkastus, I. Kaskinen 2000.
Tarkastus, J. Enqvist 2006.

Diapositiivit: MV/RHO 125706:106-107.

Mustavalkonegatiivit: -

8. Huutokallion patteri

Mjrekisterinumero: 1000 00 3515
Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset - tykkiasemat
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6719163, *ikoo:* 3510185
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Kohde on yksityisten tonttien rajamailla sijaitseva tykkipatteri, joka oli ainakin noin vuonna 2000 vielä hyvin hahmotettavissa. Vuoden 2006 tarkastuksessa koordinaattien osoittamassa kohdassa havaittiin vain epämääräistä kiveystä ulkorakennuksen seinustalla.

Tutkimukset: Tarkastus, I. Kaskinen 2000.

Tarkastus, J. Enqvist 2006.
Diapositiivit: MV/RHO 125706:105.
Mustavalkonegatiivit: -

9. Kakkuvuori

Mjrekisterinumero: 1000 00 3516
Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6712627, ikoo: 3511169
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Kohde on rakennuksen kivijalka Kakkuvuoren laella. Kivirakenne sijaitsee korkealla kalliolla, josta on hyvä näkymä koko Haminanlahdelle. Kyseessä on mahdollisesti Haminan linnoitukseen liittyvä vartioasema. Peruskarttaan on samalle paikalle merkitty kolmiomittauspiste, johon rakenne voi myös liittyä.

Tutkimukset: Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

10. Suuriniemi 1

Mjrekisterinumero: 1000 00 3517
Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset - tykkiasemat
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6712627, ikoo: 3511169
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Kohde on patteriasema Haminanlahden suulla, Haminan syväsatamaa vastapäätä Suuriniemessä. Kallioisen Kakkuvuoren eteläpuolella on kahden tykkiaseman jäännökset. Pohjoisemmasta asemasta on näkyvä yksittäinen noin 2 m leveä länsi-itä –suuntainen valli.

Tutkimukset: Tarkastus, J. Enqvist 2006.
Diapositiivit: MV/RHO 125706:100.
Mustavalkonegatiivit: -

11. Suuriniemi 2

Mjrekisterinumero: 1000 00 3518
Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset - tykkiasemat

Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6711707, ikoo: 3511021
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Kohde on patteriasema Haminanlahden suulla, Haminan syväsatamaa vastapäätä Suuriniemessä. Kallioisen Kakkuvuoren eteläpuolella on kahden tykkiaseman jäännökset. Eteläisempi asema Suuriniemen kärjessä sulki yhdessä Suuriniemi 1:n ja Pienen Mustan patteriasemien kanssa Haminanlahden kaakkoisen sisääntuloväylän. Paikalla on näkyvissä neliömäinen, länsipuolelta avoin vallirakenne, joka on kooltaan n. 10 m x 10 m.

Tutkimukset: Tarkastus, J. Enqvist 2006.
Diapositiivit: MV/RHO 125706:99.
Mustavalkonegatiivit: -

12. Pieni Musta 1

Mjrekisterinumero: 1000 00 3519
Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset - tykkiasemat
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6710695, ikoo: 3510181
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Kohde on Haminanlahden edustalla sijaitsevan Pienen Mustan saaren suurin, hyvin säilynyt patteriasema.

Tutkimukset: Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

13. Pieni Musta 2

Mjrekisterinumero: 1000 00 3520
Muinaisjäännöstyyppi: puolustusvarustukset - tykkiasemat
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6710699, ikoo: 3509557
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Kohde on patteriasema Pienen Mustan saarella, joka on sulkenut yhdessä Pieni Musta 3:n ja Hilloniemellä olleiden (syväsataman alle jääneiden) patterien kanssa Haminanlahden lounaisen sisääntuloväylän.

Tutkimukset: Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

14. Pieni Musta 3

Mjrekisterinumero: 1000 00 3521
Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset - tykkiasemat
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6711011, *ikoo:* 3509901
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Kohde on patteriasema Pienen Mustan saarella, joka on sulkenut yhdessä Pieni Musta 2:n ja Hilloniemellä olleiden (syväsataman alle jääneiden) patterien kanssa Haminanlahden lounaisen sisääntuloväylän.

Tutkimukset: Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

15. Vehkalahden vanha asemakaava-alue

Mjrekisterinumero: 1000 00 3532
Muinaisjäänöstyyppi: asuinpaikat - *kaupungit*
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6717585, *ikoo:* 3510740
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Kuvaus: Vehkalahden kaupunki perustettiin vuonna 1653. Alueella oli sijainnut sitä ennen keskiaikaista kyläasutusta ja markkinapaikka. Kaupungin ensimmäinen ruutuasemakaavasunnitelma on vuodelta 1649, mutta yhtään varsinaista kaupunkimittauskarttaa ei ole olemassa, joten kaupunkialueesta ei tiedetä lähteiden perusteella kovinkaan paljon. Alueen vanhin rakennus on Vehkalahden keskiaikainen kirkko. Vetäytyvät ruotsalaiset polttivat kaupungin vuonna 1712. Haminan linnoituskaupunkia alettiin rakentaa Vehkalahden kaupungin paikalle vuonna 1722, ja kaupunkien asemakaavojen välillä on ilmeisesti osittainen jatkumo.

Kaupungin isoavihaa vanhemmat säilyneet kaupunkiarkeologiset kulttuurikerrokset ovat muinaismuistolain rauhoittamia. Museovirasto teki vuonna 2003 Haminan (Vehkalahden) kaupunkiarkeologisen inventoinnin, jossa määriteltiin, millä tonteilla muinaismuistolain rauhoittamat kulttuurikerrokset ovat todennäköisesti säilyneet. Kaupunkialueella on tehty muutama arkeologinen kaivaus, lähinnä kuitenkin bastionien alueella.

16. Kotisaari

Mjrekisterinumero: 1000 00 3526

<i>Muinaisjännöstyyppi:</i>	puolustusvarustukset
<i>Ajoitus:</i>	uusi aika
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6716931, ikoo: 3509157
<i>Peruskartta:</i>	3042 01 SUMMA

Kuvaus: Kohde on toisen maailmasodan aikaisen Hamina-Taavetti -linjan hyvin säilynyt osa, johon kuuluu juoksuhautoja ja tulipesäkkeitä. Alue on omakotitalojen takapihaa, jossa on tehty pienimuotoista raivausta. Näkyvissä on kivikasoja ja maavalleja, juoksuhaudat ovat osin täyttyneet vedellä.

<i>Tutkimukset:</i>	Tarkastus, J. Enqvist 2006.
<i>Diapositiivit:</i>	MV/RHO 125706:102-104.

4.2. Mahdolliset muinaisjännökset

1. Summan suuri rantatie

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 3178
<i>Muinaisjännöstyyppi:</i>	kulkuväylät - tienpohjat
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	mahdollinen muinaisjännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	ei määritelty
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6717358, ikoo: 35044611
<i>Peruskartta:</i>	3042 01 SUMMA

Kuvaus: Haminan kaupungin länsipuolella, Summan kylässä Linnakallio-nimisen kalliopaljastuman läheisyydessä olevien kivilatomusten (ks. Hamina Linnakallion louhos 1000 00 3177) tarkastuksen yhteydessä oppaana toiminut paikallinen, Tuula Riiheläinen kertoi, että Linnakalliota kiertävä, asfaltoidusta Kuninkaantiestä pohjoiseen erkaneva hiekkatien pätkä noudattelee "alkuperäistä" Kuninkaantien linjausta. Tien varteen on jätetty ns. Kulkurin patsas, vanha kilometripylväs "muistoksi lukuisista matkaajista". Museoviraston Haminan toimipisteen tutkijan, Ilkka Kaskisen mukaan tie on melko alkuperäisessä kunnossa, ja reunojen tukikiveystä saattaisi olla säilyneenä, joskin maan alle jääneenä. Tieosuus on nykyisin osin suljettu.

<i>Tutkimukset:</i>	Inventointi, J. Enqvist 2004. Tarkastus, J. Enqvist 2006.
<i>Diapositiivit:</i>	MV/RHO 125706:41, 64

2. Syväsatama (vesitorni)

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 3524
<i>Muinaisjännöstyyppi:</i>	puolustusvarustukset - taistelukaivannot
<i>Ajoitus:</i>	uusi aika

Laji: mahdollinen muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: ei määritetty
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6714383, ikoo: 3509393
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

Kuvaus: Toisen maailmansodan aikaisen Hamina-Taavetti -linjan eteläisin piste on sijainnut sataman vesitornin alla ja ympäristössä. Alueelle on ollut kallioluola ja kallioon louhittuja juoksuhautoja. Kohde sijaitsee suljetulla satama-alueella. Muinaisjäänös on mahdollisesti ainakin osittain tuhoutunut puhdistamon ja vesitornin rakennustöissä.

Tutkimukset: Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

3. Puhdistamo

Mjrekisterinumero: 1000 00 3525
Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset - taistelukaivannot
Ajoitus: uusi aika
Laji: mahdollinen muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: ei määritetty
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6716227, ikoo: 3509497
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

Kuvaus: Toisen maailmansodan aikaisen Hamina-Taavetti -linjan eteläisin piste on sijainnut sataman vesitornin alla ja ympäristössä. Alueelle on ollut kallioluola ja kallioon louhittuja juoksuhautoja. Kohde sijaitsee suljetulla satama-alueella. Muinaisjäänös on mahdollisesti ainakin osittain tuhoutunut puhdistamon ja vesitornin rakennustöissä.

Tutkimukset: Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

4. Syväsatamantie

Mjrekisterinumero: 1000 00 3527
Muinaisjäänöstyyppi: puolustusvarustukset
Ajoitus: uusi aika
Laji: mahdollinen muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: ei määritetty
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6716227, ikoo: 3509497
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

Kuvaus: Kohteeseen kuuluu toisen maailmasodan aikaiseen Hamina-Taavetti -linjaan liittyviä puolustusvarustuksia. Muinaisjäänökset ovat pääosin tuhoutuneet sataman rakennustöissä, mutta kohteet on osin mitattu ja dokumentoitu (MV:RHOA). Aluetta ei ole inventoitu kattavasti.

Tutkimukset: Kohdetta ei tarkastettu v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

5. Vilniemen kartanon pato

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 3529
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	maarakenteet - vallit
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	mahdollinen muinaijäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	ei määritelty
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6714717, ikoo: 3512568
<i>Peruskartta:</i>	3042 04 HAMINA

Kuvaus: Vilniemen kartanon itäpuolella sijaitseva peltoalue on entinen merenlahti. Lahti padottiin maavallilla ja vesi pumpattiin pois alueelta. Patovallin länsiosaan, pumppuamon paikan länsipuolelle on tehty graniittiholvinen silta. Selkeitä patorakenteita ei ole havaittavissa, silta on edelleen käytössä.

<i>Tutkimukset:</i>	Tarkastus, J. Enqvist 2006.
<i>Diapositiivit:</i>	MV/RHO 125706: 3.

6. Poitsilantie

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 3530
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	puolustusvarustukset - taistelukaivannot
<i>Ajoitus:</i>	uusi aika
<i>Laji:</i>	mahdollinen muinaijäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	ei määritelty
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6716637, ikoo: 3509208
<i>Peruskartta:</i>	3042 01 SUMMA

Kuvaus: Laivaston esikunta piti Poitsilan kartanoa tukikohtanaan johtaessaan sotatoimia itäisellä Suomenlahdella 20.4.-26.9.1944. Ilmeisesti tällöin louhittiin kartanolueen länsipuolella sijaitsevaan kallioharjanteeseen taisteluhautavyöhyke. Osa haudoista on täytynyt maa-aineksella. Kivirakenteisia taistelupesäkkeitä on myös osittain täytetty kaatopaikkajätteillä. Alueen pohjoisosassa sijaitsi saksalaisten rakentama majoitusparakki ja siihen liittynyt koiratarha. Niiden perustuskivet ovat edelleen nähtävissä. Alue rajautuu lännessä avokallioalueeseen ja idässä Särkelän torpan piha-alueeseen. Alueen läpi on vedetty sähkölinja. Vuoden 2006 tarkastuksessa paikalla oli rakenteilla oleva rivitaloalue. Muinaijäänökset ovat ilmeisesti tuhoutuneet.

<i>Tutkimukset:</i>	Tarkastus, J. Enqvist 2006.
<i>Diapositiivit:</i>	-

5. Vuoden 2006 inventoinnissa löydetyt historiallisen ajan kohteet

Seuraavassa kohdeluettelossa on esitelty kaikkien v. 2006 inventoinnissa löydettyjen kohteiden tiedot. Kohteet on merkitty koko kunnan alueen

kattavaan yleiskarttaan (Yleiskartat 1–4) ja suojelukohteet myös erillisiin karttaotteisiin, joissa on esitetty tarkempia rajauksia ja erilliskohteiden (ts. pienempien rakenteiden) sijainteja. Suojellut kylänpaikat on jaettu useaksi muinaisjäännöskohteeksi niissä tapauksissa, joissa kylä on sijainnut monella erillisellä tontilla tai kylän alueelta voidaan määritellä erillisiä alueita, joilla muinaisjäännös on todennäköisimmin säilynyt. Liitteenä olevissa kartoissa on esitetty kylätonttien rajaukset, jotka on tehty vertaamalla historiallisia kartoja nykyiseen peruskarttaan ja topografiaan. Rajausten sisällä osoitetaan suojeltavien kylätonttien kohdalla rasteroituina ne alueet, joilla muinaisjäännös on todennäköisimmin säilynyt.

Korostettakoon vielä, että kaikki tässä raportissa mainitut kohteet eivät ole suojeltuja historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä. Inventoinnin yhteydessä tehtyjen havaintojen perusteella 103 uutta kohdetta luokiteltiin suojelutoimenpiteitä vaativiksi, rauhoitusluokkaan I tai II kuuluviksi kiinteiksi muinaisjäännöksiksi. Kiinteälle muinaisjäännökselle annettu rauhoitusluokitus III tarkoittaa, että kohde on niin tuhoutunut, ettei aktiivinen suojelu ole tarpeellista.

Kohde	Muinaisjäännösrekisterino	Laji	Rauhoitusluokka
Hietakylä (Sandby)	1000 00 8124	kiinteä muinaisjäännös	III
Hillo (Hillnäs)	1000 00 8140	kiinteä muinaisjäännös	III
Husula (Bocksböle)	1000 00 8173	kiinteä muinaisjäännös	II
Husupyöli (Bocksböle)	1000 00 8174	kiinteä muinaisjäännös	II
Husupyöli-Pyöli (Böle)	1000 00 8175	kiinteä muinaisjäännös	II
Ihamaa (Ihaxama)	Koski 1000 00 8177 Harju 1000 00 8178 Lanki 1000 00 8179 Pakkanen 1000 00 8180	kiinteä muinaisjäännös	II
Kannusjärvi (Hasula/Cannisyervi)	Klemetilä 1000 00 8181 Muuri 1000 00 8182 Porkka 1000 00 8183 Parkko 1000 00 8184 Suikkanen 1000 00 8185 Suurnäkki 1000 00 8186 Ojala 1000 00 8187 Vähänäkki 1000 00 8188 Yrjönen 1000 00 8189	kiinteä muinaisjäännös	II

	Timperi 1000 00 8190 Luomala 1000 00 8191 Hasu 1000 00 8192 Haapanen 1000 00 8193 Pakkanen 1000 00 8194 Kiri 1000 00 8195 Tulokas 1000 00 8196 Heitto 1000 00 8197 Kärki 1000 00 8198 Haapaniemi 1000 00 8199		
Kitula (Kitulaby)	Kitunen 1000 00 8200 Kaipiainen 1000 00 8201 Törö 1000 00 8202	kiinteä muinaisjäänös	II
Kolsila (Routsby)	Forsell 1000 00 8203 Kolsi 1000 00 8204 Lähti 1000 00 8205 Pousi 1000 00 8206	kiinteä muinaisjäänös	II
Kuorsalo (Korusalu)	1000 00 8207	kiinteä muinaisjäänös	I
Lankila (Langila)	1000 00 8208	kiinteä muinaisjäänös	II
Metsäkylä (Skogby)	Klemola 1000 00 8209 Koivu 1000 00 8210 Mattila 1000 00 8211 Toikka 1000 00 8212	kiinteä muinaisjäänös	II
Myllykylä (Kvarnby)	Jaakkola 1000 00 8215 Puonti 1000 00 8216 Teikari 1000 00 8217	kiinteä muinaisjäänös	II
Mäntlahti (Mentelax)	Vanhakylä 1000 00 8218 Hovi 1000 00 8219	kiinteä muinaisjäänös	II
Neuvoton (Lill Nevitto)	Kaaro 1000 00 8220 Penttilä 1000 00 8221 Suntio 1000 00 8222	kiinteä muinaisjäänös	II
Onkamaa (Ongama)	Lahti 1000 00 8226 Puhakka 1000 00 8227 Ylä-Liikkala 1000 00 8228 Ala-Liikkala 1000 00 8229 Tilli 1000 00 8230	kiinteä muinaisjäänös	II
Paijärvi (Paiyervi)	Pakkanen 1000 00 8231	kiinteä	II

	Luoma 1000 00 8232	muinaisjännös	
Pampyöli (Bamböle)	Heijari 1000 00 8234 Hovi 1000 00 8235 Nopanen 1000 00 8236	kiinteä muinaisjännös	II II II
Pampyöli (Bamböle)	Peltola 1000 00 8237	kiinteä muinaisjännös	III
Poitsila (Norsby/Grottila)	1000 00 8238	kiinteä muinaisjännös	III
Pyhättö (Pöhelde)	Mäki 1000 00 8239 Mäenpää 1000 00 8240 Liikkanen 1000 00 8241 Toivola 1000 00 8242 Paronen 1000 00 8243 Perilä 1000 00 8244 Vähä-Uski 1000 00 8245	kiinteä muinaisjännös	II
Pyötsaari (Bötesö)	1000 00 8246	kiinteä muinaisjännös	II
Rakila/Brakila (Braksby)	1000 00 8247	kiinteä muinaisjännös	II
Reitkalli (Bredskallaby/Bässeby)	Paljakka 1000 00 8248 Tanska 1000 00 8249 Kylänpää 1000 00 82451 Jokiranta 1000 00 8252 Viikari 1000 00 8253	kiinteä muinaisjännös	II
Reitkalli (Bredskallaby/Bässeby)	Pekkola 1000 00 8250	kiinteä muinaisjännös	III
Salmenkylä/Salmi (Strömsby)	Vilkki 1000 00 8260 Tompuri 1000 00 8261 Linnamäki 1000 00 8262	kiinteä muinaisjännös	II
Salmi (Salmisby)	1000 00 8263	kiinteä muinaisjännös	II
Sivatti (Sigvartsby)	Puonti 1000 00 8268 Pousi 1000 00 82769 Lonka 1000 00 8270 Peri 1000 00 8271 Takaharju 1000 00 8273 Kujala 1000 00 8274 Töytäri 1000 00 8275	kiinteä muinaisjännös	II
Summa (Summaby)	Raja 1000 00 8281	kiinteä	II

	Sakki 1000 00 8283 Pasi 1000 00 8284 Kartano 1000 00 8286 Suortti 1000 00 8287 Seppä 1000 00 8288	muinaisjäännös	
Tammio (Stamö)	1000 00 8291	kiinteä muinaisjäännös	II
Turkia (Turkiaby)	Ala-Jääski 1000 00 8292 Ylä-Jääski 1000 00 8293	kiinteä muinaisjäännös	II
Töytäri (Stensböle/Stöder)	1000 00 8300	kiinteä muinaisjäännös	II
Vehkjärvi (Vehkyervi)	Uski 1000 00 8304 Holländer 1000 00 8305	kiinteä muinaisjäännös	II
Vilniemi (Vildnäs/Villnäs)	Suomalainen 1000 00 8306 Lavonen 1000 00 8307 Muuri 1000 00 8308 Silvo 1000 00 8309	kiinteä muinaisjäännös	II
Reitkalli Tupatöyrynmäki	1000 00 8310	kiinteä muinaisjäännös	II
Myllykylä Leirinkankaan leiripaikka	1000 00 8314	kiinteä muinaisjäännös	II
Sivatti Vihdaskankaanniitty	1000 00 8317	kiinteä muinaisjäännös	II
Pampyöli Kypäräaukia	1000 00 8318	kiinteä muinaisjäännös	II
Summa Veskuransuo	1000 00 8319	kiinteä muinaisjäännös	II

Taulukko 2. Vuoden 2006 inventoinnissa löydetyt historiallisen ajan muinaisjäännöskohteet, niiden tunnuksot Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä ja v. 2006 inventoinnin perusteella määritetty rauhoitusluokitus. Rauhoitusluokkiin I ja II kuuluvat suojeltavat kiinteät muinaisjäännökset on säilytetty.

5.1. Kylänpaikat

5.1.1. Hamina Hietakylä (Sandby)

Mjrekisterinumero: 1000 00 8124
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös

Rauhoitusluokka: 3
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6717525, ikoo: 3510549
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Historialliset kartat: MHA G 17 3/2 (v. 1725 tiluskartta) ja G18 1/2-4 (v. 1828 isojako).

Kuvaus: Hietakylän kantatilat ovat sijainneet Kirkkojärven itärannalla, nykyisen Haminan kaupungin etelälaidalla, suunnilleen Hietakylänrannantien ja Merikadun suunnassa. Kylätontit ovat jääneet kokonaan kaupunkialueen alle. Hietakylä mainitaan ensimmäisen kerran jo v. 1396 Erengisle Niilonpojan Vehkalahdelle päivätyssä kirjeessä (FMU 1057). Kyseisessä asiakirjassa mainitaan Hietakylän tilan kuuluneen erälle Lauri Blekarille, mutta autioksi ja viljelemättömäksi jäätyään joutuneen kruunun haltuun. Veronmaksua vastaan Hietakylä luovutettiin edelleen Eerik Laurinpojalle. Vuoden 1551 maakirjassa Hietakylään on merkitty yksi kokovero, mutta veroa maksaneiden savujen (talojen) lukumäärä saattaa olla hieman suurempi.

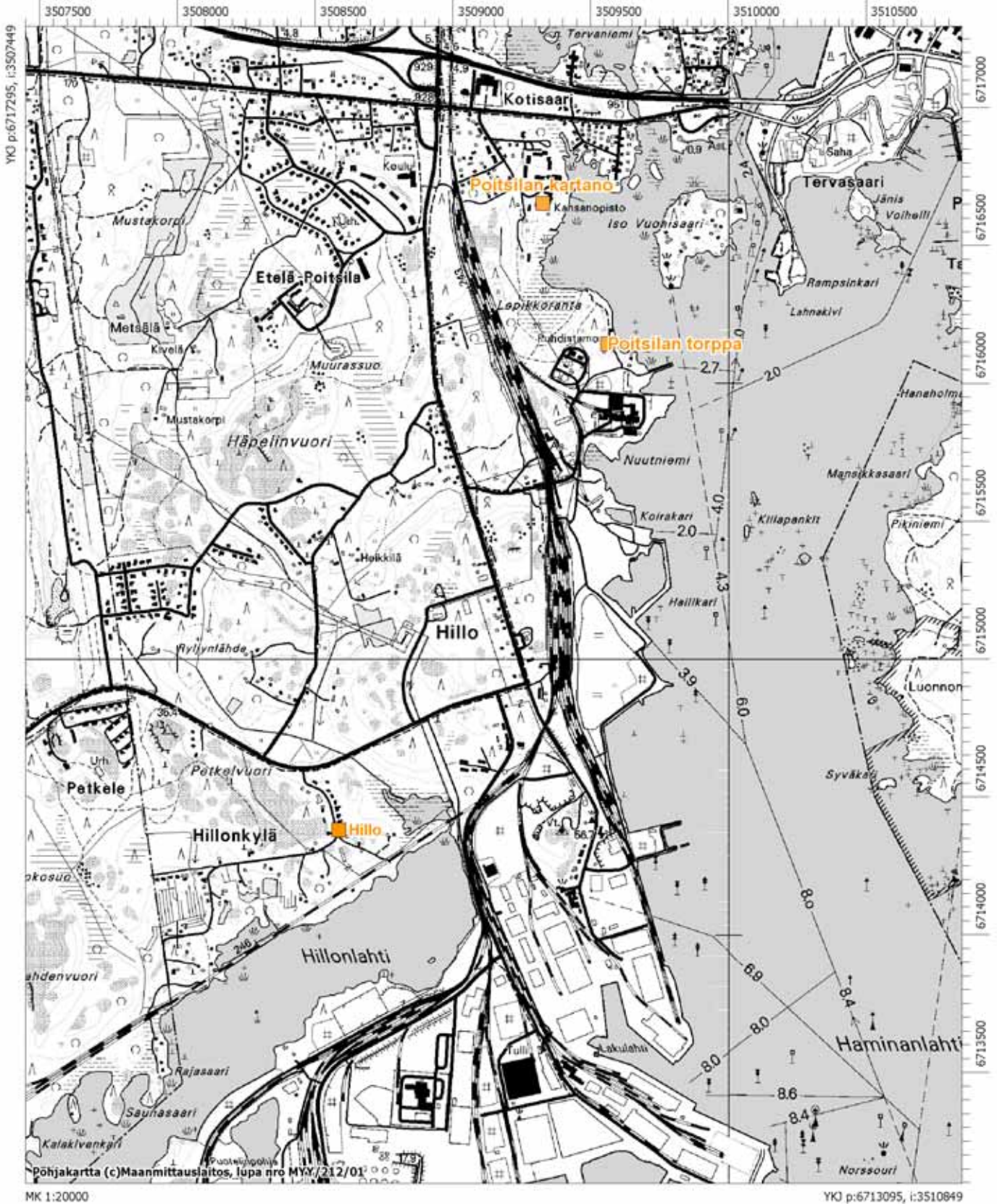
5.1.2. Hamina Hillo (Hillnäs)

Mjrekisterinumero: 1000 00 8140
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 3
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6714380, ikoo: 3508584
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

Historialliset kartat: MHA 125 28/1a-d (v. 1775 verollepanokartta) ja G18 2/1-5 (v. 1834 ja 1835 isojako)

Kuvaus: Grotila eli Norsby oli alkujaan talonpoikaiskylä Poitsilan kartanon kupeessa. 1500-luvun lopun sotavuosina kylän tilat autioituivat tyystin, ja Poitsilan aateliset isännät, Pietasi ja Hannu Poitz, ottivat v. 1604 vastatakseen entisten kyläläisten ja lunastivat näin tilukset itselleen. Poitz-suvun hallussa oli 1600-luvun alusta lähtien kaksi kylää, joista toinen oli aatelista rälssimaata ja toinen taas tavallista veromaata. Asiakirjoissa käytettiin puolestaan rinnan kolmea kylännimeä: Poitsila, Hillo ja Norsby eli Grotila. Varhaisimmissa asiakirjoissa Poitsila tarkoitti säteriä (= aatelisen asuinkartano), Norsby/Grotila taas talonpoikaiskylää. Hillo otettiin kylännimenä käyttöön vasta 1640-luvulla, jolloin se oli verokirjoissa Norsbyn rinnakkaismuoto. 1700-luvulla Poitsila ja Norsby alkoivat merkitä samaa ja Hillo puolestaan tarkoitti säteriä. (Korhonen 1981:563-564.)

Hillon kylä ja 1500-luvulta lähtien Hillon rälssitila on sijainnut Hillonlahden pohjukassa, sen pohjoisrannalla. Yksinäistalon paikka on jäänyt Haminan syväsataman alle. Hillon rälssimaan synty palautunee jo 1300-luvulle ja liittyy mahdollisesti Hillon asemaan rannikon vartiointista ja puolustuksesta huolehtineen vartiotuliketjun osana Hillo on ollut Poitz-suvun hallussa ainakin 1400-luvun lopulta lähtien, mutta ilmeisesti tilan syrjäisen sijainnin takia suvun asumakartano Poitsila pystytettiin entisen Norsbyn eli Grotilan kylän maille Kirkkojärven länsirannalle, Hillon rälssitilasta noin 2,5 km koilliseen. (Rosén 1936: 269,292-294).

5.1.3. Hamina Husula (Bocksböle)

Mjrekisterinumero:	1000 00 8173
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6721602, ikoo: 3509934
Peruskartta:	3042 02 HAMINA

Historialliset kartat: KA, MHA G17 23/1, G17 23/4-7 (v. 1826 ja 1828 isojako).

Kuvaus: Husulan vanha kylätontti sijaitsee Haminan kaupungista noin 3,5 km pohjoisluoteeseen, aivan Lappeenrannantien länsipuolella, Husulanjoen pohjoisrannalla, maantien halkaisemalla matalalla moreenikohoumalla. Husulan kylätontista muutamia satoja metrejä länteen, peltojen ympäröimillä kumpareilla, ovat sijainneet samaan jakokuntaan, ja alkujaan myös samaan kylään kuuluneet Husupyölin ja Husupyöli-Pyölin kylät. Kylät mainitaan v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076), jossa määritellään Suur-Vehkalahden länsi- ja eteläosan kylien välisiä rajoja. Husulan seudun asutuksen oletetaan kuitenkin olevan vielä vanhempaa perua kuin 1200- ja 1300-luvuilla tapahtunut uudisasutus (Rosén 1936:216).

Vuoden 1539 verokirjassa mainitaan Vehkalahdella olevan " viisi flöteveromiestä, jotka ovat vanhaa rälssiä". Pitäjän silloiseen hienostoon kuuluneiden sopimusveromiesten joukossa oli myös husulalainen Niilo Roland. Mahdollisesti Saksasta lähtöisin ollut Roland oli myöhempien knaappisukujen, Pilhjertojen ja Brandstakojen kantaisiä. Niilo Rolandin veli, niin ikään Husulassa asunut Jöns Roland eli Bock esiintyy myös kylän vanhassa nimessä Bocksböle. Vuoden 1551 maakirjaan on merkitty tietoja ainoastaan veroja maksaneen peruutetun rälssin osalta, jolloin Husulan 3 taloa jakoivat 1 ½ kokoveroa. Husula kuului todennäköisesti samaan nautakuntaan Salmenkylän, Kolsilan ja Myllykylän kanssa. (Rosén 1936:161,167, 191,209.)

Husulan kylätontilla on nykyisin väljästi rakennettuja omakotitaloja suurine pihaluoneineen sekä Vehkalahden vanha kotiseutumuseo. Kylätontin kaakkoisosa, urheilukentälle laskeva rinne, on täysin rakentamaton.

Kuva 2. Husulan kylätontin kaakkoisosa kaakosta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:17-19).

5.1.4. Hamina Husupyöli (Husuböle)

Mjrekisterinumero:	1000 00 8174
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6721486, ikoo: 3509453
Peruskartta:	3042 02 HAMINA

Historialliset kartat: MHA 125 37/1a-d (v. 1775 verollepano) ja G17 23/1, G17 23/4-7 (v. 1826 ja 1828 isojako).

Kuvaus: Husupyölin vanha kylätontti sijaitsee Haminan kaupungista noin 3,5 km pohjoisluoteeseen, aivan Sippolantien itäpuolella, Husulanjoen pohjoisrannalla, matalalla peltojen ympäröimällä moreenikohoumalla. Husupyölin kylätontista muutamia satoja metrejä itään, ovat sijainneet samaan jakokuntaan, ja alkuaan myös samaan kylään kuuluneet Husupyöli-Pyölin ja Husulan kylät. Kylät mainitaan v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076), jossa määritellään Suur-Vehkalahden länsi- ja eteläosan kylien välisiä rajoja. Husulan seudun asutuksen oletetaan kuitenkin olevan vielä vanhempaa perua kuin 1200- ja 1300-luvuilla tapahtunut uudisasutus (Rosén 1936:216).

Vuoden 1551 maakirjaan on merkitty tietoja ainoastaan veroja maksaneen peruutetun rälssin osalta, jolloin Husulan (käsittää Husulan, Husupyölin ja Husupyöli-Pyölin) 3 taloa jakoivat 1 ½ kokoveroa. Husula-Husupyöli kuului todennäköisesti samaan nautakuntaan Salmenkylän, Kolsilan ja Myllykylän kanssa. (Rosén 1936:191,209.)

Husupyölin kylätontilla on nykyisin väljästi rakennettuja omakotitaloja piha-alueineen, pieni osa tontista on peltona. Rakennusten välissä on rakentamattomina säilyneitä alueita.

Kuva 4. Husupyölin kylätontti lounaasta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:23-24).

5.1.5. Hamina Husupyöli-Pyöli (Böle/Bölisby)

Mjrekisterinumero:	1000 00 8175
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6721572, ikoo: 3509180
Peruskartta:	3042 02 HAMINA

Historialliset kartat: MHA G17 23/1, G17 23/4-7 (v. 1826 ja 1828 isojako).

Kuvaus: Husupyöli-Pyölin vanha kylätontti sijaitsee Haminan kaupungista noin 3,5 km pohjoisluoteeseen, aivan Sippolantien ja Lappeenrannantien välissä, Husulanjoen pohjoisrannalla, matalalla maantien halkaisemalla moreenikohoumalla. Husupyölin kylätontista muutamia satoja metrejä länteen ja itään, ovat sijainneet samaan jakokuntaan, ja alkujaan myös samaan kylään kuuluneet Husupyölin ja Husulan kylät. Kylät mainitaan v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076), jossa määritellään Suur-Vehkalahden länsi- ja eteläosan kylien välisiä rajoja. Husulan seudun asutuksen oletetaan kuitenkin olevan vielä vanhempaa perua kuin 1200- ja 1300-luvuilla tapahtunut uudisasutus (Rosén 1936:216).

Vuoden 1551 maakirjaan on merkitty tietoja ainoastaan veroja maksaneen peruutetun rälssin osalta, jolloin Husulan (käsittää Husulan, Husupyölin ja Husupyöli-Pyölin) 3 taloa jakoivat 1 ½ kokoveroa. Husula-Husupyöli kuului todennäköisesti samaan nautakuntaan Salmenkylän, Kolsilan ja Myllykylän kanssa. (Rosén 1936:191,209.)

Husupyölin kylätontilla on nykyisin väljästi rakennettuja omakotitaloja ulkorakennuksineen ja piha-alueineen. Rakennusten välissä ja tontin itäosassa on rakentamattomina säilyneitä alueita.

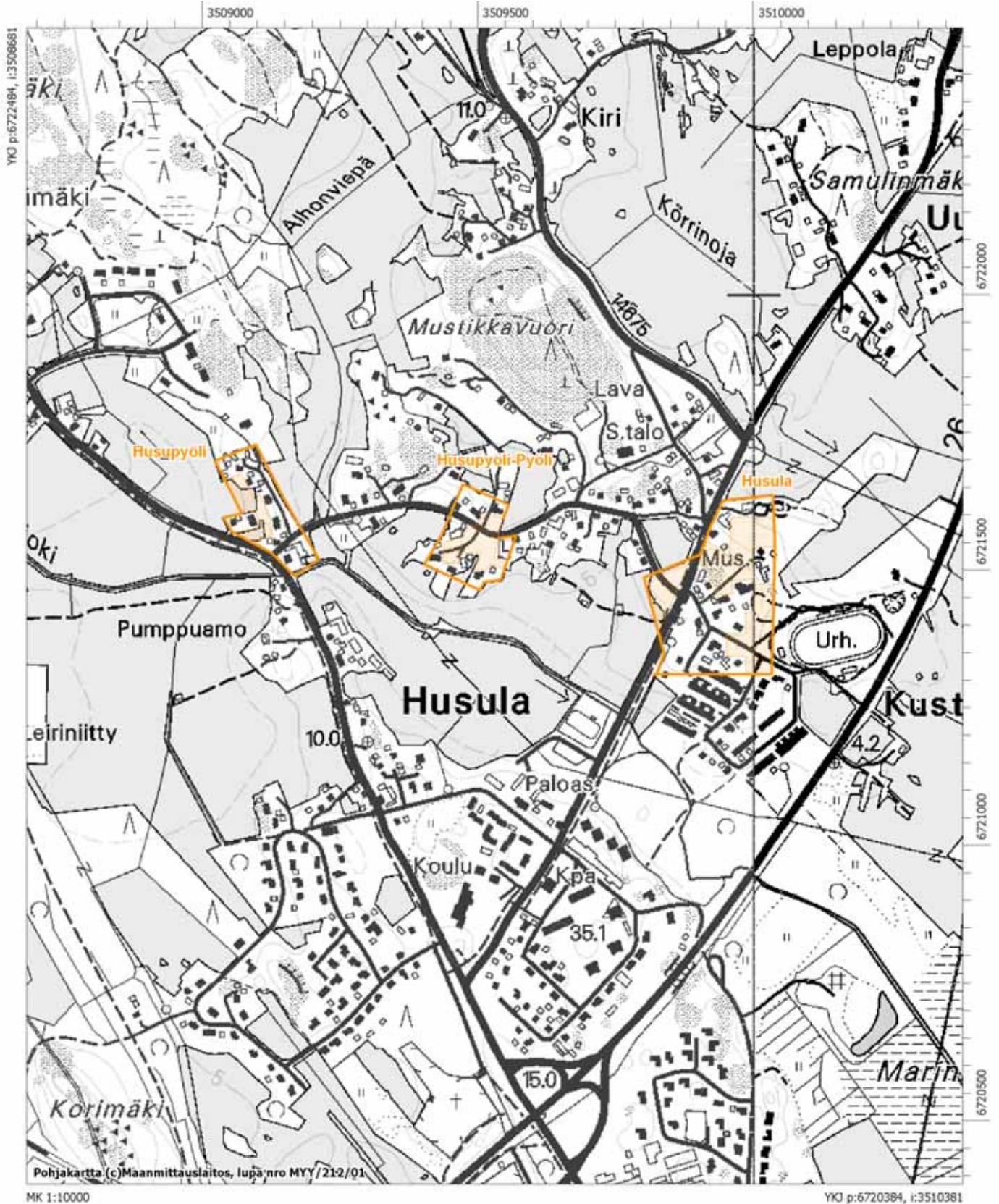
Kuva 3. Husupyölin-Pyölin kylätontti luoteesta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:20-22).

Hamina Husula (Bocksböle)

PK 3042 02

Hamina Husupyöli-Pyöli (Böle/Bölisby)

Hamina Husupyöli (Husuböle)

MK 1:10000

YKJ p:6720384, i:3510381

5.1.6. Hamina Ihamaa (Ihaxama)

Ihamaan kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Koski

Mjrekisterinumero: 1000 00 8177
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6733016, *ikoo:* 3516072
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

2. Harju

Mjrekisterinumero: 1000 00 8178
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6732774, *ikoo:* 3516262
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

3. Lanki

Mjrekisterinumero: 1000 00 8179
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6731617, *ikoo:* 3514880
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

4. Pakkanen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8180
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6731507, *ikoo:* 3515140
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

Historialliset kartat: MHA 125 12/1a-f, 125 14/1b-c (v. 1774 1775 ja 1783 1784 verollepanokartta) ja G18 23/8 (v. 1831 isojakko).

Kuvaus: Ihamaan kylän tontit ovat sijainneet peltojen ympäröimillä moreenikumpareilla Ihamaanjärveen laskevan Vehkajoen sekä pohjoisesta Piutulanjärvestä Vehkajokeen yhtyvän Piutulanjoen molemmilla rannoilla, nykyisen Lappeenrannantien länsipuolella.

Pohjois-Vehkalahden kylien oletetaan asutetun Lappeen suunnalta, ja Ihamaan kylän nimestä 1500-luvulla käytetty muoto *Ihaxama* so. Ihaksin maa viittaa mahdollisesti Ihakseihin, joita asui 1500-luvulla mm. Lappeen Oikkolassa sekä silloisessa Pyhityssä eli nykyisen Luumäen kirkonkylässä. Alue on ollut mahdollisesti jo vanhastaan "lapveteläisten eräalueena", ja samalta suunnalta olisi siis saapunut keskiajalla (1300–1400-luvuilla) myös lappeelainen kaskiviljelyasutus. Ihamaan kylä mainitaan ensimmäisen kerran vasta v. 1555, ja 1500-luvun maakirjoissa Ihamaan talot on luettu Kannusjärven kylän yhteyteen. Kylissä oli v. 1551 yhteensä 36 taloa. (Rosén 1936:103,108,129.)

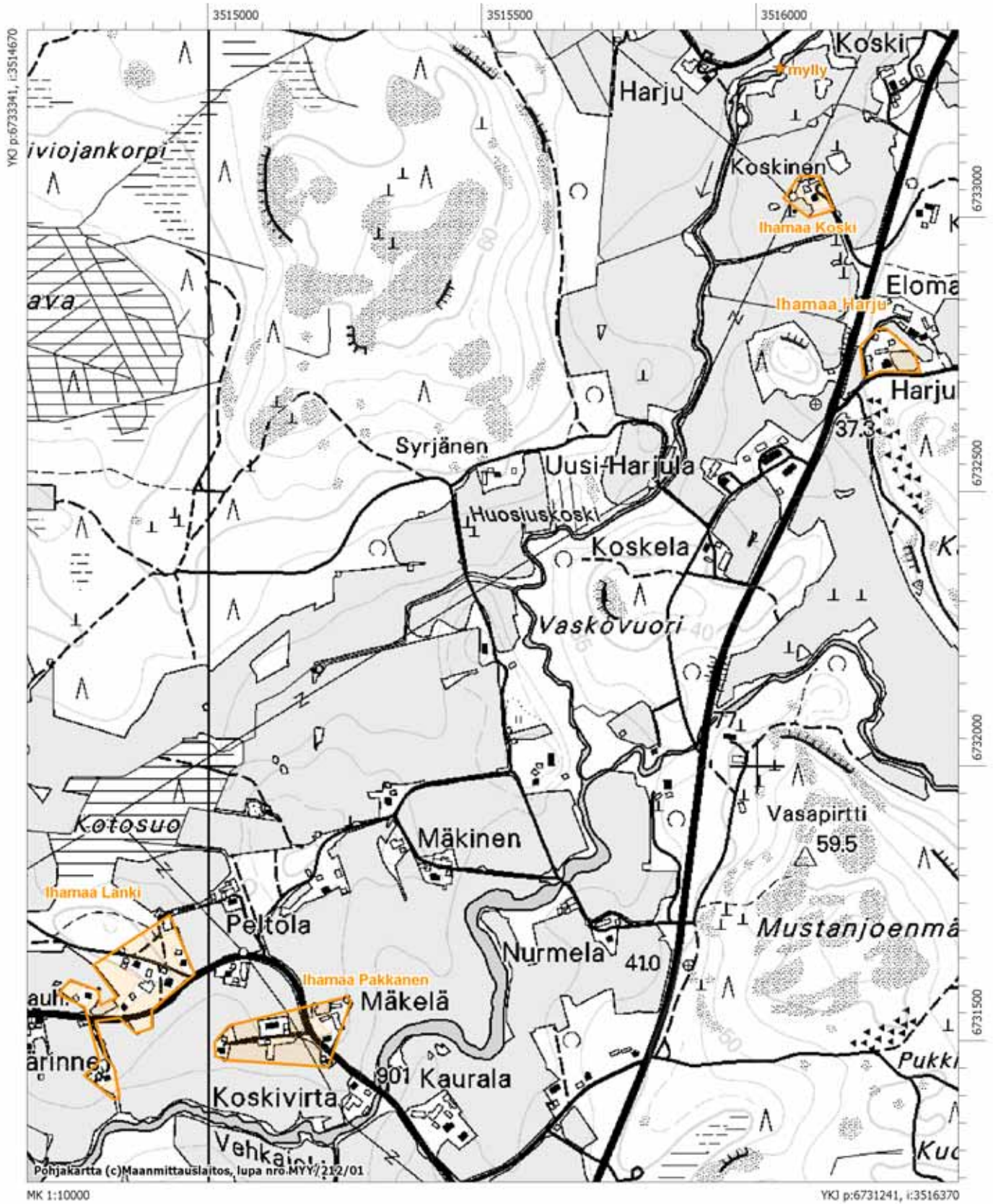
Tontit ovat edelleen asuttuja, mutta väljästi rakennettuja; rakennukset ovat maatalojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Rakentamattomilla sekä nykyisin peltona olevilla kylätonttien osilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

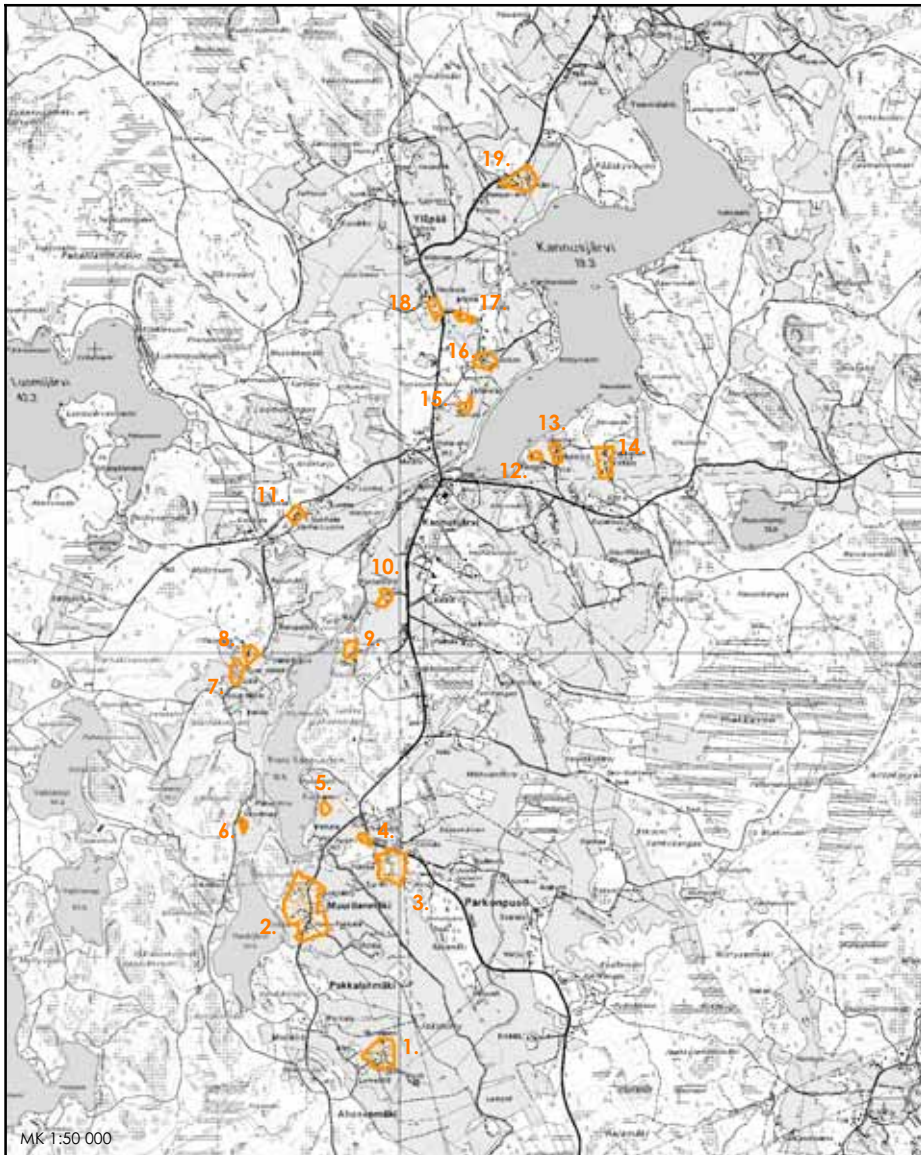
Kuva 4. Ihamaa (Ihamaby) Pakkanen, joen ylityspaikka sekä tontin itäosaa kaakosta. 5.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:88).

Kuva 5. Ihamaa (Ihamaby) Koski kaakosta. 5.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:87).

5.1.7. Hamina Kannusjärvi (Hasula/Cannisyervi)

Kannusjärven kylän 19 tonttia ovat levittäytyneet Kannusjärven, Pienen Kannusjärven sekä Haukjärven ympärille. Pk 3042 02, 3042 03, 3042 05 ja 3042 06 (Museovirasto/PerusCD 2004).

Kannusjärven kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Klemettilä

Mjrekisterinumero:	1000 00 8181
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6727370, ikoo: 3509878
Peruskartta:	3042 02 HAMINA

2. Muuri

Mjrekisterinumero: 1000 00 8182
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6728339, *ikoo:* 3509380
Peruskartta: 3042 02 HAMINA

3. Porkka

Mjrekisterinumero: 1000 00 8183
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6728598, *ikoo:* 3509946
Peruskartta: 3042 02 HAMINA

4. Parkko

Mjrekisterinumero: 1000 00 8184
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6728777, *ikoo:* 3509771
Peruskartta: 3042 02 HAMINA

5. Suikkanen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8185
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6728980, *ikoo:* 3509512
Peruskartta: 3042 02 HAMINA

6. Suurnäkki

Mjrekisterinumero: 1000 00 8186
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2

Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6728869, ikoo: 3508974
Peruskartta: 3042 02 HAMINA

7. Ojala

Mjrekisterinumero: 1000 00 8187
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6729873, ikoo: 3508926
Peruskartta: 3042 02 HAMINA

8. Vähänäkki

Mjrekisterinumero: 1000 00 8188
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6730001, ikoo: 3509025
Peruskartta: 3042 02 HAMINA

9. Yrjönen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8189
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6730033, ikoo: 3509675
Peruskartta: 3042 03 SIPPOLA

10. Timperi

Mjrekisterinumero: 1000 00 8190
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6730359, ikoo: 3509906
Peruskartta: 3042 03 SIPPOLA

11. Luomala

Mjrekisterinumero: 1000 00 8191

Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6730917, ikoo: 3509316
Peruskartta: 3042 03 SIPPOLA

12. Hasu

Mjrekisterinumero: 1000 00 8192
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6731292, ikoo: 3510891
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

13. Haapanen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8193
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6731328, ikoo: 3511018
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

14. Pakkanen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8194
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6731260, ikoo: 3511349
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

15. Kiri

Mjrekisterinumero: 1000 00 8195
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6731615, ikoo: 3510436
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

16. Tulokas

Mjrekisterinumero: 1000 00 8196
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6731918, *ikoo:* 3510560
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

17. Heitto

Mjrekisterinumero: 1000 00 8197
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6732213, *ikoo:* 3510425
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

18. Kärki

Mjrekisterinumero: 1000 00 8198
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6732273, *ikoo:* 3510233
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

19. Haapaniemi

Mjrekisterinumero: 1000 00 8199
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6733110, *ikoo:* 3510799
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

Historialliset kartat: KA, MHA G17 9/1 (v. 1737), 125 12/1a-f, 125 14/1a-h (v. 1774–1775 ja 1783–1784 verollepanokartta) sekä G18 23/1, G18 23/3, G18 23/5-6, G18 23/10, G18 23/12-13, G18 23/15 (v. 1830-1831 isojako).

Kuvaus: Kannusjärven kylän tontit ovat sijainneet pohjois-etelä-suuntaisen järviketjun: Kannusjärven, Pienen Kannusjärven ja Haukjärven sekä niitä yhdistävien pienten jokien ympärillä, peltojen ympäröimillä kumpareilla.

Pohjois-Vehkalahden kylien oletetaan asutetun Lappeen suunnalta. Alue on ollut mahdollisesti jo vanhastaan "lapveteläisten eräalueena", ja samalta suunnalta olisi siis saapunut keskiajalla (1300–1400-luvuilla) myös lappeelainen kaskiviljelyasutus. Vaikka asutuksen juuret saattavat ulottua jo varhaiselle keskiajalle, oli varsinaisiksi kiinteiksi kyläyhteisöiksi järjestäytyminen vielä 1500-luvulla kesken. Kannusjärvi mainitaan ylämaan kylistä ensimmäisenä v. 1525, jolloin Tallinnan kaupunki myöntää suojaa Tuomas Martinpojalle, joka on tappanut Olavi-nimisen ruotsalaisen talonpojan "van Cannisyervell" so. Kannusjärveltä (FMU 6269). 1500-luvun maakirjoissa Kannusjärven taloihin on luettu myös myöhemmän Ihamaan kylän talot. Kylissä oli v. 1551 yhteensä 36 taloa. (Rosén 1936:103,108,128-129.)

Kymenlaakson vanhin tunnettu valtiopäivämies Paavo Tuomaanpoika Muuri oli kotoisin Kannusjärven Muurin tilalta. Hän edusti Kymenkartanon lääniä (kihlakuntaa) v. 1617 valtiopäivillä. Talo oli 1600-luvulla myös Vehkalahden suurimpia viljelyksiä; peltojen lisäksi Muurin karja oli ajan mittapuulla melkoinen. Pitäjän ensimmäisinä ratsutiloina Muuri varusti v. 1623 lähtien verohelpotuksia vastaan kruunulle huovin. (Korhonen 1985:85.)

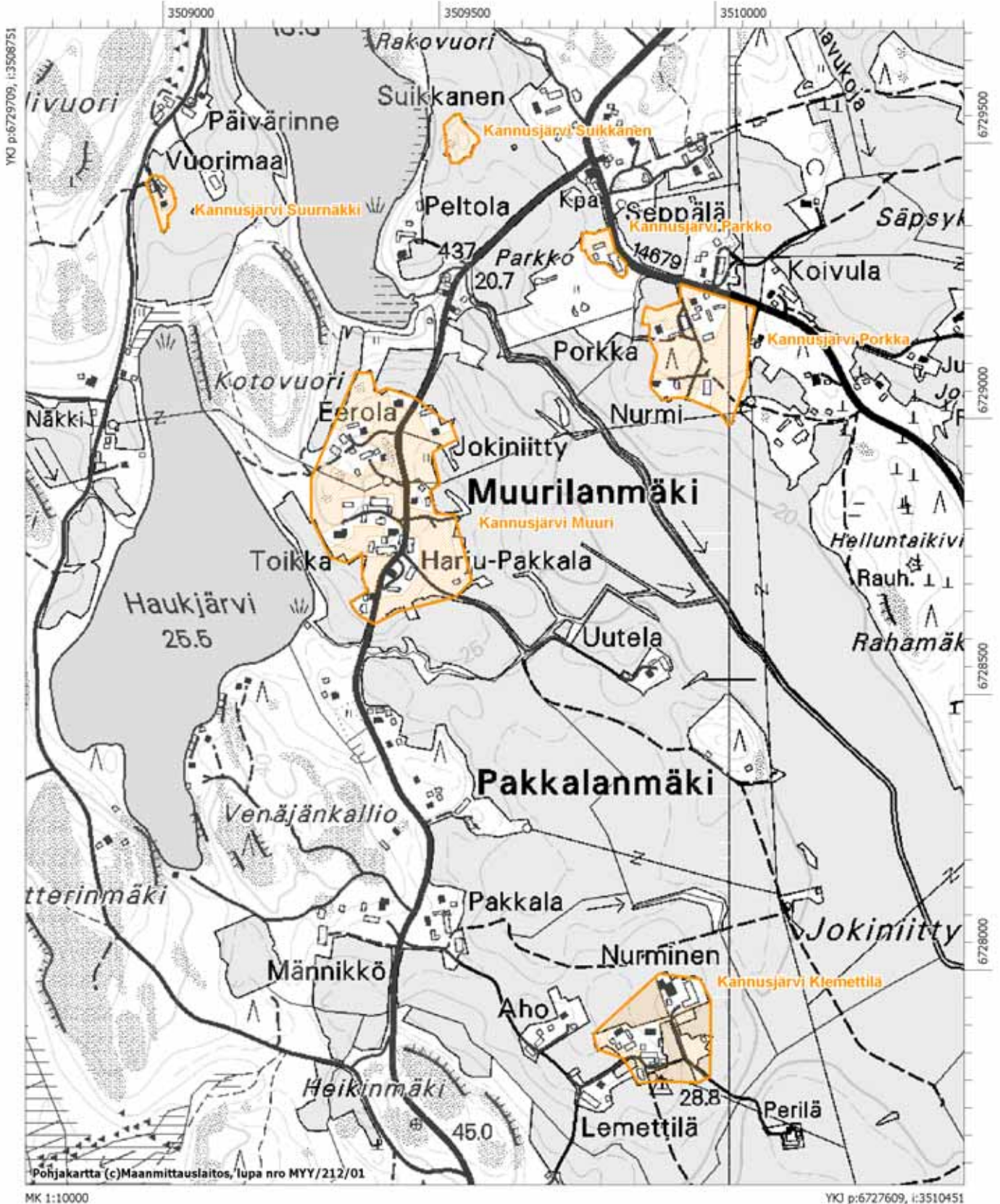
Suurin osa Kannusjärven kylän tonteista on edelleen asuttuja, mutta väljästi rakennettuja; rakennukset ovat maatilojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Rakentamattomilla sekä nykyisin peltona olevilla kylätonttien osilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

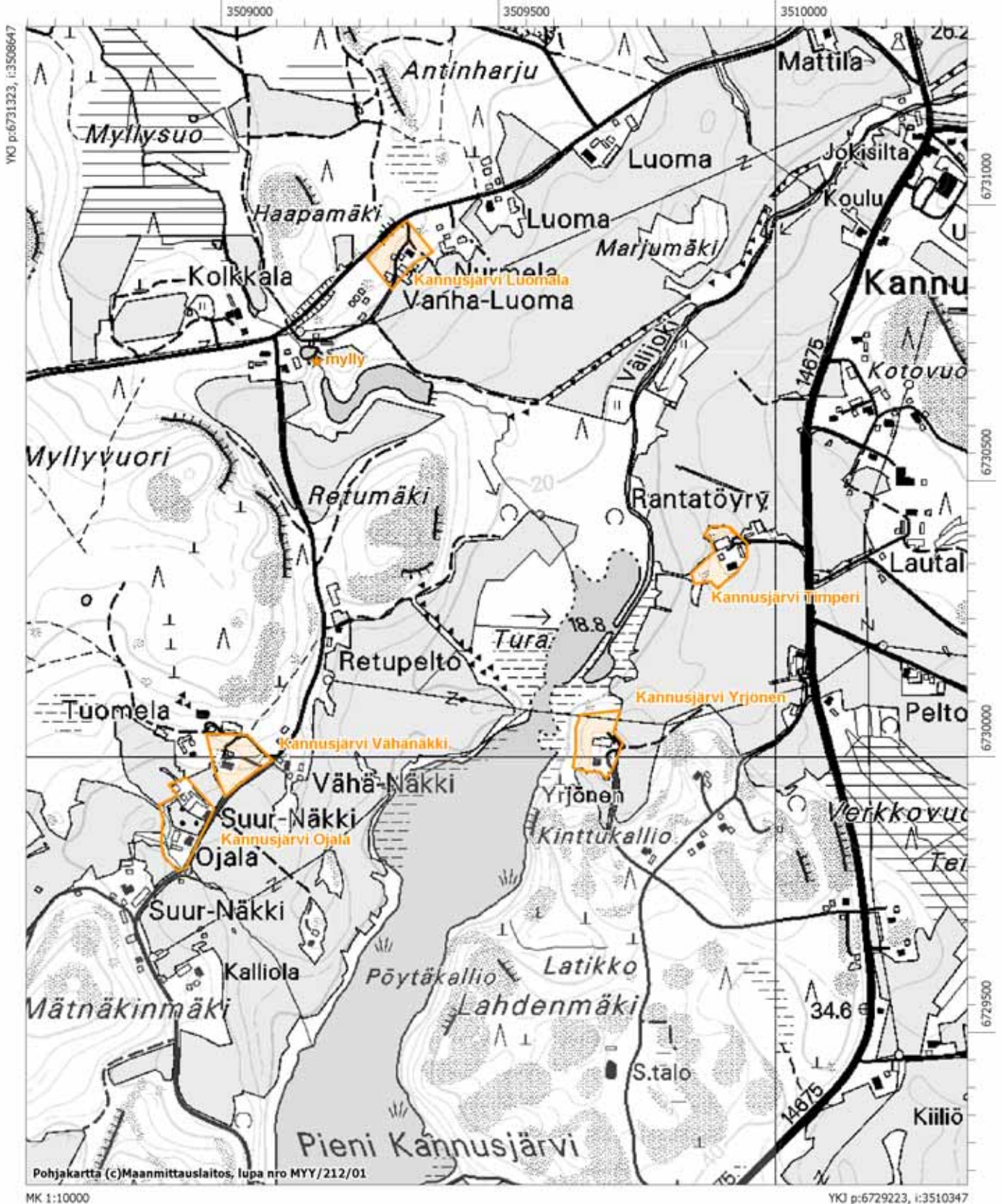

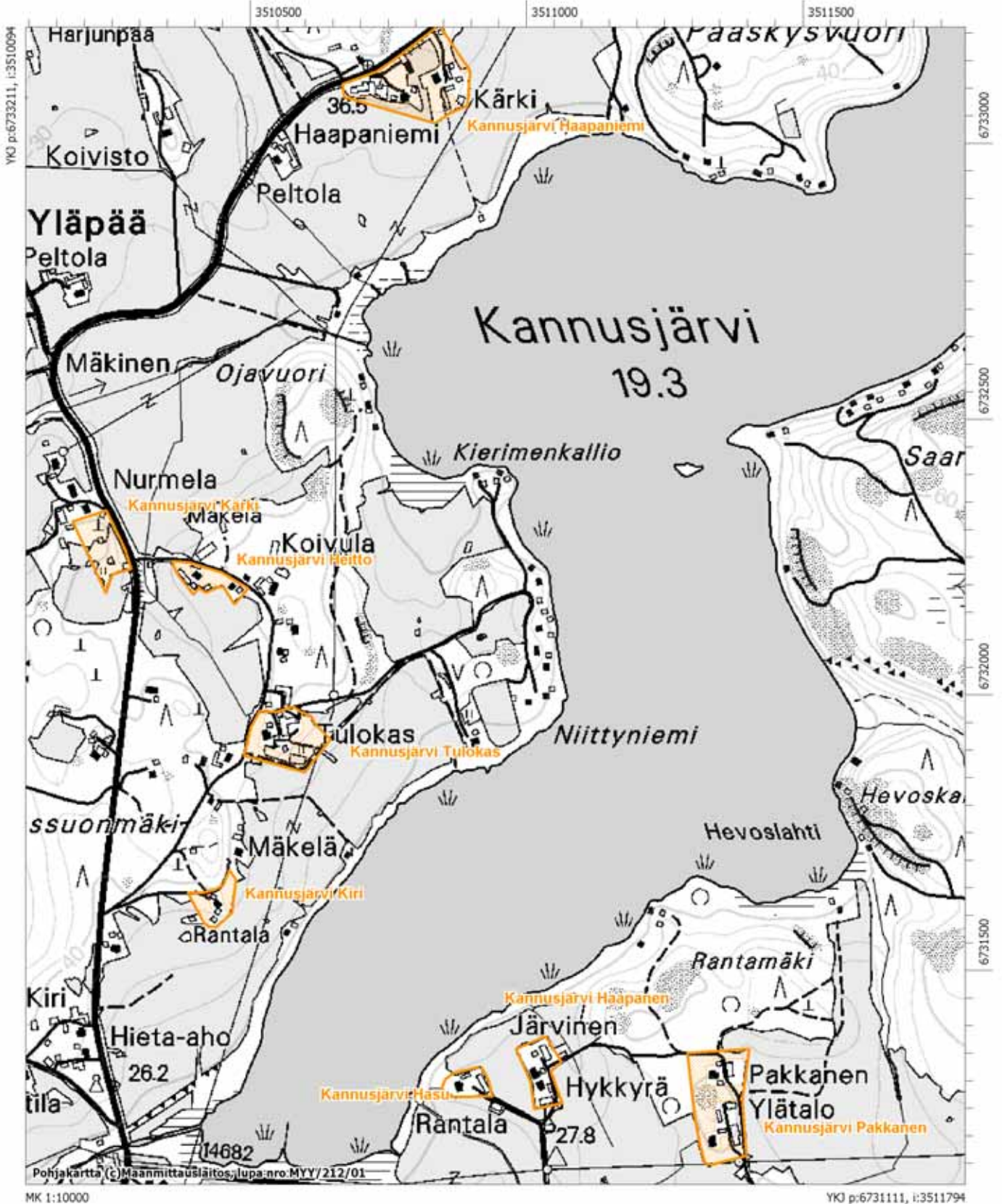
Kuva 6. Kannusjärvi (Hasula/Cannisyervi) Heitto koillisesta.9.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:108).

Kuva 7. Kannusjärvi (Hasula/Cannisyervi) Kärki kaakosta. 9.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:112).

5.1.8. Hamina Kitula (Kitulaby)

Kitulan kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Kitunen

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8200
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6734556, <i>ikoo:</i> 3511453
<i>Peruskartta:</i>	3042 06 PYHÄLTÖ

2. Kaipainen

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8201
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6734787, <i>ikoo:</i> 3511404
<i>Peruskartta:</i>	3042 06 PYHÄLTÖ

3. Törö

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8202
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6735363, <i>ikoo:</i> 3511286
<i>Peruskartta:</i>	3042 06 PYHÄLTÖ

Historialliset kartat: MHA 125 12/1a-f, 125 14/1a-h (v. 1774 1775 ja 1783 1784 verollepanokartta) ja G18 23/7 (v. 1830 isojako).

Kuvaus: Kitulan kylän tontit ovat sijainneet nykyisin lähes umpeen soistuneesta Kitulanjärvestä Kannusjärveen laskevan pienen joen länsirannalla. Maasto on kylän alueella suhteellisen jyrkkäpiirteistä: jokea kohti viettäviä rantaniittyjä ympäröivät korkeat kallioiset mäet. Asutus on keskittynyt pienille peltojen ja niittyjen ympäröimille kumpareille sekä Pitkämäen alarinteeseen.

Pohjois-Vehkalahden kylien oletetaan asutetun Lappeen suunnalta. Alue on ollut mahdollisesti jo vanhastaan "lapveteläisten eräalueena", ja samalta suunnalta olisi saapunut keskiajalla (1300–1400-luvuilla) myös lappeelainen kaskiviljelyasutus. Vaikka asutuksen juuret saattavat ulottua jo varhaiselle keskiajalle, oli varsinaiseksi kiinteiksi kyläyhteisöiksi järjestäytyminen vielä 1500-luvulla kesken. Kitula mainitaan ensimmäisen

kerran vasta v. 1551 maakirjassa, jolloin kylässä oli 3 taloa. Vuonna 1571 taloja oli 4. (Rosén 1936:103,108,128-129.)

Seuraavassa karttaotteessa Kitulan kylätontit on rajattu v. 1774 kartan mukaan. Vuoden 1830 isojakokartassa asutusta on myös nykyisten Ojalan ja Koskisen talojen paikalla Törön tontin itäpuolella sekä nykyisen Vanhalan kohdalla Ukonmäen itäpuolella. Kitusen ja Kaipiaisen tonttien sijaintia on melko vaikea hahmottaa nykykarttaan vertaamalla., mutta oletettavasti ne ovat sijainneet osapuilleen nykyisten Jaskalan ja Uutelan tienoilla.

Kitulan kylän tontit ovat edelleen asuttuja, mutta väljästi rakennettuja. Kylätonttien rakentamattomilla tai peltona olevilla osilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

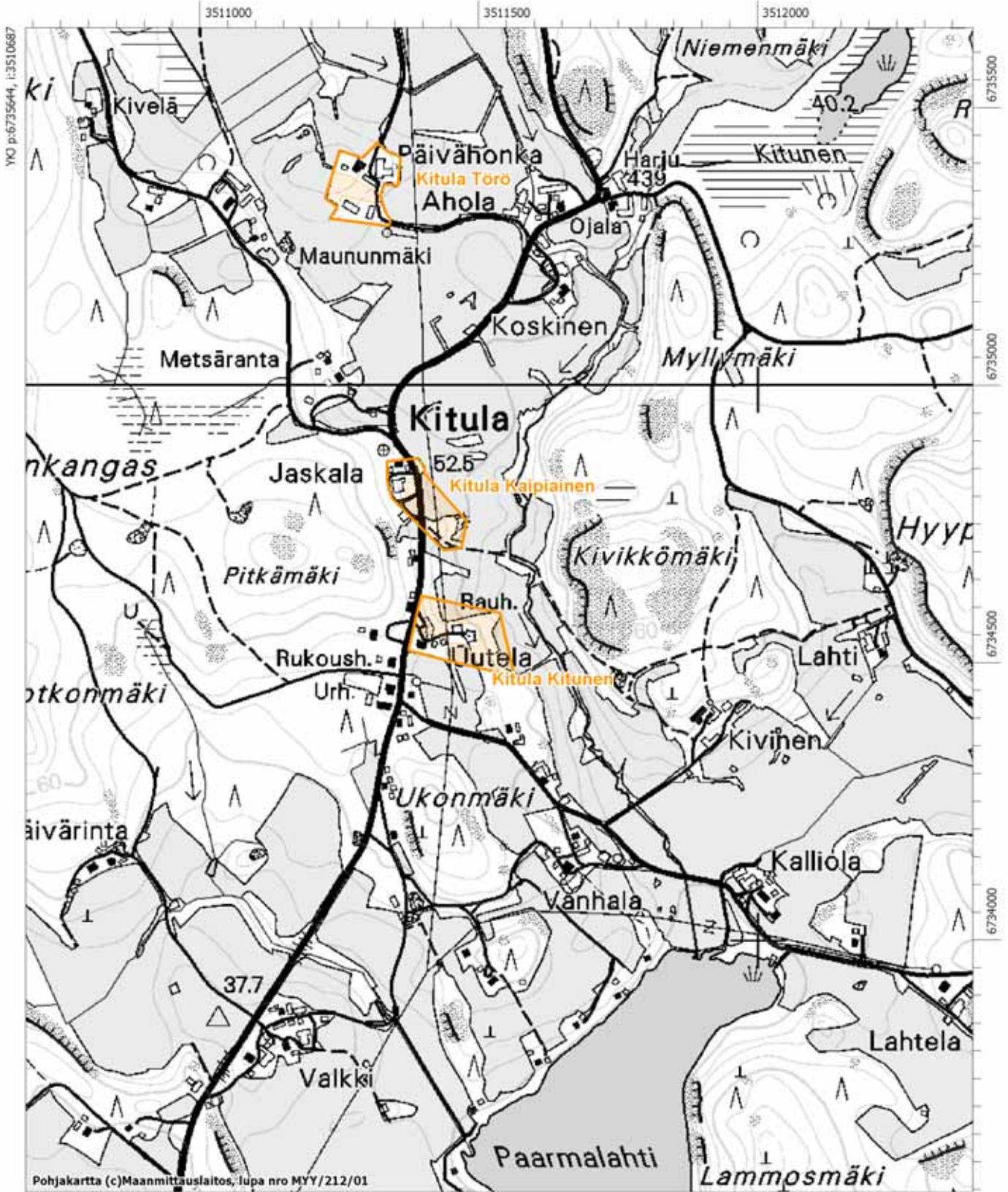

Kuva 8. Kitulan (Kitulaby) rantaniittyjä Kaipiaisen itäpuolella lounaasta. 9.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:109).

Kuva 9. Kitula (Kitulaby) Ukonmäen eteläpuolella idästä. 9.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:110-111).

5.1.9. Hamina Kolsila (Routsby)

Kolsilan kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Forsell

Mjrekisterinumero: 1000 00 8203
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6721545, *ikoo:* 3511493
Peruskartta: 3042 05 PAIJÄRVI

2. Kolsi

Mjrekisterinumero: 1000 00 8204
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6721662, *ikoo:* 3511798
Peruskartta: 3042 05 PAIJÄRVI

3. Lääti

Mjrekisterinumero: 1000 00 8202
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6722174, *ikoo:* 3511766
Peruskartta: 3042 05 PAIJÄRVI

4. Pousi

Mjrekisterinumero: 1000 00 8202
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6721979, *ikoo:* 3512509
Peruskartta: 3042 05 PAIJÄRVI

Historialliset kartat: MHA 125 30/1a-c (v. 1775–1776 verollepano) ja G18 24/2-4 ja (v. 1794 ja v. 1830 isojako- ja veronmääräytymiskartta).

Kuvaus: Kolsilan kylän tontit sijaitsivat Kirkkojärveen laskevan Vehkajoen itäpuolella, peltojen ympäröimillä moreenikumpareilla. Vehkajoen toisella rannalla, vastapäätä Kolsilaa sijaitsi Töytärin kylä. Sivatin kylä sijaitsi 1,5 kilometriä Kolsilasta etelään ja Myllykylä saman verran pohjoiseen.

Suomalainen Kolsila syntyi Vehkajoen partaalle, Töytärin läheisyyteen, kun taas silloinen pääkylä Routsby sijaitsi Kirkkojärven rannalla. Alueen vanhimman pysyvän asutuksen oletetaan alkuperältään olevan ruotsalaisperäistä uudisasutusta, mutta kylät suomalaistuivat nimistön perusteella jo 1500-luvulla. Kolsilankin verotustiedoissa v. 1544 esiintyy suomalainen nimi *Musta*. Kolsila mainitaan ensimmäisen kerran vasta tuolloin, mutta kylä on todennäköisesti syntynyt viimeistään 1400-luvulla. Vuoden 1551 maakirjaan Kolsilasta on merkitty kahdeksan taloa, v. 1571 veroa maksavia taloja oli ainoastaan kolme. (Rosén 1936:112-115,225.)

Kolsilan neljä tilaa: Forsell, Kolsi, Läätin ja Pousi varustivat v. 1743 asti ratsumiehet. Ilmeisesti Kolsilan isännät ryhtyivät verovapautta nauttiviksi rusthollareiksi jo 1500-luvun puolivälissä, kun kruunu suurvaltapyrkimyksineen tarvitsi miehiä armeijaansa. Vuonna 1640 Läätin tilan ratsumiehenä soti isäntä Tuomas Mikonpojan veli Klemetti ja Kolsin puolesta taas perheen esikoinen Risto Eerikinpoika. (Korhonen 1985:48.)

Kolsilan kylän tontit ovat edelleen asuttuja, mutta väljästi rakennettuja; rakennukset ovat maatilojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Laajoilla rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

Kuva 10. Kolsila (Routsby) Läätin/Vanhamäki lounaasta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:25).

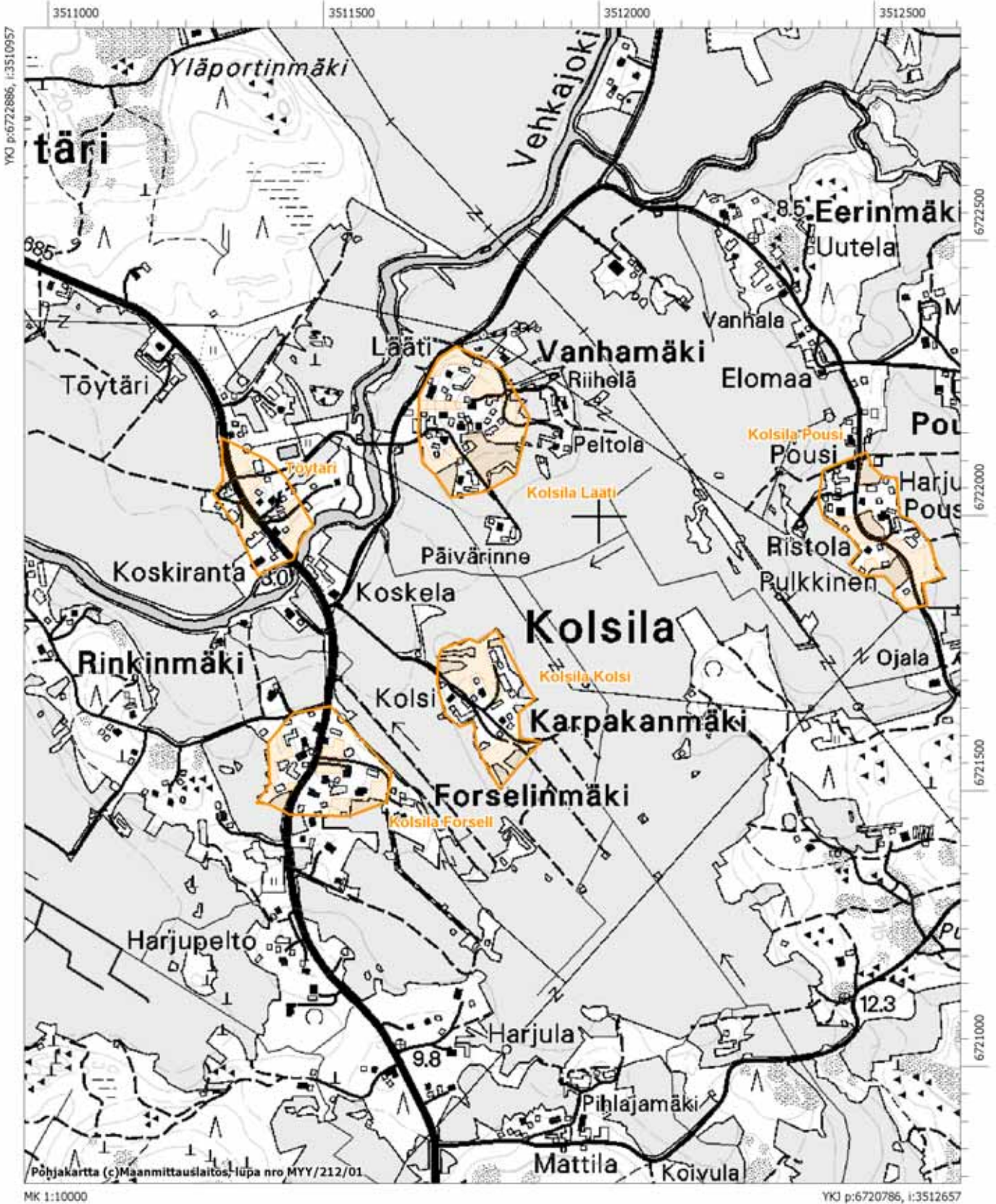
Kuva 11. Kolsila (Routsby) Läätin/Vanhamäki koillisesta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:26).

Hamina Kolsila (Routsby)

PK 3042 05

Forsell, Kolsi, Lähti ja Pousi

Hamina Töytäri (Stensböle/Stöder)

5.1.10. Hamina Kuorsalo (Korusala)

Mjrekisterinumero:	1000 00 8207
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka:	1
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6705521, ikoo: 3521940
Peruskartta:	3041 09 KUORSALO

Historialliset kartat: MHA 125 18/1a1-c1 (v. 1775 verollepanokartta) ja (v. 1869 isojako).

Kuvaus: Kuorsalon vanha kylä on sijainnut saaren kaakkoisosassa olevan Vanhankylänlahden pohjukassa. Vanhankylänlahteen mereltä johtanut uoma kuivui maannousun takia umpeen 1700- ja 1800-lukujen taitteessa, jolloin kyläläiset alkoivat siirtyä saaren pohjois-, koillis- ja länsirannoille. Vanhankylän viimeinen asukas Maria Kristiina Lommi kuoli v. 1899.

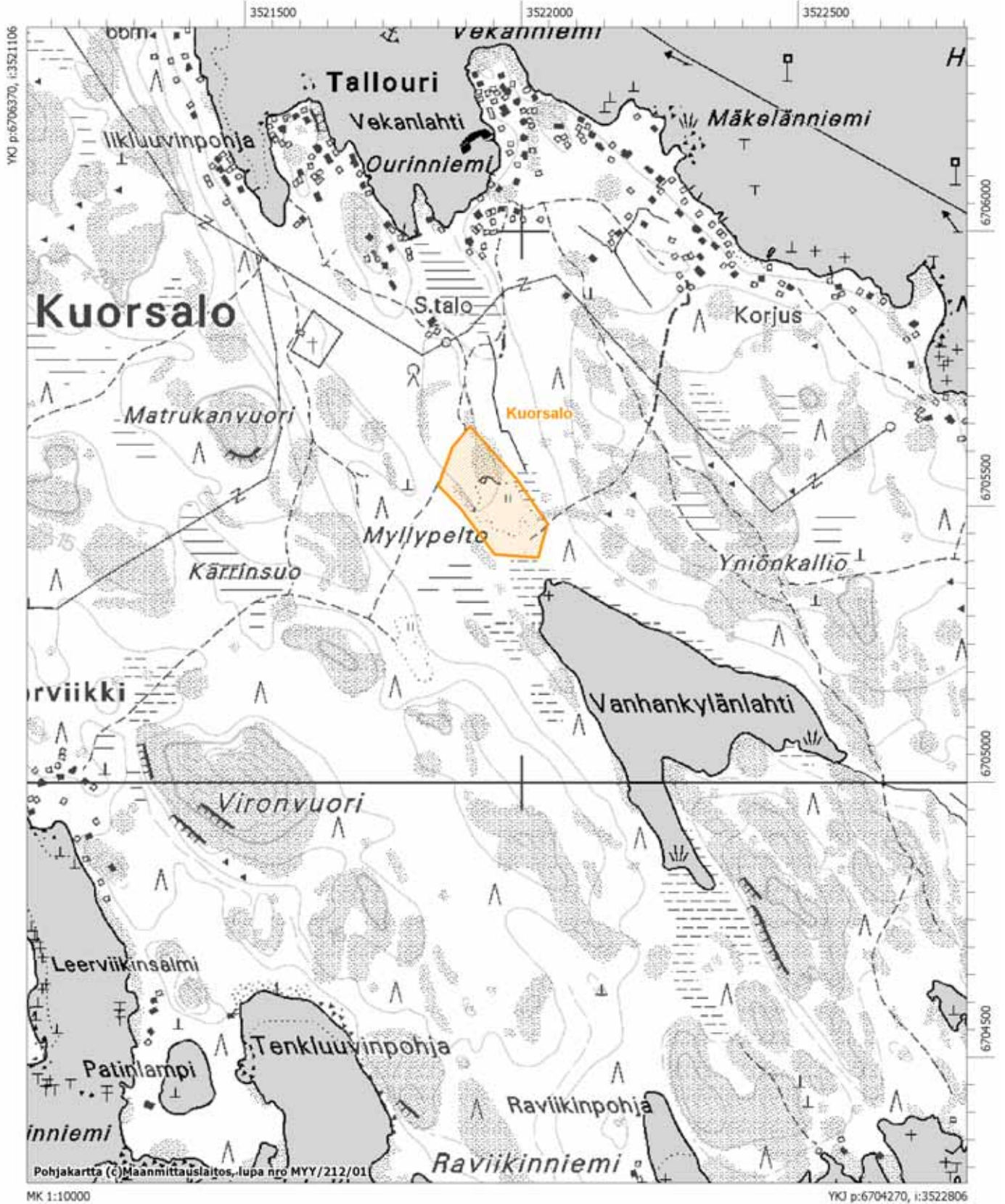
Kuorsalo mainitaan historiallisissa lähteissä *Korusala*-nimisenä satamapaikkana jo v. 1387 eräessä Viipurin kaupungin omistusoikeuksia koskevassa kirjeessä (FMU 957). Viikinkiaikaiset (800–1000 jKr.) hautaröykkiö ja laivalatomus saaren kaakkoispäässä, Vanhankylänlahdelle johtaneen uoman molemmin puolin, viittaavat saaren olleen tunnettu satama- ja pysähdyspaikka paljon aikaisemminkin – jo viikinkien idäntielle kuljettaessa. (Rosén 1936:49-50,126-127.)

Ensimmäisen pysyvän asutuksen oletetaan saaristossa nimistön perusteella olleen ruotsalaisperäistä uudisasutusta, joka työnsi mantereen puolelta tulleen vanhemman suomalaisen eräkalastajakerrostuman tieltään. Saariston asuttaminen 1200- ja 1300-luvuilla kuuluu siten osaltaan Karjalan valloituksen jälkeen toteutettuun järjestelmälliseen "asutuspoliittiseen ohjelmaan". Itse asutuksesta kertovat vanhimmat asiakirjalähteet ovat peräisin 1540-luvulta: vuoden 1547 kirkollisveroluettelon mukaan Kuorsalon kylässä oli tuolloin viisi taloa. Hallinnollisesti Kuorsalo luettiin Vehkalahden yhteyteen vasta v. 1559 lähtien. (Rosén 1936:156,244-245,249.)

Kuorsalon autioitunut kylätontti on nykyisin heinittynyt, katajia, omenapuita ja erilaisia pensaita kasvava alue, jossa vanhan kylän elementit ovat edelleen hyvin hahmotettavissa. Näkyvissä on muutamien harmaiksi ravistuneiden pienten aittojen lisäksi lukuisia uunien, kiviaitojen ja rakennusten jäännöksiä. Varsinaista kylätonttia ympäröivässä maastossa on niin ikään kiviaitoja; vanhat pellot ojineen ovat myös havaittavissa. Kylän luoteispuolella on kylän hautausmaa, joka on edelleen käytössä. Suhteellisen varhaisen autioitumisen, oletettavasti jo rautakaudelle ulottuvan asutushistorian sekä poikkeuksellisen säilyneisyyden perusteella Kuorsalon kylätontti voidaan luokitella rauhoitusluokkaan 1 kuuluvaksi, valtakunnallisesti merkittäväksi muinaisjäännökseksi.

Kuva 12. Kuorsalo (Korusala) Vanhakylä. 5.6.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:117-118).

5.1.11. Hamina Lankila (Langila)

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8208
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6742275, ikoo: 3520039
<i>Peruskartta:</i>	3131 07 PURHO

Historialliset kartat: MHA G17 20/3 ja 20/3b (v. 1829 1831 isojako).

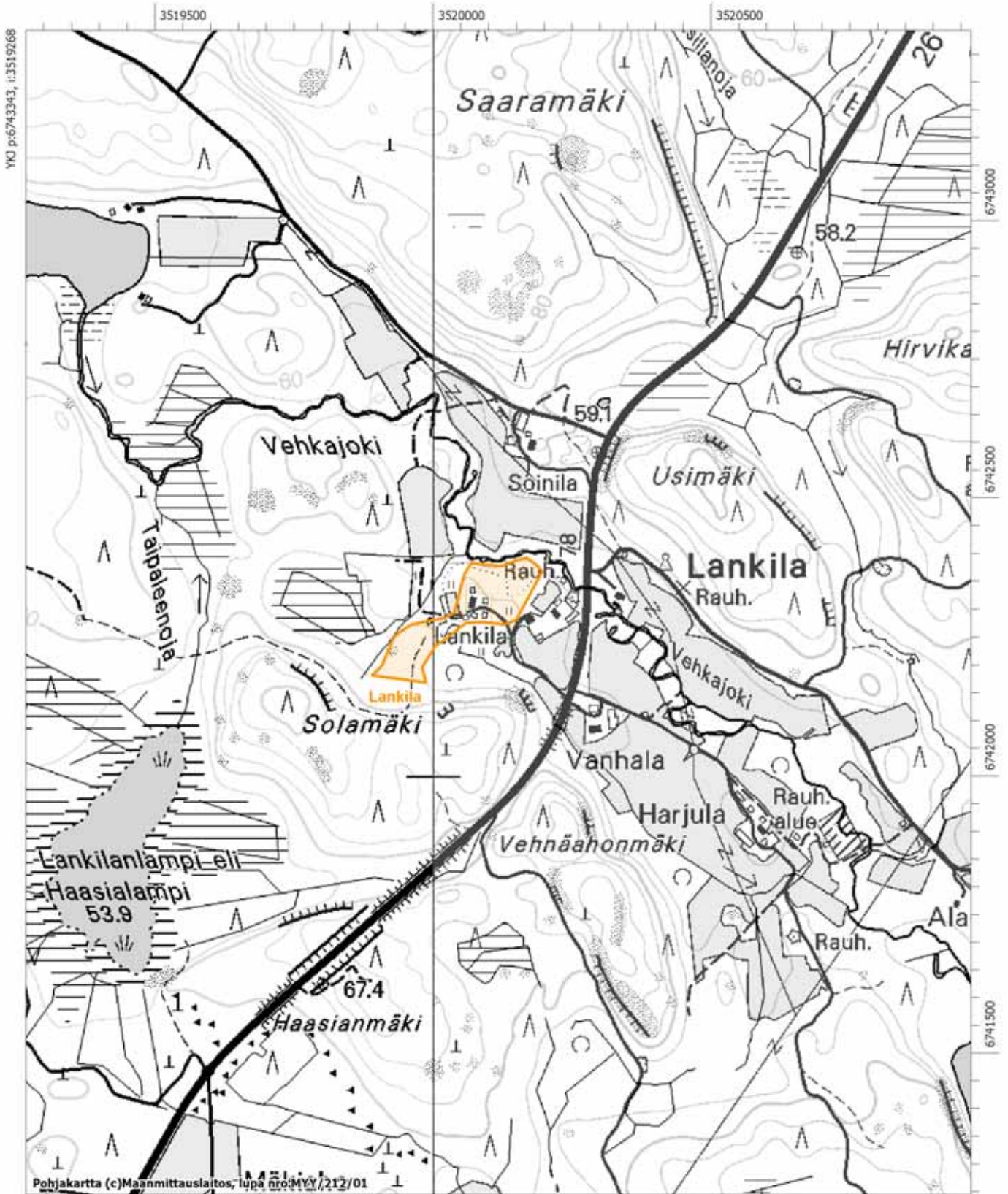
Kuvaus: Lankilan kylän tontti on sijainnut Ala-Kailasesta Korppisenjärveen laskevan Vehkajoen länsirannalla, joen ja pienen Lankilanlammen välissä joenrantapelttojen keskellä kohoavalla kumpareella.

Pohjois-Vehkalahden kylien oletetaan asutetun Lappeen suunnalta. Alue on ollut mahdollisesti jo vanhastaan "lapveteläisten eräalueena", ja samalta suunnalta olisi siis saapunut keskiajalla (1300–1400-luvuilla) myös lappeelainen kaskiviljelyasutus. Vaikka asutuksen juuret saattavat ulottua jo varhaiselle keskiajalle, oli varsinaiseksi kiinteiksi kyläyhteisöiksi järjestäytyminen vielä 1500-luvulla kesken. Lankila mainitaan ensimmäisen kerran vasta v. 1592. Vuoden 1551 maakirjassa Lankilan talot on luettu yhteen Pyhällön ja Turkian kanssa; kylissä oli tuolloin yhteensä 21 taloa. Vuonna 1624 Lankilassa oli kolme taloa. Kylässä sijaitti 1730-luvulla myös krouvi. (Korhonen 1981:71,458; Rosén 1936:103,108,128-129.)

Lankilan vanha kylätontti on edelleen asuttu. Väljästi rakennetulla tontilla on muutamia Lankilan tilan rakennuksia; rakennuskanta on suhteellisen iäkästä. Tontin rakentamattomissa lounais- ja koillisosissa sekä rakennusten välissä, jopa alla, on todennäköisesti säilynyt aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

Kuva 13. Lankila (Langila) kaakosta. 5.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:69-70).

YKO p:6743343, i:3519268

6743000
6742500
6742000
6741500

MK 1:10000

YKJ p:6741243, i:3520968

5.1.12. Hamina Metsäkylä (Skogby)

Metsäkylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Klemola

Mjrekisterinumero: 1000 00 8209
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6726617, *ikoo:* 3504524
Peruskartta: 3042 02 REITKALLI

2. Koivu

Mjrekisterinumero: 1000 00 8210
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6726421, *ikoo:* 3503636
Peruskartta: 3042 02 REITKALLI

3. Mattila

Mjrekisterinumero: 1000 00 8211
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6726768, *ikoo:* 3503660
Peruskartta: 3042 02 REITKALLI

4. Toikka

Mjrekisterinumero: 1000 00 8212
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6727119, *ikoo:* 3503484
Peruskartta: 3042 02 REITKALLI

Historialliset kartat: MHA G17 1/6 (v. 1725), 125 35/1 a-d (v. 1774 verollepanokartta) ja G17 22/1-20 (v. 1831 ja 1835 isojako).

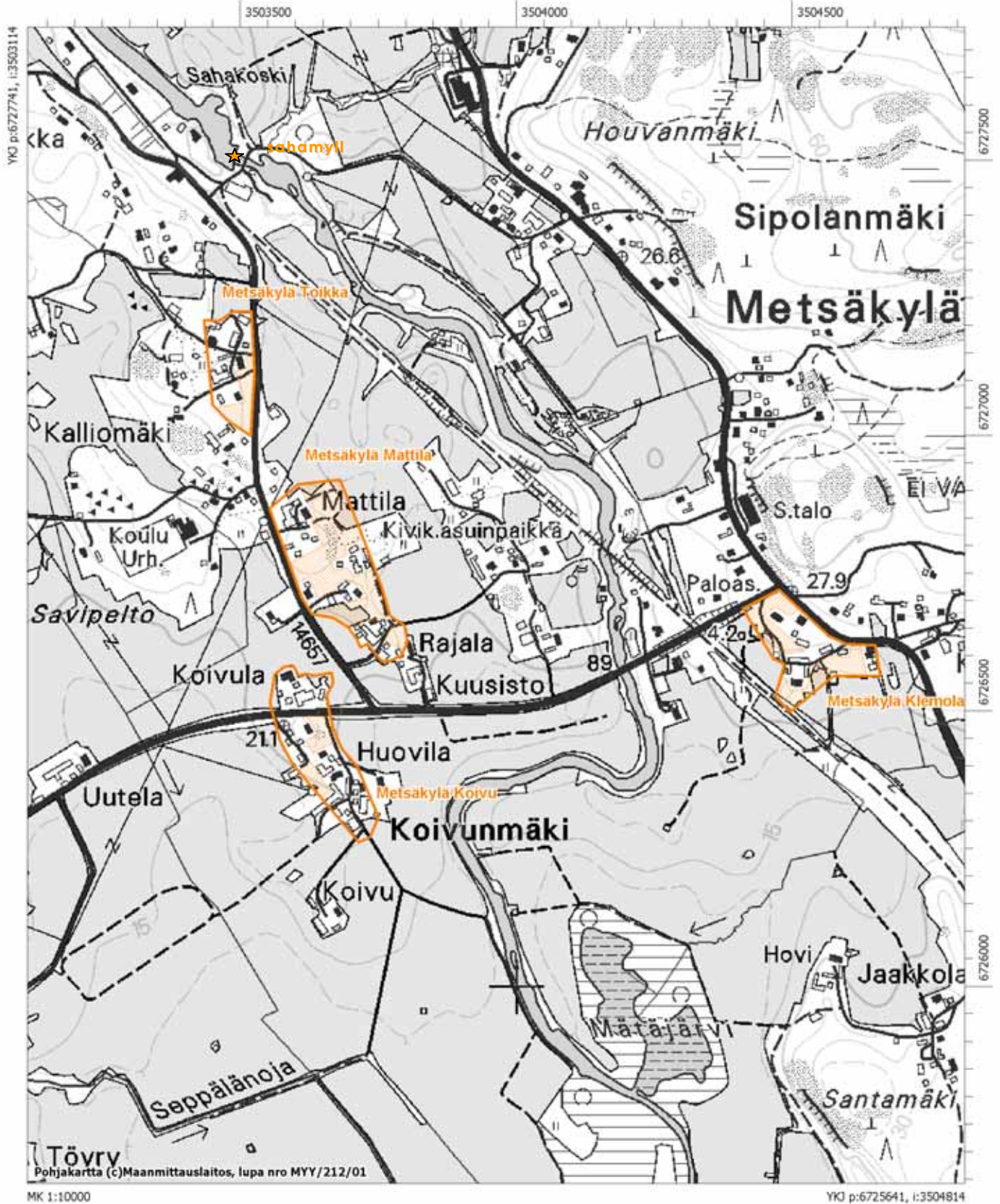
Kuvaus: Metsäkylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Suurjärven ja nykyisin umpeen soistuneen Mätäjärven pohjoispuolella Summanjoen mutkan länsirannalla peltojen ympäröimillä moreenimuodostumilla, Sippolanjoen ja Summanjoen yhtymäkohdasta noin 2 km etelään. Sahakoskessa kylän pohjoispuolella on ollut hyvä myllynpaikka, ja joen molemmin puolin hedelmällistä viljelysmaata. Keskiaikaisen kylän ohella paikalla on myös laajoja ja arkeologiselta löytöaineistoltaan rikkaita kivikautisia asuinpaikka-alueita (ks. Hamina Kuusisto, Hamina Klemolan seisake ja Hamina Klemolan peltokumpu).

Metsäkylä mainitaan ensimmäisen kerran v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076), jossa määritellään Suur-Vehkalahden länsi- ja eteläosan kylien välisiä rajoja. Metsäkylän vanhin asutus juontuu kuitenkin ilmeisesti 1200- ja 1300-lukujen järjestelmälliseen ruotsalaiseen uudisasutukseen. Vanhin tonttimaa muodosti peltomaiden keskelle eheän kokonaisuuden: *Storbyn* eli *Suurkylän*, jonka laidolle syntyi myöhemmin suomalaisperäisiä taloja. Ensimmäiset "kylät" ovat olleet ilmeisesti ennemminkin yksinäistaloja tai yhden isännän johdossa olleita pieniä taloryhmiä. Väestö ja kylät ovat suomalaistuneet viimeistään 1500-luvulle tultaessa. Vuoden 1551 maakirjaan Metsäkylään on merkitty 19 taloa. (Rosén 1936:46-47,62, 128,156.)

Perimätiedon mukaan vanhin asutus, ns. Suurkylä, on sijainnut siellä, missä tiedon merkitsemishetkellä eli 1900-luvun alussa ovat sijainneet Klemolan, Aholan, Koivun sekä Ryysin talot (Rosén 1936:115). Tällä tarkoitettaneen suhteellisen laajaa, edelleen peltojen ympäröimää muodostumaa, jossa sijaitsevat käsillä olevassa raportissa määritellyt Mattilan ja Toikan tontit. Metsäkylän vanhat tonttimaat ovat edelleen asuttuja, mutta väljästi rakennettuja; rakennukset ovat maatilojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Laajoilla rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on todennäköisesti säilynyt aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

Kuva 14. Metsäkylä (Skogby) Mattila lounaasta. 3.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:58-59).

5.1.13. Hamina Myllykylä (Kvarnby)

Myllykylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Jaakkola

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8215
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6723618, <i>ikoo:</i> 3512167
<i>Peruskartta:</i>	3042 05 PAIJÄRVI

2. Puonti

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8216
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6723881, <i>ikoo:</i> 3511884
<i>Peruskartta:</i>	3042 05 PAIJÄRVI

3. Teikari

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8217
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6724156, <i>ikoo:</i> 3511864
<i>Peruskartta:</i>	3042 05 PAIJÄRVI

Historialliset kartat: MHA G17 15/1 (v. 1734), G17 11/1 (v. 1737), 125 30/1a-c (v. 1775–1776 verollepano) ja G18 24/1, G18 24/3-4 ja (v. 1794 ja v. 1830 isojako- ja veronmääräytymiskartta).

Kuvaus: Myllykylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Vehkajärvestä Kirkkojärveen laskevan Vehkajoen rannoilla, Lappeenrannantien itäpuolella. Kylän syntyyn vaikuttaneita tekijöitä ovat arvatenkin olleet edullinen sijainti Kirkkojärvelle ja rannikolle johtavan vesireitin varrella sekä hyvät myllynpaikat, joiden mukaan kylä on saanut nimensäkin.

Myllykylän vanhin pysyvä asutus syntyi ilmeisesti 1200- ja 1300-lukujen järjestelmällisen ruotsalaisen uudisasutuksen tuloksena. Suomalaisperäiset nimet näyttävät täälläkin esiintyvän hieman kauempana vanhasta Myllykosken liepeillä sijainneesta kyläkeskuksesta. Väestö ja kylät ovat kuitenkin suomalaistuneet viimeistään 1500-luvulle

tultaessa. Kylä mainitaan ensimmäisen kerran vasta v. 1551 maakirjassa, johon Myllykylästä on merkitty 14 taloa. Myllykylän asutuskehitys katkesi 1500-luvun lopun sotavuosien ja sotaa seuranneiden koettelemusten aiheuttamaan autioitumiseen. Kylmilleen jätetyt tilat yhdistettiin 1600-luvulle tultaessa vähitellen kahdeksi suurviljelmäksi, joita viljelivät herraskaiset omistajat. Toisesta tilasta tuli myöhemmin *puustelli* eli upserin virkatalo, ja toinen muuttui vaihtuvien omistajasukujen hallitsemaksi kartanoksi. (Korhonen 1981:408; Rosén 1936:114-115.)

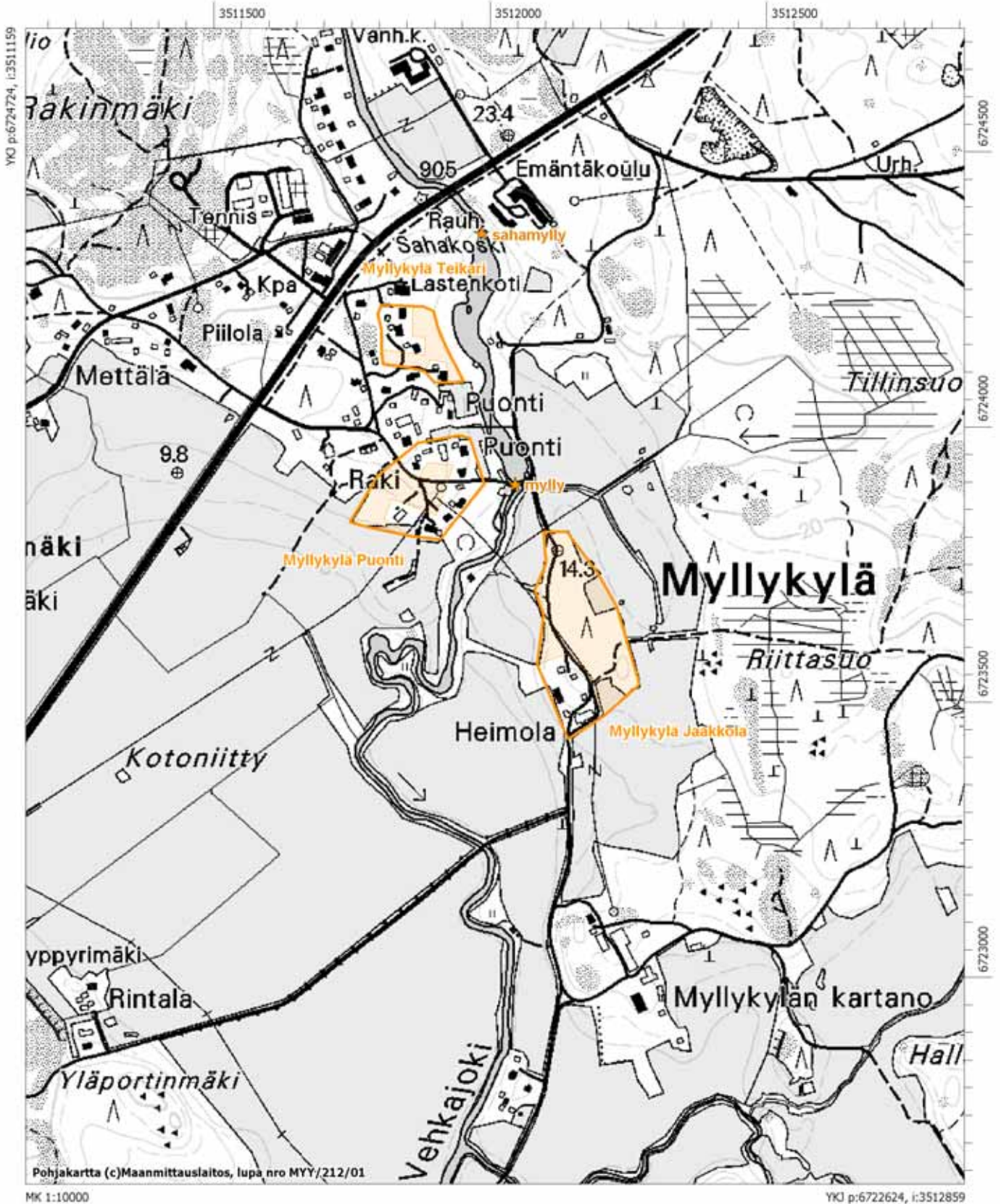
Myllykylän vanhat tonttimaat ovat edelleen asuttuja. Vehkajoen itärannalla oleva Jaakkolan tontti on suurelta osin rakentamaton. Vehkajoen länsirannalla sijaitsevat tonttimaat Puonti ja Teikari ovat melko väljästi rakennettuja; piha-alueilla ja rakennusten välissä on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä. Kylän tunnelmaa leimaavat edelleen kosken kohina ja kosken partaalla seisova vanha myllyrakennus.

Kuva 15. Myllykylän (Kvarnby) mylly koillisesta.
6.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:89).

Hamina Myllykylä (Kvarnby)
Jaakkola, Puonti ja Teikari

PK 3042 05

5.1.14. Hamina Mäntlahti (Mentelax)

Mäntlahden kylän talot ovat sijainneet kahdella erillisellä tontilla:

1. Vanhakylä

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8218
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6711852, <i>ikoo:</i> 3519658
<i>Peruskartta:</i>	3042 04 HAMINA

2. Hovi

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8219
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6711098, <i>ikoo:</i> 3519915
<i>Peruskartta:</i>	3042 04 HAMINA

Historialliset kartat: KA, MHA G17 (v. 1774 verollepanokartta) ja G18 6/2-4 (v. 1829 isojako).

Kuvaus: Mäntlahden rannikkokylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Haminan kaakkoiskulmassa, Suuren rantatien pohjois- ja eteläpuolella. Mäntlahden asutuksen syntyyn ja kehitykseen vaikutti epäilemättä kylän erinomainen sijainti maa- ja meriyhteyksien äärellä. Mäntlahtelaisilla oli Haminan lisäksi helppo pääsy myös muihin Suomenlahden keskuksiin. Suurta rantatietä myöten saapui toisaalta ajoittain myös sotilasosastoja, jotka aiheuttivat monenlaista vaivaa ja kärsimystä riippumatta siitä, olivatko kyseessä omat vai vihollisen joukot.

Mäntlahti mainitaan ensimmäisen kerran v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076), jossa määritellään Suur-Vehkalahden länsi- ja eteläosan kylien välisiä rajoja. Mäntlahti luettiin 1500-luvun puolivälissä kuuluvaksi vuoroin Virolahden vuoroin Vehkalahden hallintopitäjään. Vuoden 1551 maakirjaan Mäntlahdelta on merkitty kahdeksan taloa, mutta v. 1573 taloja oli ainoastaan neljä. Kylän isännät olivat paitsi maanviljelijöitä myös kalastajia ja kippareita. (Rosén 1936:127-128,138,143-144.)

1700-luvulla Mäntlahden taloista muotoutui kaksi herrasviljelystä, jotka yhdistettiin myöhemmin yhdeksi suurtilaksi eli "hoviksi". Kartanon päärakennus pystytettiin v. 1851 hieman erilleen pääkylästä, vanhan Ristolän talon tontille. (Korhonen 1981:358-361; Knapas 1984:100.)

Mäntlahden kylän vanhat tonttimaat ovat nykyisinkin asuttuja. Vanhakylän tontilla on edelleen peltojen ympäröimää maalaisasutusta; rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on todennäköisesti säilynyt myös aikaisempien asutusvaiheiden

jäännöksiä. Nykyisen Mäntlahden hovin tontilla on kartanon päärakennuksen lisäksi myös toinen asuinrakennus. Rakentamattomilla alueilla on saattanut säilyä jäännöksiä aikaisemmista asutusvaiheista. Hovin tontti oli 1700-luvulla pitkään autiona asukkaiden lähdettyä v. 1695–97 katovuosien seurauksena (Korhonen 1981:360).

Kuva 16. Mäntlahti (Mentelax) Vanhakylä pohjoisesta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:10).

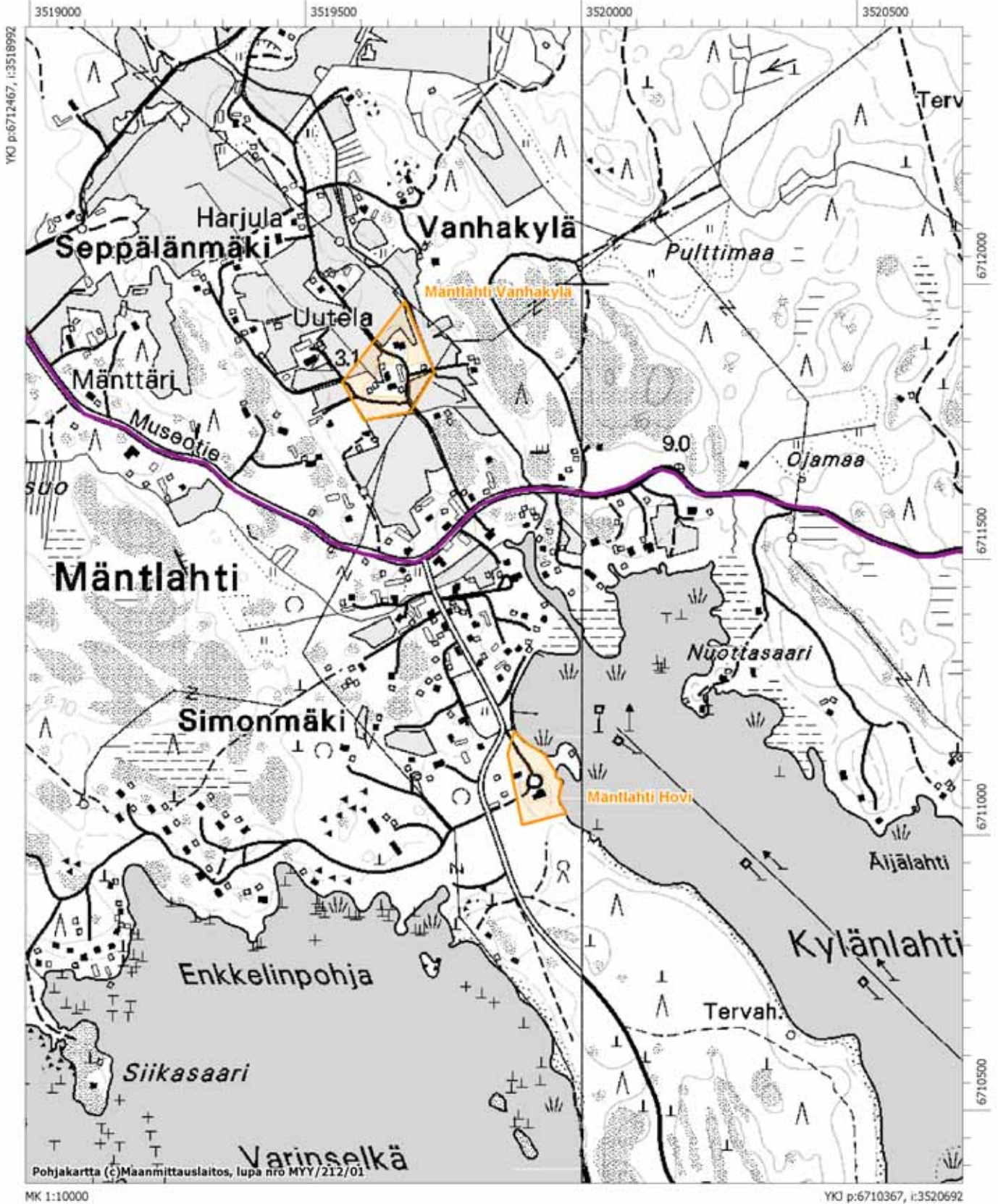

Kuva 17. Mäntlahti (Mentelax) Hovi pohjoisesta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:6-7).

Hamina Mäntlahti (Mentelax)
Vanhakylä ja Hovi,
Suuri rantatie

PK 3042 04

5.1.15. Hamina Neuvoton (Lill Nevitto)

Neuvottoman kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Kaaro

Mjrekisterinumero:	1000 00 8220
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6716537, ikoo: 3502222
Peruskartta:	3042 01 SUMMA

2. Penttilä

Mjrekisterinumero:	1000 00 8221
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6716432, ikoo: 3502537
Peruskartta:	3042 01 SUMMA

3. Suntio

Mjrekisterinumero:	1000 00 8222
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6716069, ikoo: 3502620
Peruskartta:	3042 01 SUMMA

Historialliset kartat: KA, MHA G17 8/1 (v. 1694), G17 7/1 (v. 1733), 125 20/1a-c (v. 1774–1775 verollepanokartta) ja G18 5/1-3 (v. 1832 isojakko).

Kuvaus: Neuvottoman rannikkokylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Haminan lounaiskulmassa, Suuren rantatien eteläpuolella, pohjoisesta kapeaan merenlahteen laskevan Urpinojan länsi- ja itärannoilla.

Neuvottoman kylän katsotaan nimensä ja kylän alueella esiintyvän saksalaisperäisen nimistön perusteella olevan Kymin Saksalan (Stor Nevitto) tytärasutusta, joka on itsenäistynyt viimeistään 1400-luvulla. Nevitto olisi alkujaan *nev-vitte*, joka juontuu hansakauppiaiden käyttämään termiin *vitte*, joka tarkoittaa hansan perustamia kalastajakylä tai kalastus- ja sillinpyyntipaikkoja. Neuvoton mainitaan ensimmäisen kerran v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076), jossa määritellään Suur-Vehkalahden länsi- ja eteläosan kylien välisiä rajoja. Alkujaan kylään laskettiin

kuuluvaksi myös Salmi, joka itsenäistyi omaksi kokonaisuudekseen 1500-luvulla. Varsinainen kantakylä tai "kylän puoli" oli Urpinojan länsipuolella, Salmelle johtavan tien varressa oleva asutuskeskittymä (Neuvoton (Lill Nevitto) Kaaro). (Korhonen 1981:299; Rosén 1936:55,84,-86,127-128.)

Neuvottoman tilaluku vaihteli 1500-luvulla melkoisesti; enimmillään kylässä mainitaan olevan 13 isäntää. 1570-luvulla sota-ajan tuhoissa katosi muutama talo, ja varsinaisen romahduksen taloluvussa aiheutti v.1601–03 kato, jolloin tilaluku laski kolmeen tai neljään. Neuvottoman ainoa keskiajalta jatkuvasti viljelyksessä ja samalla suvulla säilynyt tila oli Penttilä. Kaikki muut maakirjanumerot olivat 1600-luvulla jonkin aikaa autioina. (Korhonen 1981:299.)

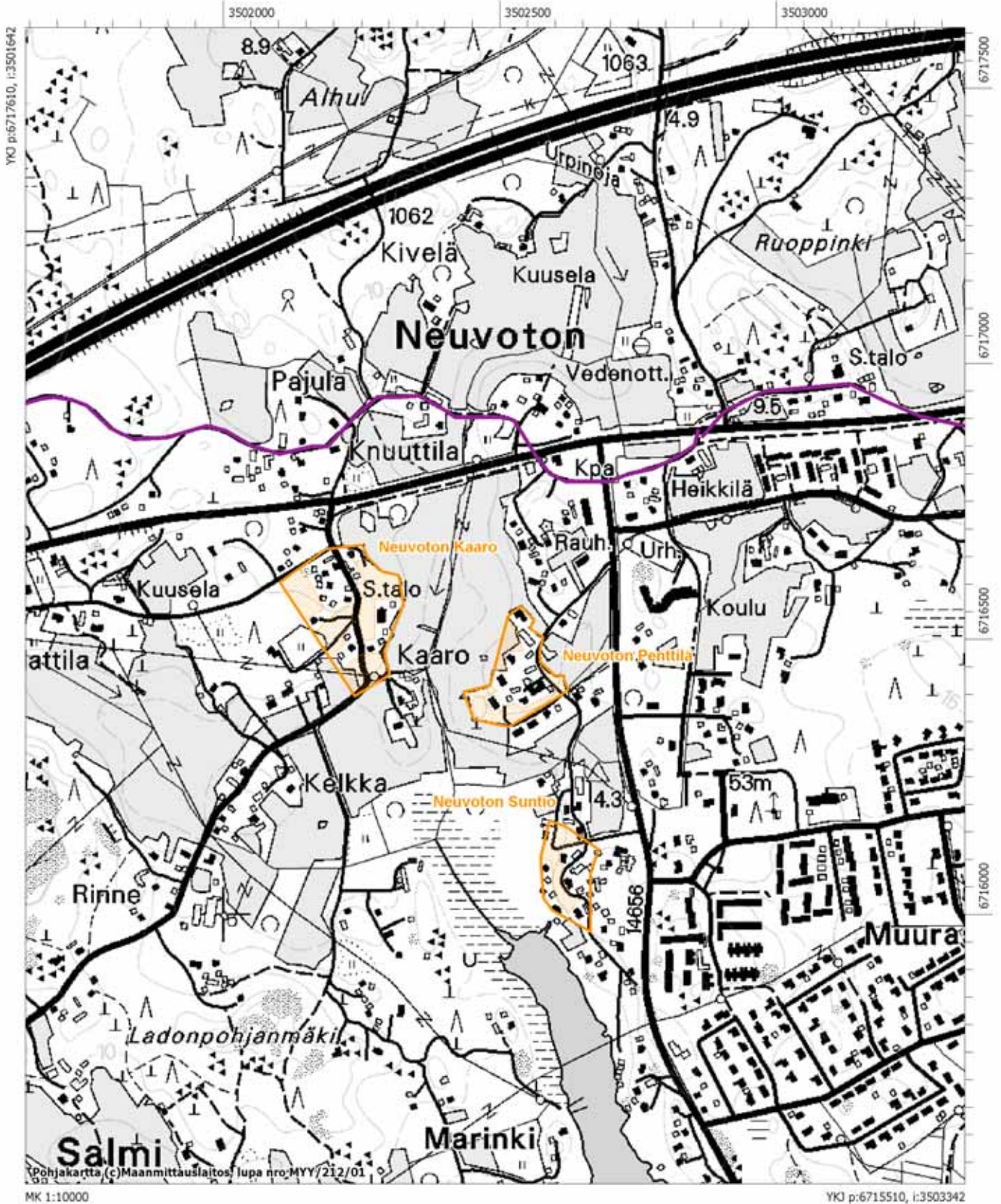
Neuvottoman vanhat kylätontit ovat edelleen asuttuja. Rakentamattomilla piha-alueilla ja rakennusten välissä on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

Kuva 18. Neuvoton (Lill Nevitto) Kaaro etelästä. 3.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:36-39).

Hamina Neuvoton (Lill Nevitto)
Kaaro, Penttilä ja Suntio,
Suuri rantatie

PK 3042 01

5.1.16. Hamina Onkamaa (Ongama)

Onkamaan kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Lahti

Mjrekisterinumero: 1000 00 8226
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6727655, *ikoo:* 3522395
Peruskartta: 3042 08 ONKAMAA

2. Puhakka

Mjrekisterinumero: 1000 00 8227
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6728157, *ikoo:* 3521897
Peruskartta: 3042 08 ONKAMAA

3. Ylä-Liikkala

Mjrekisterinumero: 1000 00 8228
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6727924, *ikoo:* 3521624
Peruskartta: 3042 08 ONKAMAA

4. Ala-Liikkala

Mjrekisterinumero: 1000 00 8229
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6727868, *ikoo:* 3521446
Peruskartta: 3042 08 ONKAMAA

5. Tili

Mjrekisterinumero:	1000 00 8222
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6729163, ikoo: 3519579
Peruskartta:	3042 05 PAIJÄRVI

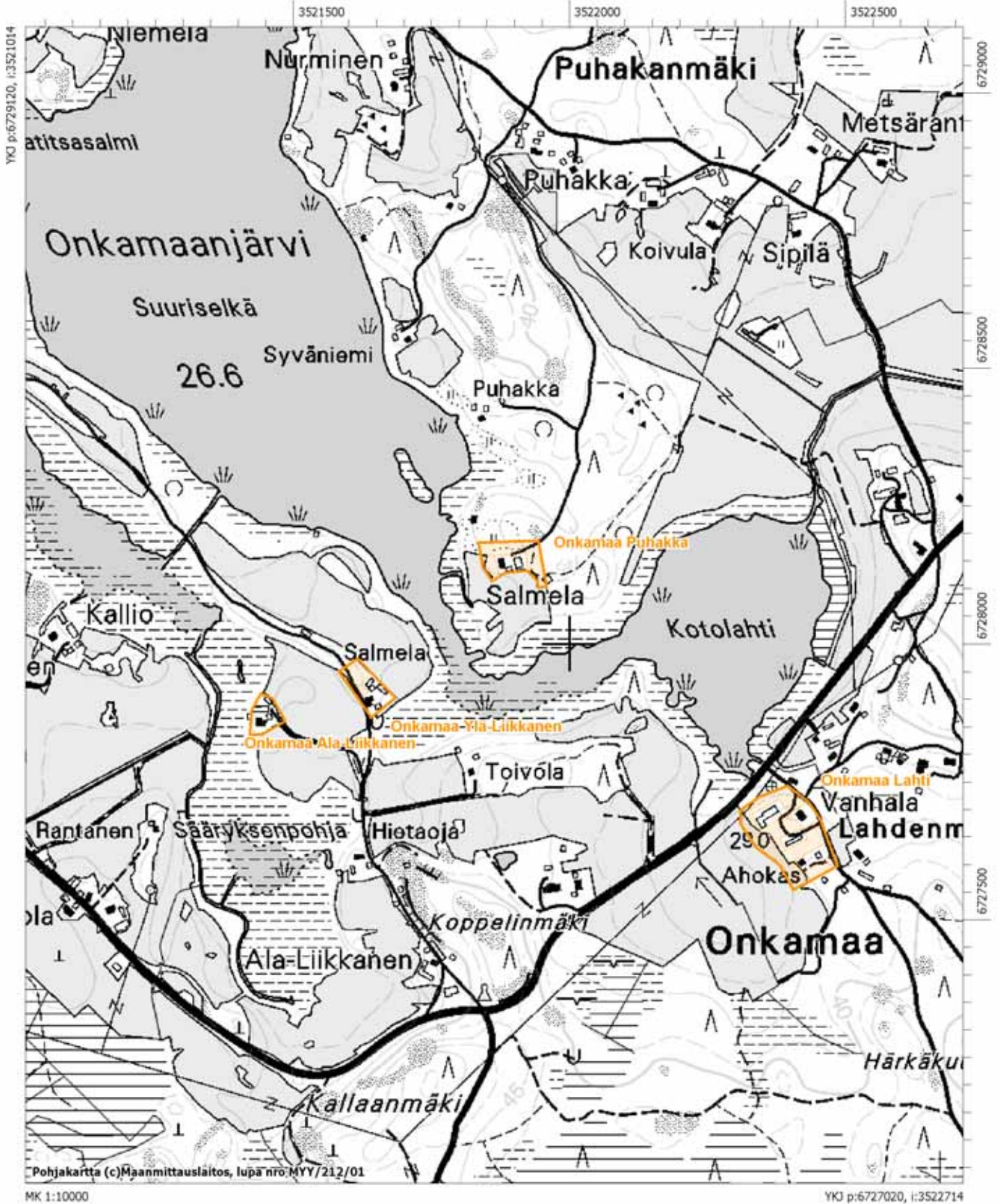
Historialliset kartat: MHA 125 50/1a-d, 125 49/1 (v. 1774 1775 verollepanokartta) ja G18 18/4, G18 18/6, G18 18/8 (v. 1827, 1832 ja 1834 isojakko).

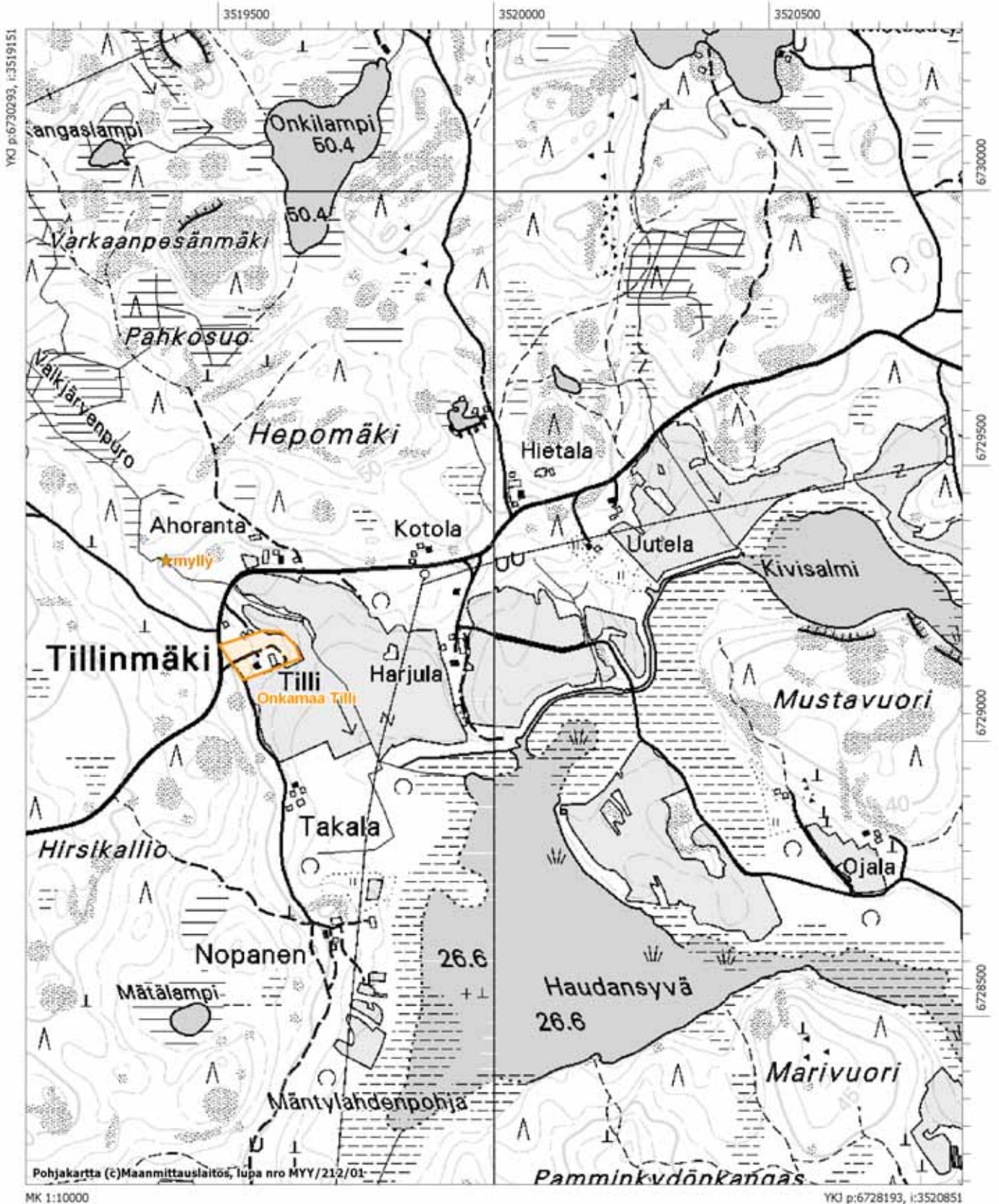
Kuvaus: Onkamaan kylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Onkamaanjärven ympärillä, nykyisen Haminan koillisosassa. Kylän yhdysreitti rannikolle oli itään virtaava Onkamaanjoki, Virojoen sivuhaara. Onkamaa laskettiin hallinnollisesti ja oikeudenkäytössä Virolahteen 1500-luvun keskivaiheilta 1700-luvulle asti. Kirkollisesti kyläläiset on aina luettu Vehkalahden seurakuntaan. (Korhonen 1981:459.)

Vehkalahden pohjois- ja koillisosien kylien oletetaan asutetun Lappeen suunnalta. Alue on ollut mahdollisesti jo vanhastaan "lapveteläisten eräalueena", ja samalta suunnalta olisi siis saapunut keskiajalla (1300–1400-luvuilla) myös lappeelainen kaskiviljelyasutus. Vaikka asutuksen juuret saattavat ulottua jo varhaiselle keskiajalle, oli varsinaiseksi kiinteiksi kyläyhteisöiksi järjestäytyminen vielä 1500-luvulla kesken. Onkamaa mainitaan ensimmäisen kerran vasta v. 1544. Vuoden 1551 maakirjaan kylästä on merkitty 10 taloa, mutta osa autioitui vuosisadan lopulla. Tyhjilleen jääneet tilat liitettiin naapureiden osuuksiin, ja 1600-luvulla isäntien määrä vakiintui viiteen. Jokaisen maakirjanumeron kantatila periytyy 1500-luvulle, joten kaikki maakirjanumerot ovat olleet keskeytymättä viljelyksessä siitä lähtien. (Korhonen 1981:459; Rosén 1936:103,108,128-129.)

Onkamaan nautinnat olivat tilalukuun verrattuna suuret, metsiä käytettiin myös tuottavaan kaskeamiseen. Omistusten tarkkaan ositukseen eli sarkajakoon ei kylässä ilmeisesti ollut tarvetta. Kuten usein kaskiseuduilla mentiin Onkamaalla lohkojaosta suoraan isojakoon. 1700-luvun lopun karttojen mukaan kantatilat sijaitsivat erillään toisistaan suhteellisen lähellä järven rantoja ja rintamaat oli raivattu rakennusten äärelle. (Korhonen 1981:459.)

Onkamaan kylän alkuperäisten tonttien paikantamisessa on otettava huomioon Onkamaanjärven osittainen soistuminen ja rantaviivassa viimeisten parin sadan vuoden aikana tapahtuneet muutokset. Kylätontit ovat edelleen peltojen ympäröimiä ja asuttuja, mutta väljästi rakennettuja; vanhojen kantatilojen seuraajien rakennukset ovat maatilojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Rakentamattomilla piha-alueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

5.1.17. Hamina Paijärvi (Paiyervi)

Paijärven kylän talot ovat sijainneet kahdella erillisellä tontilla:

1. Pakkanen

Mjrekisterinumero:	1000 00 8231
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6728244, ikoo: 3513885
Peruskartta:	3042 05 PAIJÄRVI

2. Luoma

Mjrekisterinumero:	1000 00 8232
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6727082, ikoo: 3513628
Peruskartta:	3042 05 PAIJÄRVI

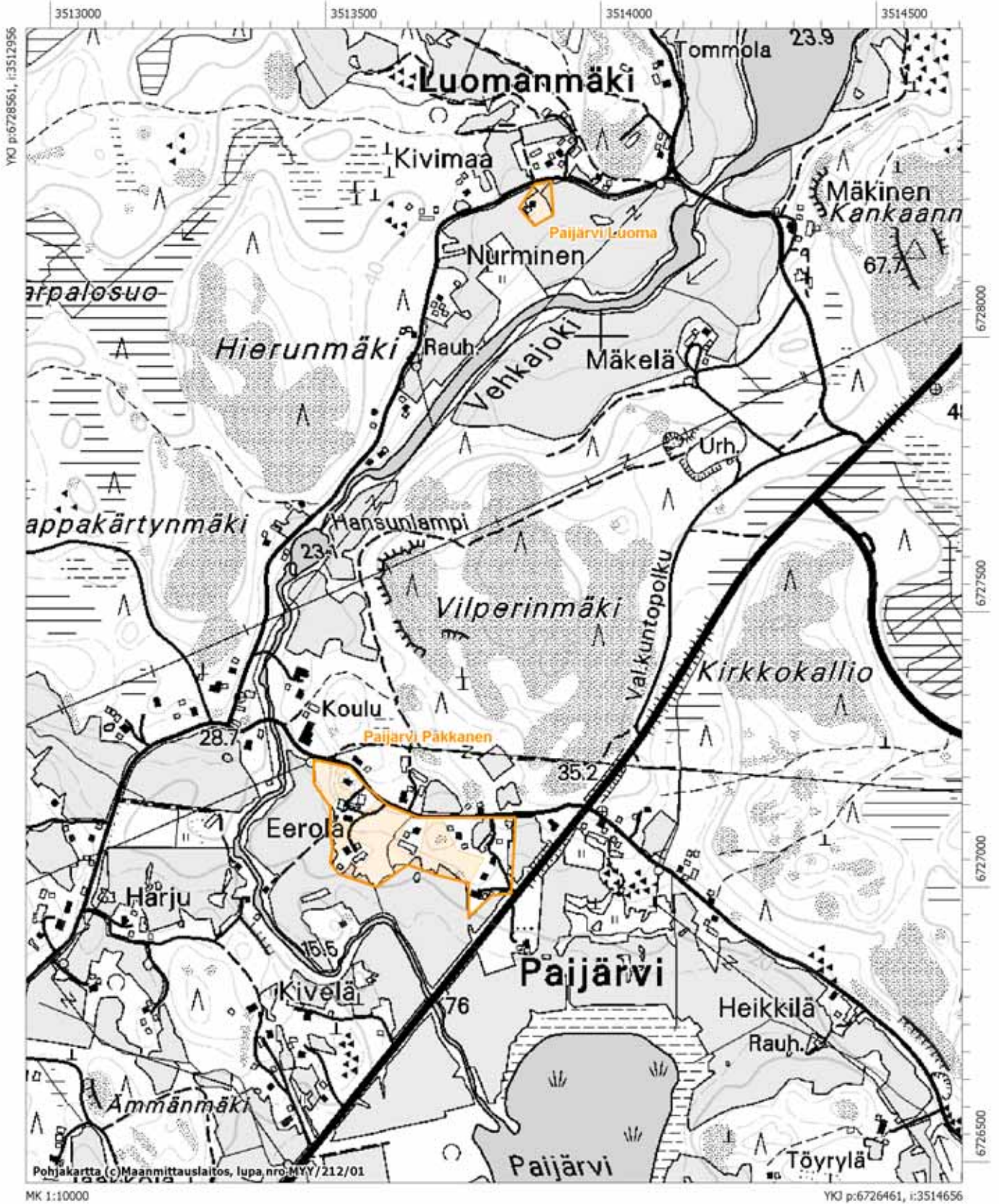
Historialliset kartat: KA, MHA 125 26/1a-d (v. 1775 verollepanokartta) ja G18 8/2, G18 8/4, G18 8/6 (v. 1831 isojako).

Kuvaus: Paijärven kylän vanhat tonttimaat sijaitsivat Paijärven pohjoispuolella, Vehkjärvelle johtavan tien ja Vehkajoen rajaamalla alueella joen itärannalla sekä ylempänä joen länsirannalla. Nykyinen Lappeenrannantie ohittaa kylän sen itäpuolelta.

Pohjois-Vehkalahden kylien oletetaan asutetun Lappeen suunnalta. Alue on ollut mahdollisesti jo vanhastaan "lapveteläisten eräalueena", ja samalta suunnalta olisi siis saapunut keskiajalla (1300–1400-luvuilla) myös lappeelainen kaskiviljelyasutus. Vaikka asutuksen juuret saattavat ulottua jo varhaiselle keskiajalle, oli varsinaiseksi kiinteiksi kyläyhteisöiksi järjestäytyminen vielä 1500-luvulla kesken. Paijärvi mainitaan ensimmäisen kerran v. 1544. 1540- ja 1550-luvuilla Paijärvellä oli viisi taloa, joista kolme sijaitsi ilmeisesti eteläisemmällä Pakkasen tontilla eli alakylässä ja kaksi pohjoisemmalla Luoman tontilla. 1500-luvun lopulla Pakkasen tiloista autioitui yksi ja koko Luoman kulma jäi täysin tyhjilleen. (Korhonen 1981:430; Rosén 1936: 128-129.)

Luoma asutettiin uudelleen jo 1600-luvun alussa ilmeisesti Pakkasesta käsin, mutta jäi toistamiseen autioksi 1700-luvulla. Tämän jälkeen uusi asutus saapui tontille lhamaan kylästä käsin. Kruunun luetteloissa tilaluku vakiintui kolmeen 1600-luvulla, ja kylän kaikki kolme tilaa olivat suuria, selvästi pitäjän keskitasoa vauraampia. (Korhonen 1981:430-31.)

Paijärven vanhat kylätontit ovat edelleen asuttuja, mutta väljästi rakennettuja. Rakentamattomilla alueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

5.1.18. Hamina Pampyöli (Bamböle/Hirvelä)

Pampyölin kylän talot ovat sijainneet usedalla erillisellä tontilla:

1. Heijari

Mjrekisterinumero: 1000 00 8234
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6718589, *ikoo:* 3512187
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

2. Hovi

Mjrekisterinumero: 1000 00 8235
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6718143, *ikoo:* 3512317,
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

3. Nopanen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8236
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6718029, *ikoo:* 3512560
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

4. Peltola

Mjrekisterinumero: 1000 00 8237
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 3
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6717407, *ikoo:* 3512289
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Historialliset kartat: KA, MHA G17 3/1-2 (v. 1725), 125 6/1a-b (1770-luku, verollepanokartta) ja G18 1/2-4 (v. 1828 isojako).

Kuvaus: Pampyöli mainitaan ensimmäisen kerran v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076), jossa määritellään Suur-Vehkalahden länsi- ja eteläosan kylien välisiä rajoja. Kylän vanhin asutus juontuu kuitenkin ilmeisesti jo 1200- ja 1300-lukujen järjestelmälliseen ruotsalaiseen uudisasutukseen. (Rosén 1936:115-116,127-128,139-146.)

Pampyölin vanha jakokunta käsitti koko Kirkkojärven eteläisen ranta-alueen. Vehkalahden keskuskylä sijaitsi Savilahden, Salmenvirran ja Kirkkojärven rajaamalla niemellä, nykyisen Haminan kaupungin paikalla. Kyseessä oli itse asiassa kolmen kylän: Pampyölin, Hietakylän ja Hirvelän muodostama kyläryhmä, johon kuuluivat myös kirkko ja pappila. Jakokunnan tilaluku nousi 1500-luvun puolivälissä lähelle kolmekymmentä, mutta vuosisadan lopussa sota-aika sekä kadot aiheuttivat autioitumista ja loppujen lopuksi talonpoikaisen asutuksen vähittäisen katoamisen 1600-luvulla. (Korhonen 1981:375-376.)

Kun Vehkalahden Uusikaupunki eli Hamina perustettiin v. 1653, erotettiin kaupungin alue Pampyölin kylän omistuksista ja Pampyöli "muutti" Kirkkojärven kaakkoisrannalle jo aikaisemmin kadonneen Hirvelän kylän paikalle. Kaupungin läheisyyden vuoksi Pampyölin maita omistivat tavallisten talonpoikien lisäksi papit, upseerit, kauppiat ja virkamiehet, ja v. 1743 koko kylä lahjoitettiin Haminan omistukseen. Pampyölin asutus vakiintui 1700-luvun kuluessa ja muuttui kaupungin kasvavasta vaikutuksesta huolimatta jälleen talonpoikaiskyläksi. 1700-luvulta lähtien Vehkalahden vanha keskuskylä oli siis verrattain pieni viiden talon kylä, kaupungin kyljessä oleva "laita-alue". (Korhonen 1981:376-377.)

Kirkkojärven kaakkoisrannan entisen Hirvelän, myöhemmän Pampyölin kylätonteista Peltola on jäänyt nykyisen Haminan kaupungin pohjoisosassa sijaitsevan teollisuuskiinteistön alle. Muiden tonttien kohdalla talonpoikaiskylän ja maaseutumaisen asutuksen elementit ovat edelleen leimaavia kaupungin läheisyydestä huolimatta. Tontit ovat asuttuja, mutta suhteellisen väljästi rakennettuja. Rakennusten välissä sekä rakentamattomilla pelto- ja piha-alueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

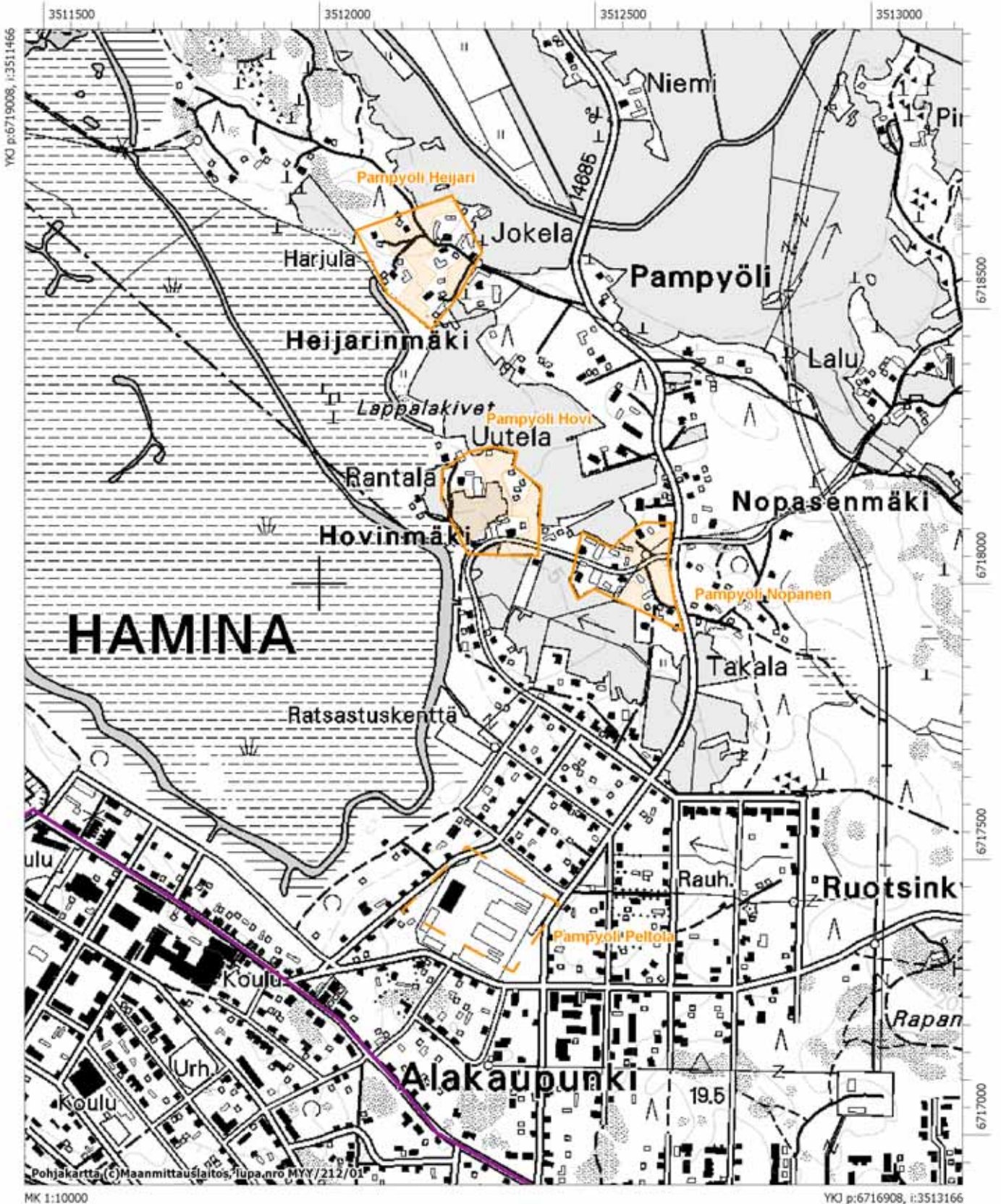
Kuva 19. Pampyöli (Bamböle) Hovi lounaasta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:12-14).

Hamina Pampyöli (Bamböle/Hirvelä)

PK 3042 04

Heijari, Hovi, Nopanen ja Peltola

Suuri rantatie

5.1.19. Hamina Poitsila (Norsby/Grotila)

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8238
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	3
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6716653, <i>ikoo:</i> 3509325
<i>Peruskartta:</i>	3042 01 SUMMA

Historialliset kartat: MHA 125 28/1a-d (v. 1775 verollepanokartta) ja G18 2/1-5 (v. 1834 ja 1835 isojakko).

Kuvaus: Ensimmäisen kerran v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076) mainittu Grotila eli Norsby oli alkujaan talonpoikaiskylä Poitsilan kartanon kupeessa. 1500-luvun lopun sotavuosina kylän tilat autioituivat tyystin, ja Poitsilan aateliset isännät, Pietasi ja Hannu Poitz, ottivat v. 1604 vastatakseen entisten kyläläisten ja lunastivat näin tilukset itselleen. Poitz-suvun hallussa oli 1600-luvun alusta lähtien kaksi kylää, joista toinen oli aatelista rälssimaata ja toinen taas tavallista veromaata. Asiakirjoissa käytettiin puolestaan rinnan kolmea kylännimeä: Poitsila, Hillo ja Norsby eli Grotila. Varhaisimmissa asiakirjoissa Poitsila tarkoitti säteriä (= aatelisten asuinkartano), Norsby/Grotila taas talonpoikaiskylää. Hillo otettiin kylännimenä käyttöön vasta 1640-luvulla, jolloin se oli verokirjoissa Norsbyn rinnakkaismuoto. 1700-luvulla Poitsila ja Norsby alkoivat merkitä samaa ja Hillo puolestaan tarkoitti säteriä. (Korhonen 1981:563-564.)

Hillon kylä ja 1500-luvulta lähtien Hillon rälssitila on sijainnut Hillonlahden pohjukassa, sen pohjoisrannalla. Yksinäistalon paikka on jäänyt Haminan syväsataman alle. Hillon rälssimaan synty palautunee jo 1300-luvulle ja liittyy mahdollisesti Hillon asemaan rannikon vartioinnista ja puolustuksesta huolehtineen vartiotuliketjun osana Hillo on ollut Poitz-suvun hallussa ainakin 1400-luvun lopulta lähtien, mutta ilmeisesti tilan syrjäisen sijainnin takia suvun asumakartano Poitsila pystytettiin entisen Norsbyn eli Grotilan kylän maille Kirkkojärven länsirannalle, Hillon rälssitilasta noin 2,5 km koilliseen. (Rosén 1936: 269,292-294).

Norsby/Grotilan kylänpaikka on jäänyt nykyisen Haminan syväsataman ja inventointihetkellä rakenteilla olleen omakotitaloalueen alle. On epätodennäköistä, että alueella olisi säilynyt merkittävässä määrin aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä (ks. 5.1.2. Hamina Hillo (Hillnäs)).

5.1.20. Hamina Pyhältö (Pöhelde)

Pyhällön kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Mäki

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8239
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6737908, <i>ikoo:</i> 3518821

Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

2. Mäenpää

Mjrekisterinumero: 1000 00 8240
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6737948, ikoo: 3518933
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

3. Liikkanen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8241
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6737708, ikoo: 3519146
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

4. Toivola

Mjrekisterinumero: 1000 00 8242
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6737437, ikoo: 3519377
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

5. Paronen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8243
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6737314, ikoo: 3519479
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

6. Perilä

Mjrekisterinumero: 1000 00 8244
Ajoitus: historiallinen

Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6737477, ikoo: 3519772
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

7. Vähä-Uski

Mjrekisterinumero: 1000 00 8245
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6736899, ikoo: 3519768
Peruskartta: 3042 06 PYHÄLTÖ

Historialliset kartat: KA, MHA G17 10/1 (v. 1740) ja G18 14/1, G18 14/3, G18 14/6-7 (v. 1836 isojako).

Kuvaus: Pyhällön kylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet nykyisen Haminan pohjoisosassa, Tarhajärven ja Pyhällön välisellä kannaksella sekä järvien länsi- ja itäpuolella, Lappeenrantaan vievän maantien itäpuolella.

Pohjois-Vehkalahden kylien oletetaan asutetun Lappeen suunnalta. Alue on ollut mahdollisesti jo vanhastaan "lapveteläisten eräalueena", ja samalta suunnalta olisi saapunut keskiajalla (1300–1400-luvuilla) myös lappeelainen kaskiviljelyasutus. Vaikka asutuksen juuret saattavat ulottua jo varhaiselle keskiajalle, oli varsinaiseksi kiinteiksi kyläyhteisöiksi järjestäytyminen vielä 1500-luvulla kesken. Pyhäلتö mainitaan ensimmäisen kerran v. 1544, jolloin koko Pyhällön, Turkian ja Lankilan kylien aluetta kutsuttiin Pyhällöksi. 1540- ja 1550-luvuilla Pyhällön ja Turkian "kaksoiskylässä" oli parhaimmillaan 24 isäntää, mutta tilaluku laski vuosisadan loppua kohden. 1600-luvun alussa talojen määräksi vakiintui 9. (Korhonen 1981:442; Rosén 1936: 102-104,109-110,129.)

Pyhäلتöön perustettiin keskikievari Haminan–Lappeen tien rakentamisen myötä 1600-luvun lopulla. Se toimi aluksi Mäenpään talossa, mutta siirtyi 1720-luvulla Myllykylän kartanon omistajasuvun, Beijereiden, vävyn Reinhold Wetterstedtin ja hänen vaimonsa Margareetan pidettäväksi. Kestikievari sijaitsi kuitenkin Pyhällössä ainakin v. 1766 asti. (Korhonen 1981:445.)

Pyhällön vanhat kylätontit ovat Vähä-Uskia lukuun ottamatta edelleen asuttuja, mutta väljästi rakennettuja; rakennukset ovat maatalojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä. Vähä-Uskin tontti on tällä hetkellä asumaton ja rakentamaton. Peltokumpareilla, tontin peltona olevalla itäpuoliskolla, on kaksi massiivista kivijalkaa. Kyseessä ovat mitä ilmeisimmin melko nuoret navetan tms. rakennuksen jäännökset. Tontin länsiosassa, lehtomaisella metsäalueella kasvaa omenapuita ja ruusupensaita. Alueella on myös muutamia betonisia rakennuksen perustuksia.

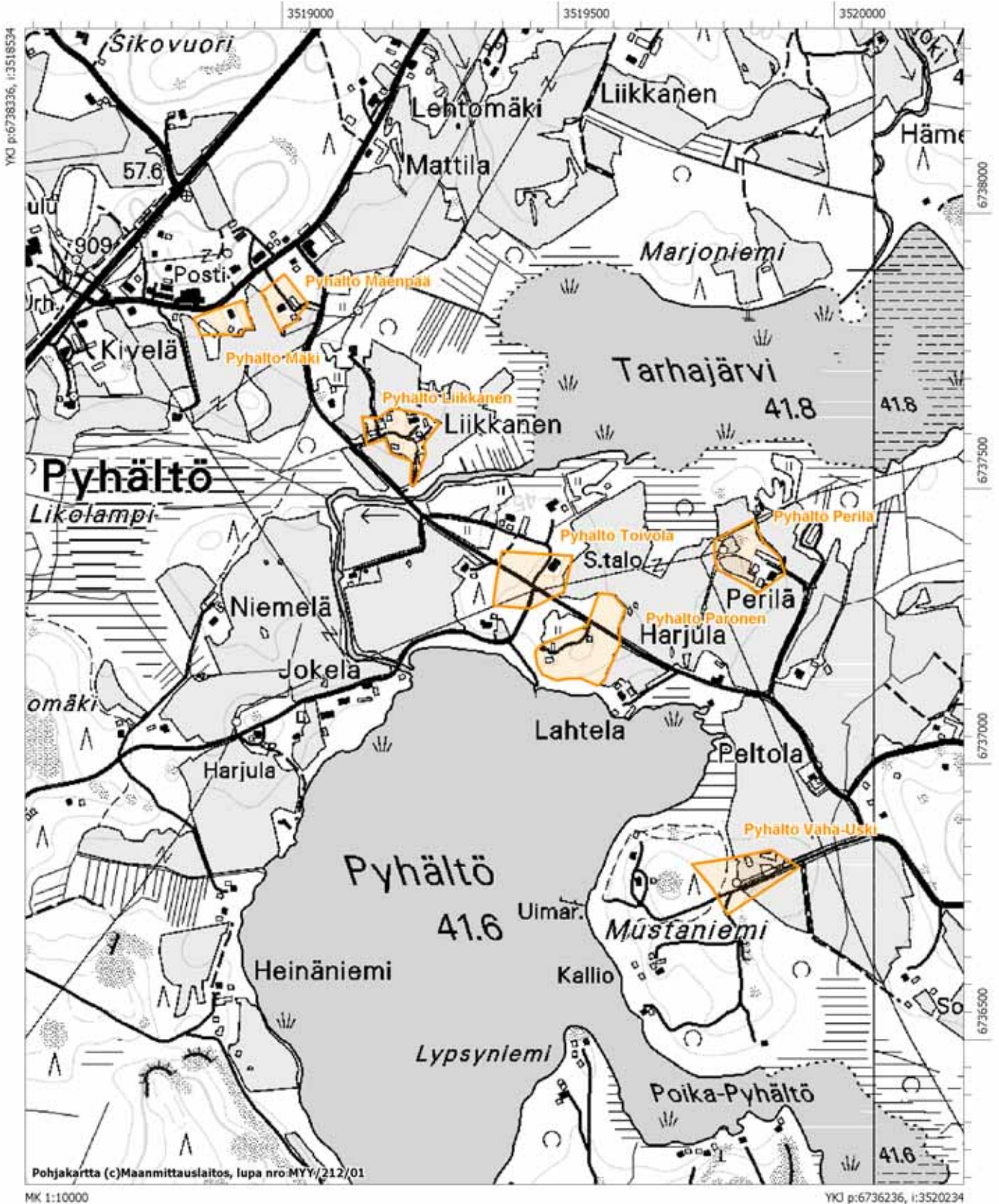

Kuva 20. Pyhältö (Pöhelde) Perilä etelästä. 5.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:81).

Kuva 21. Pyhältö (Pöhelde) Vähä-Uski koillisesta. 5.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:82).

5.1.21. Hamina Pyötsaari (Bötesö)

Mjrekisterinumero:	1000 00 8246
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6709581, ikoo: 3519880
Peruskartta:	3041 06 UOLIONSELKÄ

Historialliset kartat: KA, MHA G18 10/1 (v. 1891 tiluskartta).

Kuvaus: Pyötsaaren rannikkokylän tonttimaa on sijainnut nykyisen Haminan kaakkoisosassa Mäntlahden kylän eteläpuolella, Pyötsaaren pohjoisrannalla kaartuvan pienen lahdelman ympärillä. Saaresta 1500-luvulla käytetyt nimet Bötesö ja Bödzö viittaavat vartio- tai merkinantopaikkaa tarkoittavaan sanaan böte. Pyötsaaren länsiosassa kohoavaa Saukkovuorta on pidetty sopivana vartiopaikkana, josta merkkitulet olisivat näkyneet mantereelle. Saaren erityisasemaan rannikon vartiotuliketjun osana liittyy mahdollisesti myös Pyötsaarta koskevissa kirjallisissa lähteissä mainittu verovapaus. Pyötsaari on merkityksellinen myös Vehkalahden knaappien "alkutarujen tapahtumasaarena". (Korhonen 1981:553; Rosén 1936:53,267.)

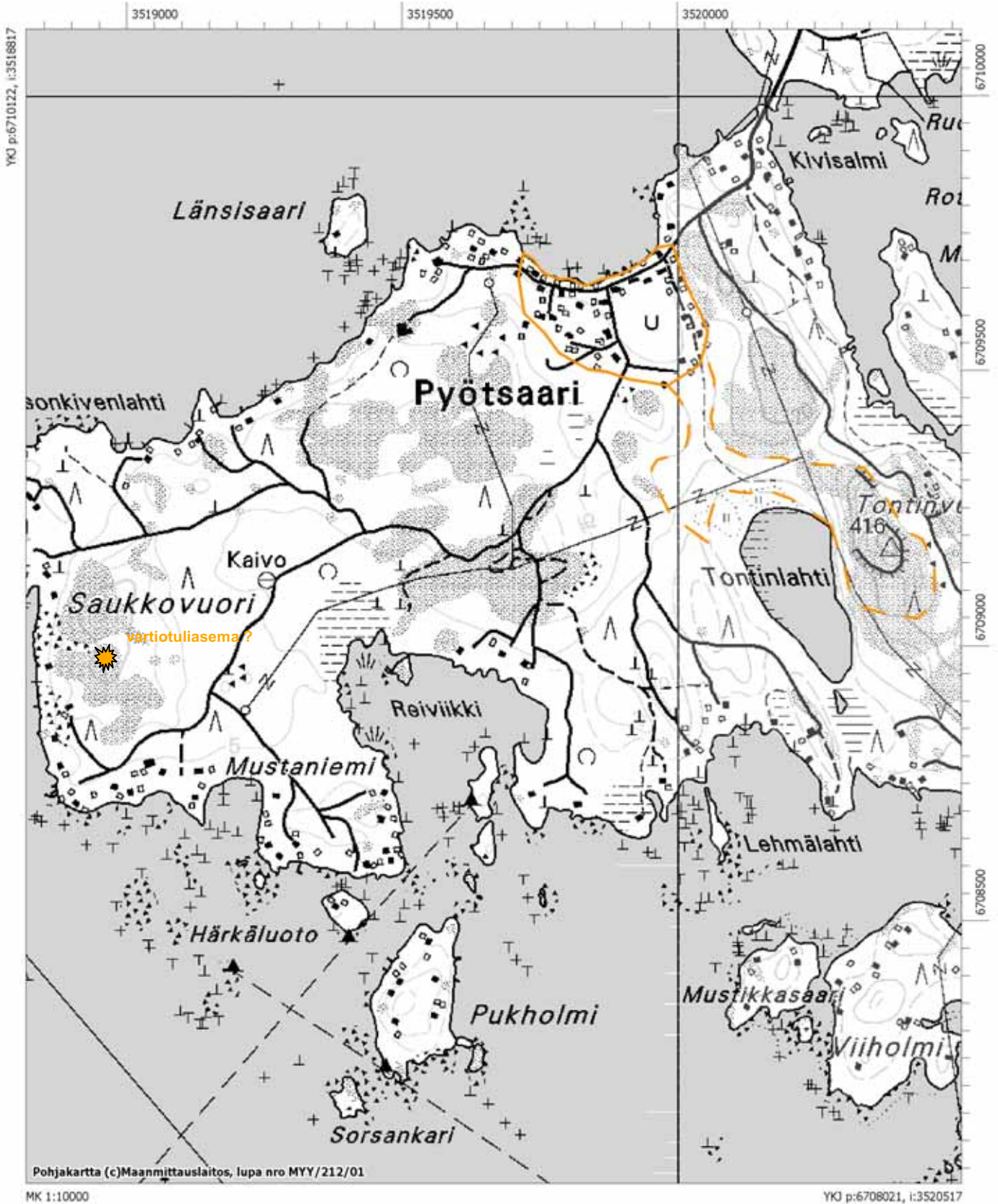
Ensimmäisen pysyvän asutuksen oletetaan saaristossa nimistön perusteella olleen ruotsalaisperäistä uudisasutusta, joka työnsi mantereen puolelta tulleen vanhemman suomalaisen eräkalastajakerrostuman tieltään. Saariston asuttaminen 1200- ja 1300-luvuilla kuuluisi siten osaltaan Karjalan valloituksen jälkeen toteutettuun järjestelmälliseen "asutuspoliittiseen ohjelmaan". (Rosén 1936:156.)

Saaristo oli vielä 1540-luvulla Viipurin linnan alainen erillinen hallintoalue, mistä syystä aluetta koskevat verotusluettelot ovat niukkoja ja katkonaisia. Varhaisimmat tiedot ovat vuodelta 1539 ja 1540- ja 1550-lukujen tileissä Pyötsaarella mainitaan olevan yksi talo. Tätä rälsstitilaa asui lampuotisuku Huggutit, joka myöhemmin luettiin myös Vehkalahden knaappisukuihin. Saaren keskeisen aseman vuoksi se ei ole kuitenkaan ollut tavanomaisten verosäännösten alainen, joten verotustiedot eivät talojen ja asukkaiden määrän suhteen ole luotettavia. (Rosén 1936:242-250.)

Pyötsaari on edelleen idyllinen saaristolaiskylä. Vanha kylätontti on suhteellisen tiiviisti rakennettu, mutta rakennuskanta on melko iäkästä ja kevyttä. Varsinaisen kylätontin eteläpuolella, Tontinlahden ympärillä on saattanut myös olla asutusta. Tontinlahden itäpuolella olevalla Tontinvuorella on perimätiedon mukaan sijainnut kylän ensimmäinen talo.

Kuva 22. Pyötsaari (Bötesö) lounaasta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:8-9).

5.1.22. Hamina Rakila/Brakila (Braksby)

Mjrekisterinumero:	1000 00 8247
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6712369, ikoo: 3516479
Peruskartta:	3042 04 HAMINA

Historialliset kartat: KA, MHA G18 13/1-3 (v. 1836 isojako).

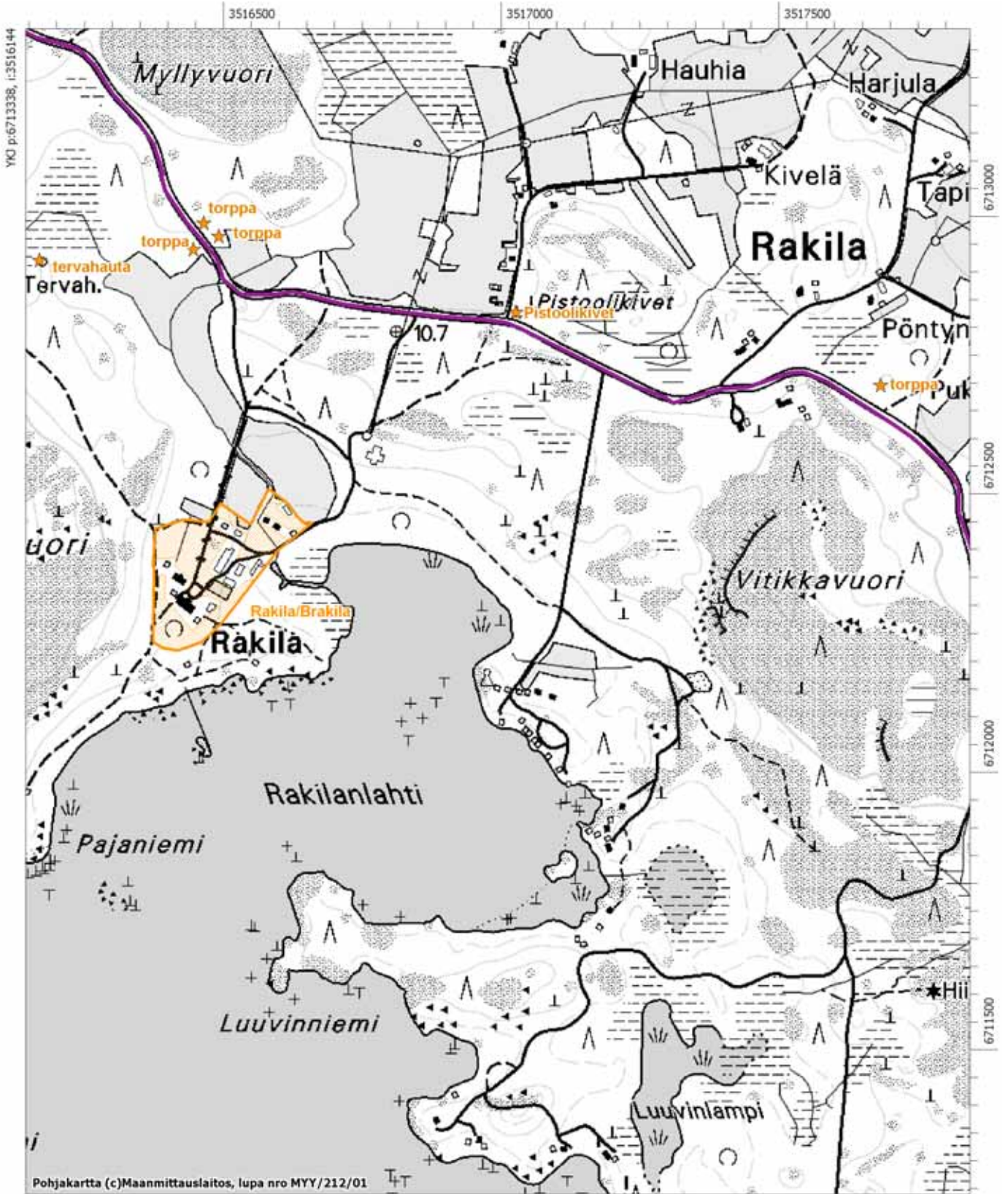
Kuvaus: Rakilan eli Brakilan talonpoikaiskylän vanha tonttima on sijainnut nykyisen Haminan kaakkoisrannikolla, suojaisan Rakilanlahden luoteisrannalla, aivan Suuren rantatien eteläpuolella. Paikalla on nykyisin vanhan puuston ympäröimiä Brakilan kartanon rakennuksia, joista päärakennus on vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta; savesta ja kanervista muurattu navetta sekä meijeri ovat peräisin 1860-luvulta. Brakilan kartanoympäristö on mainittu Museoviraston laatimassa rakennettua kulttuuriympäristöä koskevassa "Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt v. 1993 -luettelossa" (<http://www.nba.fi/rky1993/kohde569.htm>).

Brakila mainitaan ensimmäisen kerran v. 1458 peräisin olevassa asiakirjassa (FMU 3076), jossa määritellään Suur-Vehkalahden länsi- ja eteläosan kylien välisiä rajoja. Brakilan vanhin asutus juontuu kuitenkin ilmeisesti 1200- ja 1300-lukujen järjestelmälliseen ruotsalaiseen uudisasutukseen. Väestö ja kylät ovat suomalaistuneet viimeistään 1500-luvulle tultaessa. Vuoden 1551 maakirjaan Brakilasta on merkitty 3 taloa, mutta tiloista kaksi autioitui vielä samalla vuosisadalla. (Korhonen 1981:368; Rosén 1936:46-47,62,128.)

Jäljelle jääneen Sigfrid Heikinpoika Brakin viljelys jäi pysyvästi yksinäistilaksi, ja pystyi vuodesta 1630 alkaen varustamaan ratsumiehen. 1700-luvun puolivälissä vanhaa Viipurintietä pitkin matkanneet venäläiset joukko-osastot alkoivat aiheuttaa niin paljon harmia ja tuhoa, että Brakilan silloinen isäntä Heikki Samuelinpoika "jätti huokaillen suuren vaivannäkönsä silleen ja muutti muualle". Seuraavaksi Brakilan sai haltuunsa haminalainen kauppias ja sahanomistaja Reinhold Böisman, jonka aikana vanhasta talonpoikaistilasta tehtiin kartano. (Korhonen 1981:368-369.)

Brakilan kylätontin koillispuolella, Suuren rantatien molemmin puolin sijaitsevat peruskarttaankin merkityt Pistoolikivet, suuret siirtolohkareet, joiden takana matkailijoita ohdistelleilla rosvoilla oli perimätiedon mukaan tapana piileskellä (Knapas 1984:102). Kuninkaantien varrella sijaitsivat myös kartanon torpat, joiden torpparit huolehtivat viljelyksistä 1800-luvulla.

Brakilan vanhalla kylätontilla, nykyisen Brakilan kartanon alueella, on saattanut säilyä myös paikalla aiemmin sijainneen talonpoikaiskylän jäännöksiä rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla sekä rakennusten välissä, jopa iäkkäiden rakennusten alla.

5.1.23. Hamina Reitkalli (Bredskallaby/Bässeby)

Reitkallin kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Paljakka

Mjrekisterinumero: 1000 00 8248
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6723288, *ikoo:* 3505462
Peruskartta: 3042 02 REITKALLI

2. Tanska

Mjrekisterinumero: 1000 00 8249
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6722809, *ikoo:* 3505840
Peruskartta: 3042 02 REITKALLI

3. Pekkola

Mjrekisterinumero: 1000 00 8250
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 3
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6721968, *ikoo:* 3505446
Peruskartta: 3042 02 REITKALLI

4. Kylänpää

Mjrekisterinumero: 1000 00 8251
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6721450, *ikoo:* 3505573
Peruskartta: 3042 02 REITKALLI

5. Jokiranta

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8252
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6722024, <i>ikoo:</i> 3506084
<i>Peruskartta:</i>	3042 02 REITKALLI

6. Viikari

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8253
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6721793, <i>ikoo:</i> 3506263
<i>Peruskartta:</i>	3042 02 REITKALLI

Historialliset kartat: KA, MHA G17 1/1 (v. 1725), G17 2/1 (v. 1740), 125 3/1a-b (v. 1774 1775 verollepano) ja G17 21/1-8 (v. 1831 1832 ja 1835 isojako).

Kuvaus: Reitkallin kylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Suurijärven eteläpuolella molemmin puolin Summanjokea, Sippolantien länsipuolella. Talot olivat ryhmittyneet jokea reunustavien rantapeltöjen ympäröimille kumpareille. Summanjoen jakamilla kylän puoliskoilla oli vanhastaan vakiintuneet nimet: länsipuoli oli Reitkallia eli kantakylää ja itäpuoli Pässilää. Jako esiintyy tuomiokirjoissa isäntien kotikylää määriteltäessä 1650-luvulle asti. (Korhonen 1981:324-327.)

Reitkalli on Vehkalahden vanhimpia kyliä. Asutus oli jo vakiintunutta, kun kylä mainitaan ensimmäisen kerran v. 1396 Erengisle Niilonpojan Vehkalahdelle päivätyssä kirjeessä (FMU 1057). Reitkalli, joka oli ilmeisesti jo tuolloin vanha, autioksi jäänyt tila, myytiin Erik Laurinpojalle, joka oli Husgafvel-suvun kantaisä. Kylän vanhin asutus juontuneekin 1200- ja 1300-lukujen järjestelmälliseen ruotsalaiseen uudisasutukseen. Väestö ja kylät ovat suomalaistuneet viimeistään 1500-luvulle tultaessa. Erik Akselinpoika Tottin v. 1458 peräisin olevassa rajanvahvistustuomiossa (FMU 3076) Reitkalli mainitaan omana jakokuntanaan. Vuoden 1551 maakirjan mukaan Reitkallissa oli 15 talonpoikaista ja 7 knaappitilaa. 1500-luvun lopun sotavuosien jälkeen oli taloja v. 1600 jäljellä ainoastaan 8. (Korhonen 1981:324-326; Rosén 1936:60-62,127-128,139-146.)

Reitkallin kylä sijaitsi hyvien kulkuyhteyksien äärellä, Summanjoen ja vanhan Hamina-Valkeala maantien yhtymäkohdassa. Oletettavasti juuri tästä syystä kylään perustettiin kestikievari Myllylammen vieressä olevalle Kapakkamäelle – paikkaan, jossa tie, joki ja kylänraitti kohtasivat. Liikenteen kannalta keskeinen asema sekä tästä johtuva säätyläisasutus tekivät Reitkallista Vehkalahden toisen keskuksen Salmenkylän rinnalle. (Korhonen 1981:325-326.)

Reitkallin kylätontit ovat edelleen asuttuja, vanhakantaisen luonteensa säilyttäneitä peltöjen ympäröimiä maatilojen talouskeskuksia väljästi rakennettuine asuin- ja piharakennuksineen. Ottaen huomioon kylän pitkän asutusjatkumon sekä suhteellisen ison koon ja aseman toisena vanhan Vehkalahden keskuskylänä, on erittäin todennäköistä, että rakentamattomilla alueilla on säilynyt aikaisempien

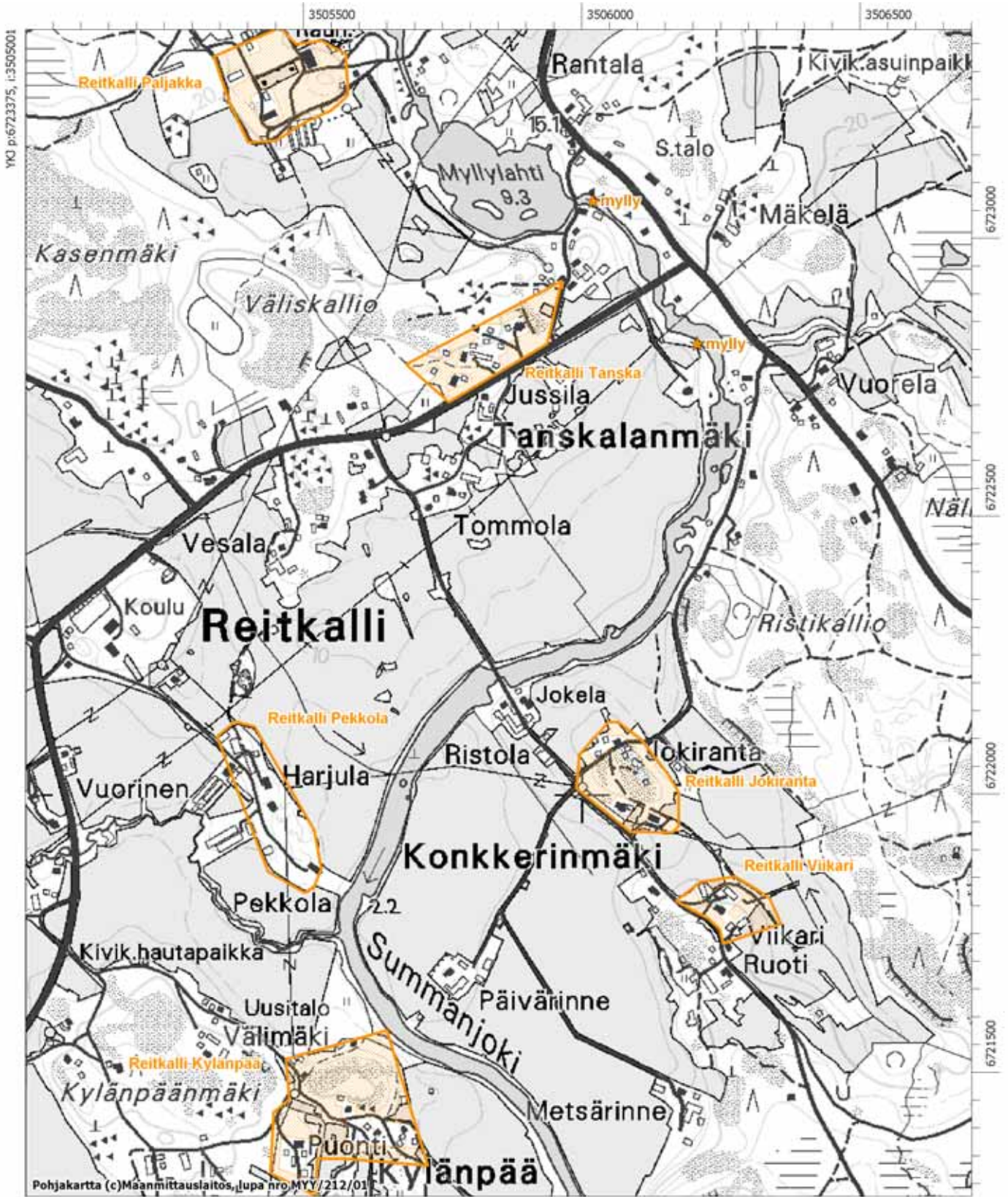
asutusvaiheiden jäännöksiä. Kylän liepeillä on myös useita esihistoriallisia muinaisjäännöksiä mm. vasakirveskulttuuriin kuuluva hautapaikka (ks. Hamina Kylänpää). Pekkolan tontilta on löytynyt lukuisia kiviesineitä sekä varhaiselle rautakaudelle ajoittuva keihäänkärki (ks. Hamina Pekkola). Valitettavasti kyseinen esihistoriallinen muinaisjäännös, kuten keskiaikainen kylätonttikin ovat suurelta osin soranoton tuhoamat.

Kuva 23. Reitkalli (Bredskallaby/Bässeby) Kylänpää lounaasta. 3.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:44-45).

Kuva 24. Reitkalli (Bredskallaby/Bässeby) Jokiranta ja Viikari pohjoisesta. 3.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:55-57).

5.1.24. Hamina Salmenkylä (Strömsby)

Salmenkylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Vilkki

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8260
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6719464, <i>ikoo:</i> 3510312
<i>Peruskartta:</i>	3042 04 HAMINA

2. Tompuri

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8261
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6719720, <i>ikoo:</i> 3510498
<i>Peruskartta:</i>	3042 04 HAMINA

3. Linnamäki

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8262
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6719285, <i>ikoo:</i> 3509696
<i>Peruskartta:</i>	3042 04 HAMINA

Historialliset kartat: KA, MHA G17 8/1 (v. 1694), G17 17/1 (v. 1701), 125 40/1a-b (v. 1774 verollepano) ja MHA G17 23/1, G17 23/4-7 (v. 1826 ja 1828 isojako).

Kuvaus: Salmenkylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Kirkkojärven länsirannalla, Salmenvirran suulla, nykyisen Haminan kaupungin luoteispuolella. Husula, Husupyöli, Pyöli, Töytäri ja Salmenkylä muodostivat yhdessä oman jakokunnan, jonka rajat oli määritelty jo Erik Akselinpoika Tottin v. 1458 peräisin olevassa rajanvahvistustuomiossa (FMU 3076). Yhdessä Hietakylän kanssa Salmenkylän-Husulan alue oli knaappien kanta-alueita. Salmenkylä on ilmeisesti alkujaan ollut kokonaisuudessaan verovapaata räissimaata. 1600-luvulla Salmenkylän ainoa verotila oli kappalaisen pappila, joka oli knaappiasemansa menettäneille suvulle kuulunut viljelys, joka 1500-luvulla muuttui kruununluontoiseksi. Knaappitiloja Salmenkylässä oli 1500-luvun puolivälissä viisi. (Korhonen 1981:519-536.)

Vehkalahden rannikkovyöhykkeen kylistä juuri Salmenkylässä, Husulassa, Husupyölässä ja Pyölässä on suomalainen nimistö vallitsevana, minkä on katsottu viittaavan siihen, että Kirkkojärven läntinen laita on Neuvottoman ja Salmen ohella Vehkalahden vanhin vakinaisesti asutettu seutu. Ensimmäiset asukkaat ovat mahdollisesti saapuneet muinaisen Lapveden alueelta ja Kannakselta. (Rosén 1936:93-94.)

Kirkkojärven laskusalmissa ns. Salmensillan luona on Linnamäki-niminen kumpu, johon on aikaisemmin liittynyt nimi *Pirkkula*. Nimen alkuperä lienee sanassa *birk*, joka on muinainen kauppapaikkaan viittaava termi. Salmessa on tällä kohdalla kivien täyttämä kynnys, jonka edustalle mereltä saapuneiden laivojen oli ankkuroitava. Vielä 1600-luvulla pidettiin markkinat "Vehkalahden salmella". Salmenkylä olisi siten ollut avainasemassa valvoessaan sekä kauppapaikkaa että Kirkkojärven laskusalmeen ankkuroituneita kauppa-alueita ja Vehkajokea pitkin Kirkkojärvelle tulleita ylämaan tuotteita kuljettavia talonpoikaisveneitä. Oletettavasti Salmenkylä on myös kuulunut rannikkoa suojanneeseen vartiotuliketjuun, jonka muita asemia oli mm. Pyötsaassa, Hillossa ja Kirkkojärven toisella laidalla Haralinvuorella. (Rosén 1936:94, 135, 272-273.)

Linnamäki on saattanut olla koko pitäjän puolustusjärjestelmän keskus: vieressä on laskusalmen kapein kohta, puolustajille luonnon luoma vallihauta ja hyökkääjille potentiaalinen ylityspaikka; lännessä ja luoteessa on syvä, aikaisemmin pienten lampien täyttämä, upottava notko, pohjoisessa puro ja vesiperäinen niitty. Notko ja puro voivat olla ainakin osittain ihmisen aikaansaannoksia, muinaisen vallihaudan jäännöksiä. (Rosén 1936:274-275.)

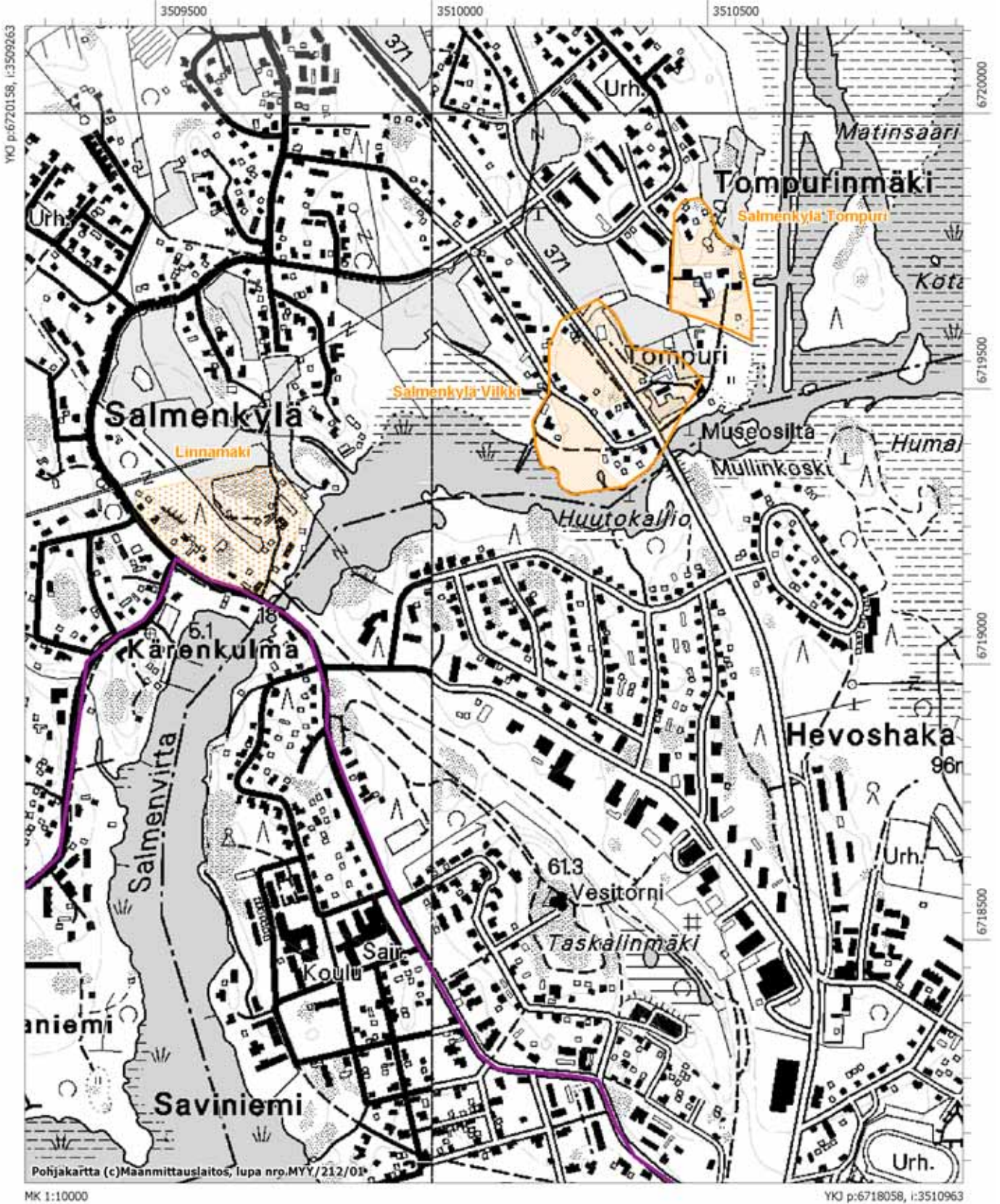
Linnamäen asema Vehkalahden kauppapaikan turvalinnana palautuu viimeistään 1300-luvun alkuun, kun Pietari Joninpoika alkoi suunnitella "kaupunkiansa". Vuonna 1336 hän myönsi tallinalaisille oikeuden käydä kauppaa kolmessa linnaläänissä kaupungissa: Viipurissa, Vehkalahdella ja Virolahdella (FMU 443). Keskiajalla kauppaa käyneet yhdyskunnat eivät tulleet toimeen ilman jonkinlaista suoja- tai puolustuslinnaa. Linnamäen ylläpito ja varustaminen selittävät myös Salmenkylän ja sen pohjoisten naapurikylien rälsimaiden ja rälsisukujen synnyn ja olemassaolon. Tavallinen verovelvollisuus on ilmeisesti jo ensimmäisen verollepanon yhteydessä muutettu velvollisuudeksi huolehtia tärkeän solmukohdan ja samalla koko seudun puolustuksesta sekä lähistöllä tapahtuvan kaupan ja liikenteen valvonnasta. (Rosén 1936:275-276.)

Puolustusjärjestelmän johto ja organisointi on oletettavasti ollut juuri keskusalueen, Salmenkylän, asukkaiden tehtävänä. Salmenkylässä Linnamäen lähistöllä asui suku, jonka useimmat haarat omaksuivat nimen Husgafvel. Suvun vanhin tunnettu jäsen Erik Laurinpoika osti v. 1383 Reitkallin autiokylän ja sai haltuunsa v. 1396 myös aution tilan Hietakylästä. Tätä ennen hän oli ilmeisesti jo omistanut ainakin pari tilaa Salmenkylästä. Vuodelta 1396 olevassa kirjeessä (FMU 1057) hänen sanotaan olevan Vehkalahden "nempdemannina", joka on tarkoittanut mahdollisesti jonkinlaista pitäjän itsehallinnon johtohenkilöä tai pitäjäntuomaria. Husgafvelin tilaan kuului 1700-luvun alussa ainoa Linnamäen alueella oleva viljelysmaa, pohjoisessa sijaitseva Teinsaaren niitty. (Rosén 1936:278-279.)

Salmenkylän kylätontit ovat edelleen asuttuja, mutta väljästi rakennettuja. Läntisemmällä Vilkin tontilla on omakotitaloalue sekä Tompurin tilan rakennuksia peltoineen. Tompurin tontilla on maatilojen asuin- ja talousrakennuksia. Molemmilla tonteilla on suhteellisen runsaasti rakentamattomia alueita, joilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä. Linnamäki -nimityksellä on viitattu kahteen aivan vierekkäin sijaitsevaan kalliokumpareeseen, jotka kohoavat paikassa, jossa Suuri rantatie on ylittänyt Salmenvirran. On epäselvää tarkoittaako Linnamäki näitä molempia kumpareita vaiko vain itäisempää, pienten ojen ympäröimää kohoumaa. Linnamäen kumpareilla on myös jonkin verran rakennuksia, mutta itäisemmän kohouman laki ja pohjoisosa ovat rakentamattomia.

Hamina Salmenkylä (Strömsby)
Tompuri ja Vilkki
Linnamäki ja Suuri rantatie

PK 3042 02

5.1.25. Hamina Salmi (Salmisby)

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8263
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6715320, ikoo: 3501789
<i>Peruskartta:</i>	3042 01 SUMMA

Historialliset kartat: KA, MHA G17 8/1 (v. 1694), 125 33/1a-b (v. 1774 verollepanokartta) G18 17/2-3, G18 20/1-3 (v. 1826 ja 1830 isojako).

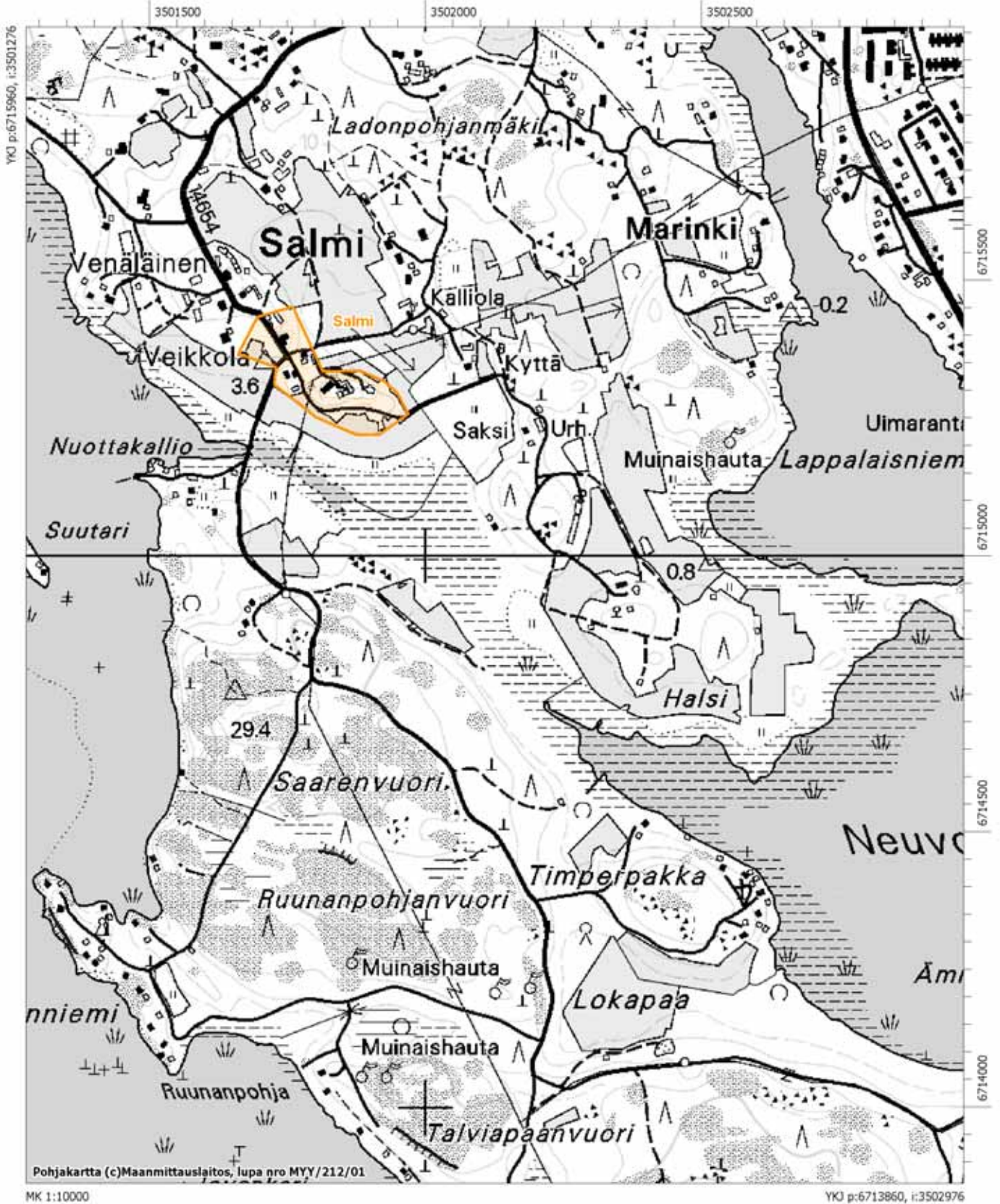
Kuvaus: Salmin kylän vanha tonttima on sijainnut Neuvottoman kylän lounaispuolella, Salminlahden ja Neuvottomanlahden yhdistäneen, nyttemmin umpeen soistuneen Salmenkylänsalmen pohjoisrannalla. Kylän edustalla sijaitsevassa Hevossaarella oli kylän kaskimaita sekä apajapaikkoja.

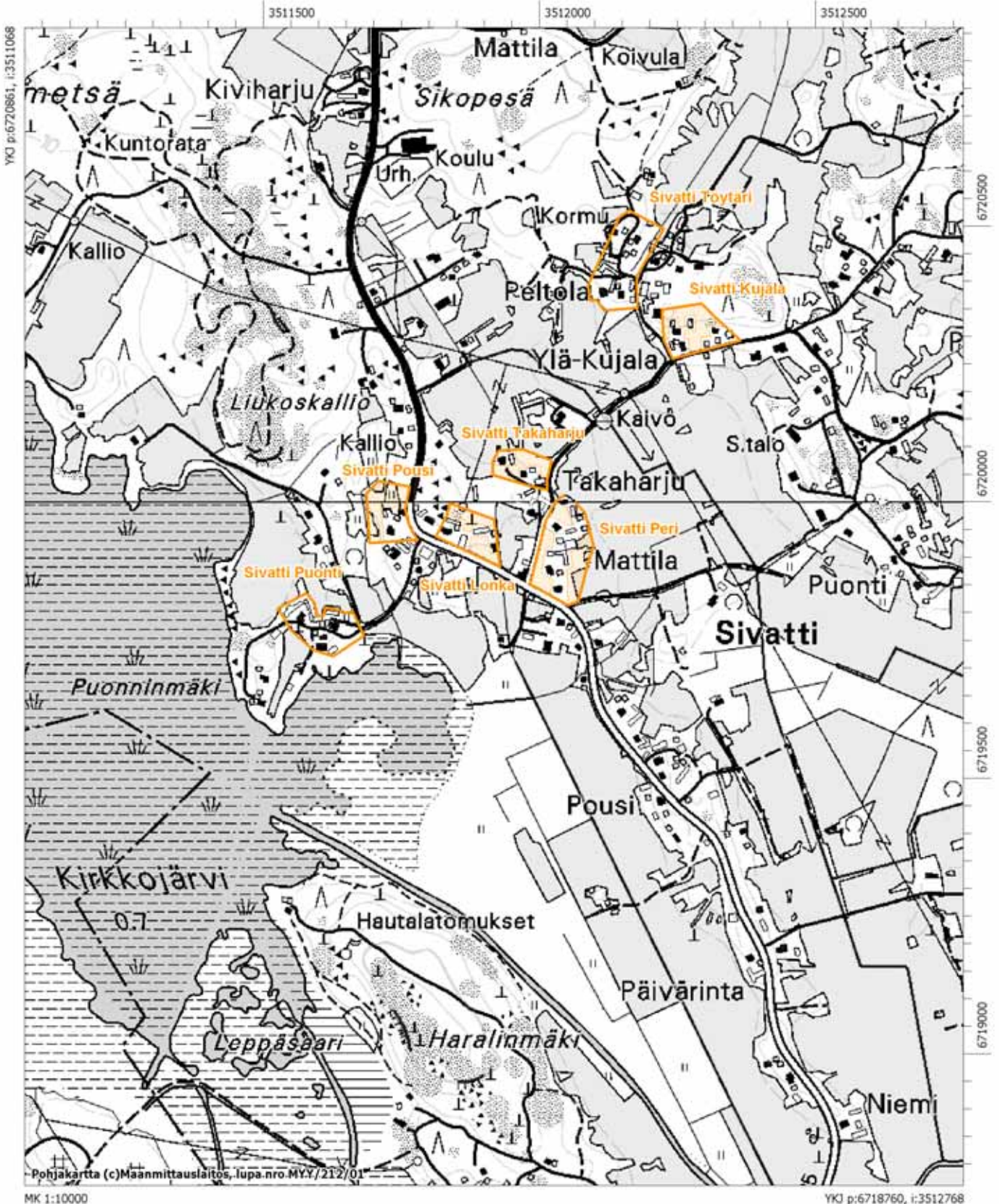
Alkujaan Salmi laskettiin kuuluvaksi Neuvottoman kylään; Salmi itsenäistyi omaksi kokonaisuudekseen 1500-luvulla. Kylän ensimmäinen tunnettu isäntä, keskiajalta periytyvän kantatilan haltija Lasse Niilonpoika eli Salmi-Lasse mainitaan kruunun kirjoissa v. 1543. Kylä oli Vehkalahden pienimpiä, ajoittain kylässä ei ollut kuin yksi veroja maksava talo. Kalastus ja merenkulku antoivat sivuelinkeinoina välttämättömiä lisäansioita. Elinolosuhteet helpottuivat, kun Salmen tilojen verorasitteita helpotettiin 1600-luvun lopulla suoritetuissa verotarkistuksissa lähes puolella. Sen seurauksena kylän talojen lukumäärä vakiintui neljään 1730-luvulta lähtien. (Korhonen 1981:292.)

Salmen kylän vanha kylätontti on edelleen asuttu. Rakentamattomilla alueilla sekä väljästi rakennettujen omakotitalojen piha-alueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

Kuva 25. Salmi (Salmisby) pohjoisesta, taustalla Hevossaari. 3.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:31-35).

5.1.26. Hamina Sivatti (Sigvartsby)

Sivatin kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Puonti

Mjrekisterinumero: 1000 00 8268
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6719772, *ikoo:* 3511599
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

2. Pousi

Mjrekisterinumero: 1000 00 8269
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6719985, *ikoo:* 3511725
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

3. Lonka

Mjrekisterinumero: 1000 00 8270
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 3
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6719946, *ikoo:* 3511868
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

4. Peri

Mjrekisterinumero: 1000 00 8271
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6719908, *ikoo:* 3512042
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

5. Takaharju

Mjrekisterinumero:	1000 00 8273
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6720065, ikoo: 3511968
Peruskartta:	3042 05 PAIJÄRVI

6. Kujala

Mjrekisterinumero:	1000 00 8274
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6720312, ikoo: 3512279
Peruskartta:	3042 05 PAIJÄRVI

7. Töytäri

Mjrekisterinumero:	1000 00 8275
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6720432, ikoo: 3512147
Peruskartta:	3042 05 PAIJÄRVI

Historialliset kartat: KA, MHA G17 15/1 (v. 1734) ja G18 7/3-4 (v. 1829 isojako).

Kuvaus: Sivatin kylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Kirkkojärven itärannalla, Kolsilan ja Pampyölin kylien välissä, vastapäätä Salmenkylää. Sivattia pidetään yhtenä Vehkalahden vanhimmista kylistä, vaikka sitä ei mainitakaan varhaisimmassa kyläluettelossa, Erik Akselinpoika Tottin rajatuomiossa v. 1458 (FMU 3076) (Rosén 1936:139,150-151). Kylä oli kuitenkin suurella varmuudella olemassa jo tuolloin, koska Sivatin asutus oli 1540- ja 1550-luvuilla tiheää ja vakiintunutta, taloja oli parikymmentä (Korhonen 1981:387).

Tilaluku alkoi laskea 1550-luvulta alkaen ensin kruunun yhdistellessä liian pieniä tiloja ja sitten sota- ja nälkävuosien seurauksena. 1580-luvulla jäljellä oli vain kuusi tai seitsemän taloa. Asutus alkoi tämän jälkeen hieman elpyä, mutta 1630-luvulla tuli taas uusi romahdus, ja 1650-luvulla viljelyssä oli jälleen ainoastaan viisi tilaa. Monet tiloista olivat pitkään autioina, ja uusia pysyviä asukkaita kylään saatiin vasta 1700-luvun puolivälin jälkeen. Sivatin asema lampuotikylänä sitoi sen myöhemmin tiukasti Haminan kaupunkiin, ja talonpoikaisen asutuksen suuri vaihtuvuus esti pitäjän kehitykseen vaikuttaneiden "mahtisukujen" synnyn. Sivatti jäikin Vehkalahden 1600- ja 1700-lukujen kehityksessä syrjäkyläksi. (Korhonen 1981:388-389.)

Sivatin vanhat kylätontit ovat edelleen asuttuja, mutta suhteellisen väljästi rakennettuja; rakennukset ovat maatilojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

5.1.27. Hamina Summa (Summaby)

Summan kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Raja

Mjrekisterinumero: 1000 00 8281
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6718229, *ikoo:* 3505848
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

2. Sakki

Mjrekisterinumero: 1000 00 8283
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6717966, *ikoo:* 3505802
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

3. Pasi

Mjrekisterinumero: 1000 00 8284
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka: 3
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6717844, *ikoo:* 3505713
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

4. Kartano

Mjrekisterinumero: 1000 00 8286
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäännös

Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6717372, ikoo: 3505703
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

5. Suortti

Mjrekisterinumero: 1000 00 8287
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6716754, ikoo: 3505540
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

6. Seppä

Mjrekisterinumero: 1000 00 8288
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: pkoo: 6716740, ikoo: 3505391
Peruskartta: 3042 01 SUMMA

Historialliset kartat: KA, MHA G17 12/1 (v. 1694), 125 38/1, 125 39/1a-c (v. 1792 verollepano) ja G18 15/1, G18 15/3-7 (v. 1832-1833 isojako).

Kuvaus: Summan kylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet pohjoisesta Summanlahteen virtaavan Summanjoen länsi- ja itärannoilla, Suuren rantatien etelä- ja pohjoispuolella, nykyisen Haminan länsiosassa. Kylän asutuksen synty liittyy epäilemättä sen edulliseen sijaintiin vesi- ja maareittien solmukohdassa. Kylän maita halkoivat sekä merelle vievä joki että Viipuriin johtava Kuninkaantie.

Summa on Vehkalahden vanhimpia kyliä. Asutus oli jo vakiintunutta, kun kylä mainitaan ensimmäisen kerran Erik Akselinpoika Tottin v. 1458 peräisin olevassa rajanvahvistustuomiossa (FMU 3076). Summan kylän nimeä pidetään suomalaisten eränkävijöiden antamana, mutta kylän vanhin pysyvä asutus juontunee viljelynimistön perusteella 1200- ja 1300-lukujen järjestelmälliseen ruotsalaiseen uudisasutukseen. Väestö ja kylät ovat jälleen suomalaistuneet viimeistään 1500-luvulle tultaessa. (Rosén 1936:128-129,62-64.)

Vuoden 1551 maakirjassa Summasta mainitaan kymmenen tilaa. Tämän jälkeen alkoi sota-ajan aiheuttama taantuminen ja v. 1571 isäntiä oli enää seitsemän, vaikkakin kylän vauraus oli pysynyt suhteellisen suurena. 1590-luvulla veroja maksavia taloja oli jäljellä ainoastaan kolme tai neljä; kantatiloista säilyi viljelyksessä vain yksi, Raja. Stolbovan rauhan v. 1617 jälkeen tilanne rauhoittui ja Summan asutus vakiintui seitsemään talonpoikaistilaan sekä kartanoon. (Korhonen 1981:309.)

Summan kartanon merkitys ei ollut kyläläisille erityisen suuri 1600-luvulla. Viljelyksiä hoitivat lampuodit, ja vasta 1700-luvulla haltijat asuivat itse kartanona. Kartanon tontilla on edelleen osin 1600-luvulta periytyvän puiston ympäröimänä, v. 1790 asti Bruun-suvun

omistuksessa olleen Summan kartanon rakennuksia, joista päärakennus on vanhimmilta osiltaan 1700-luvulta. Kokonaisuuteen kuuluvat lisäksi kaksi asuinrakennusta, savesta ja kanervista tehty talli, kivinavetta sekä muita vanhoja talousrakennuksia (Knapas 1984:103). Summan kartanoympäristö on mainittu Museoviraston laatimassa rakennettua kulttuuriympäristöä koskevassa "Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt v. 1993 -luettelossa" (<http://www.nba.fi/rky1993/kohde565.htm>).

Suuren Pohjan sodan jälkeen 1700-luvulla maaliikenteen ja rantatien merkitys kasvoi, joten Summan sillan kupeeseen rakennettiin matkustavaisille krouvi. Krouvin pito oli kartanon oikeuksia, mutta ilmeisesti olutta tarjottiin myös missä tahansa Summan talonpoikaistaloista samalla, kun vaihdettiin tietoja ja uutisia. Summan kylän keskeinen asema entisestään korostui, kun Kymenlaakson kihlakunnan tuomari Arvid Renner asettui asumaan kartanoon 1740-luvulla ja esim. käräjä alettiin pitää Summassa. (Korhonen 1985:14; Korhonen 1981:312.)

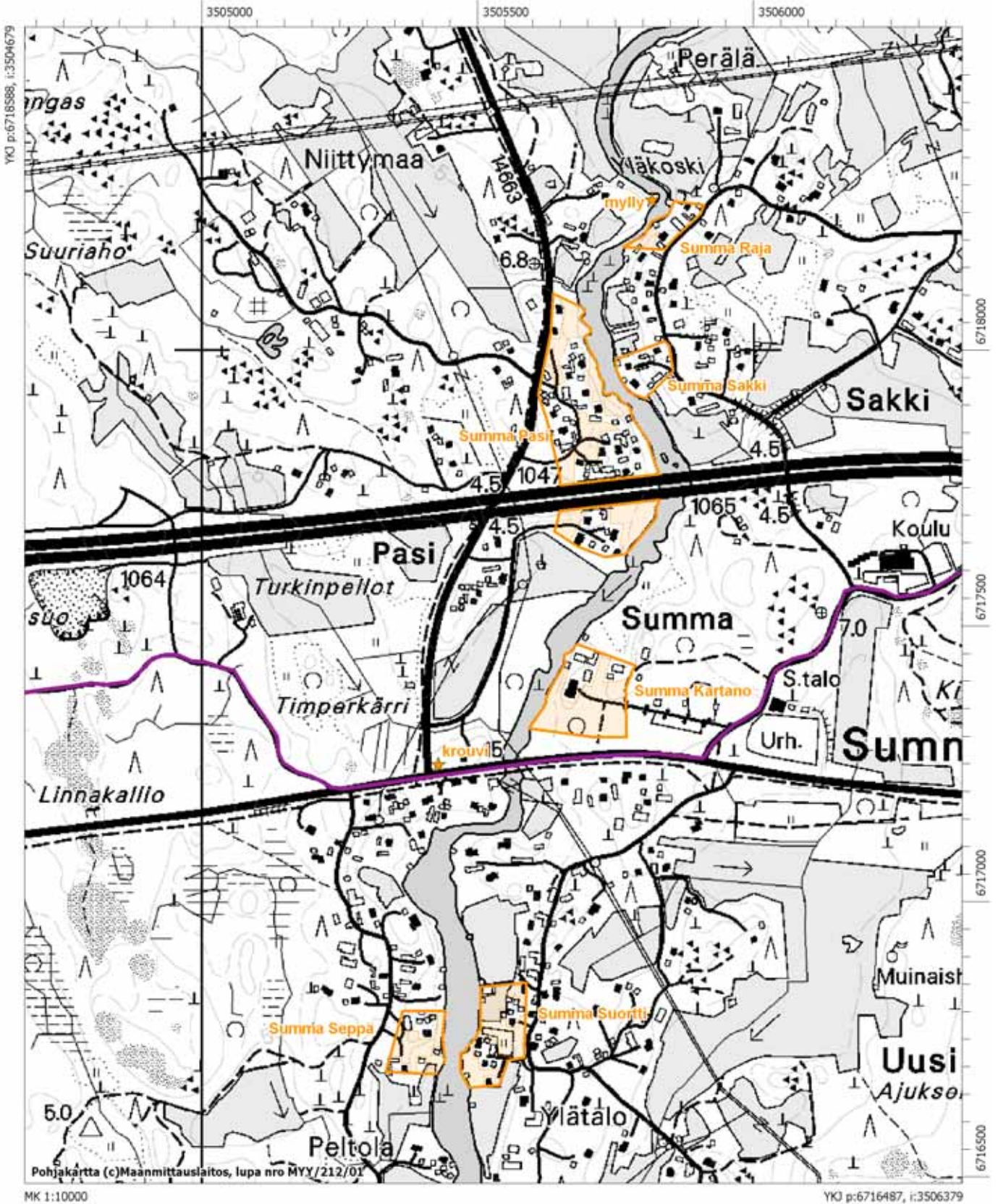
Summan vanhat kylätontit ovat edelleen asuttuja, mutta suhteellisen väljästi rakennettuja omakotitaloalueita. Rakennuskanta on vanhakantaista ja kevyttä. Rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

Kuva 26. Summa (Summaby) Pasi lännestä. 2.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:27-30).

Kuva 27. Summanjoki Kuninkaantien sillalta etelästä, oikealla rannalla Kartanon tontti.. 3.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:43).

5.1.28. Hamina Tammio (Stamö)

Mjrekisterinumero:	1000 00 8291
Ajoitus:	historiallinen
Laji:	kiinteä muinaisjännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6700632, ikoo: 3523399
Peruskartta:	3041 09 KUORSALO

Historialliset kartat: KA, MHA 125 18/1a1-c1 (v. 1775 revisiokartta).

Kuvaus: Tammion kylän vanhat tonttimaat ovat olleet levittäytyneinä saaren pohjoiskärkeen, missä Tammion saaristolaiskylä edelleenkin sijaitsee. Kylän vanhaan rakennuskantaan kuuluu noin 40 asuinrakennusta ulkorakennuksineen. Suurin osa nykyisistä päärakennuksista on rakennettu ennen 1870-lukua, vanhimmat jo vuosisadan alussa. Pihapiirin lisäksi taloihin kuuluvat myös rannassa olevat ranta-aitat ja venesuojat (Knapas 1984:103). Tammio kuuluu Ympäristöministeriön määrittelemiін valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin.

(<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=113545&lan=fi>.)

Tammion saarella on ollut asutusta jo keskiajalta lähtien, varhaisimpien asiakirjatietojen mukaan saarella asui 1500-luvun puolivälissä kaksi tai kolme perhekuntaa.

Ensimmäinen nimeltä tunnettu isäntä oli Martti Laurinpoika (v. 1554–70). Tammio autioitui 1570-luvulla kokonaan, ilmeisesti venäläisten hyökkäyksen seurauksena. Saari oli tyhjillään, kunnes v. 1624 kaksi uutta yrittäjää saapui autioiksi jääneille sijoille.

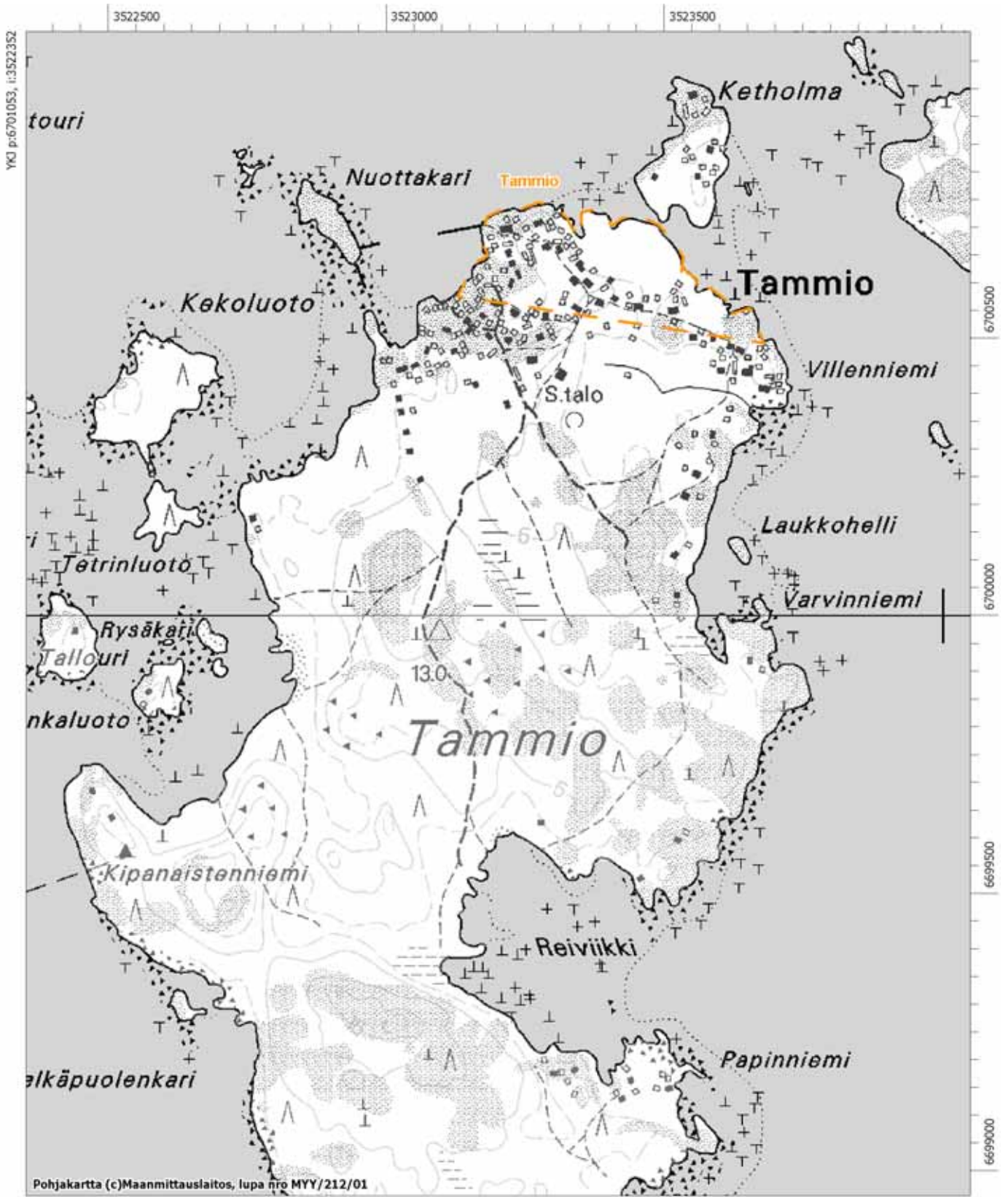
Näidenkin isäntienkin muutettua suotuisammille seuduille asuttivat Tammion kantaperheet: Kiisket, Pitkäset ja Suomalaiset kylän 1600-luvun loppuun mennessä. (Korhonen 1981:514-515.)

Kukin perhekunta asutti oma kulmaustaan kylästä. Jokaisella taloudella oli niin ikään omat kala-aitat, venevajat, karjasuojat ja talousrakennukset, jotka oli rakennettu rykelmäksi pienelle alueelle. Toimeentulo saatiin merestä, kalastamalla ja rahdin purjehduksella. (Korhonen 1981:514-515.)

Tammion saarta kuvaavassa v. 1775 olevassa revisiokartassa taloja on merkitty nykyisen kylä-alueen länsi- ja itäreunaan. Varsinaista kylätonttia on hankala rajata kyseisen kartan perusteella. Koska Tammion rakennuskanta on iäkästä ja kevyttä ja rakennukset on sijoitettu suhteellisen väljästi, on mahdollista että kylän alueella on säilynyt myös aikaisempien asutusvaiheiden jännöksiä. Tammion kylätonttia ei tarkastettu maastossa v. 2006 inventoinnin yhteydessä.

Kuva 28. Tammion kalastajakylän ranta-aittoja
(Merenkululaitos, Suomenlahden virtuaaliveneretki:
<http://www.fma.fi/virtualboat/suomenlahi/09/tammio5.html>).

MK 1:10000

YKJ p:6698953, i:3524052

5.1.29. Hamina Turkia (Turkiaby)

Turkian kylän talot ovat sijainneet kahdella erillisellä tontilla:

1. Ala-Jääski

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8292
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6739736, <i>ikoo:</i> 3516909
<i>Peruskartta:</i>	3042 06 PYHÄLTÖ

2. Ylä-Jääski

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8293
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	<i>pkoo:</i> 6738739, <i>ikoo:</i> 3516152
<i>Peruskartta:</i>	3042 06 PYHÄLTÖ

Historialliset kartat: KA, MHA 125 42/1a-f (v. 1774 1775 verollepano) ja G17 20/3 ja 20/3b (v. 1829 1831 isojakko).

Kuvaus: Turkian kylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet nykyisen Haminan pohjoisosassa, Hurma ja Rahottava -järvien eteläpuolella, pienen Ylijoen äärellä, Lappeenrantaan vievän maantien varrella ja Pyhällän kylän luoteispuolella.

Pohjois-Vehkalahden kylien oletetaan asutetun Lappeen suunnalta. Alue on ollut mahdollisesti jo vanhastaan "lapveteläisten eräalueena", ja samalta suunnalta olisi saapunut keskiajalla (1300–1400-luvuilla) myös lappeelainen kaskiviljelyasutus. Vaikka asutuksen juuret saattavat ulottua jo varhaiselle keskiajalle, oli varsinaiseksi kiinteiksi kyläyhteisöiksi järjestäytyminen vielä 1500-luvulla kesken. Turkia mainitaan ensimmäisen kerran vasta v. 1574, tätä aikaisemmin koko Pyhällön, Turkian ja Lankilan kylien aluetta kutsuttiin Pyhällöksi. 1540- ja 1550-luvuilla Pyhällön ja Turkian "kaksoiskylässä" oli parhaimmillaan 24 isäntää, mutta tilaluku laski vuosisadan loppua kohden. 1600-luvun alussa talojen määräksi vakiintui 9. (Korhonen 1981:442; Rosén 1936: 102-104,109-110,129.)

Turkian vanhat kylätontit ovat edelleen asuttuja, mutta suhteellisen väljästi rakennettuja; rakennukset ovat maatalojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

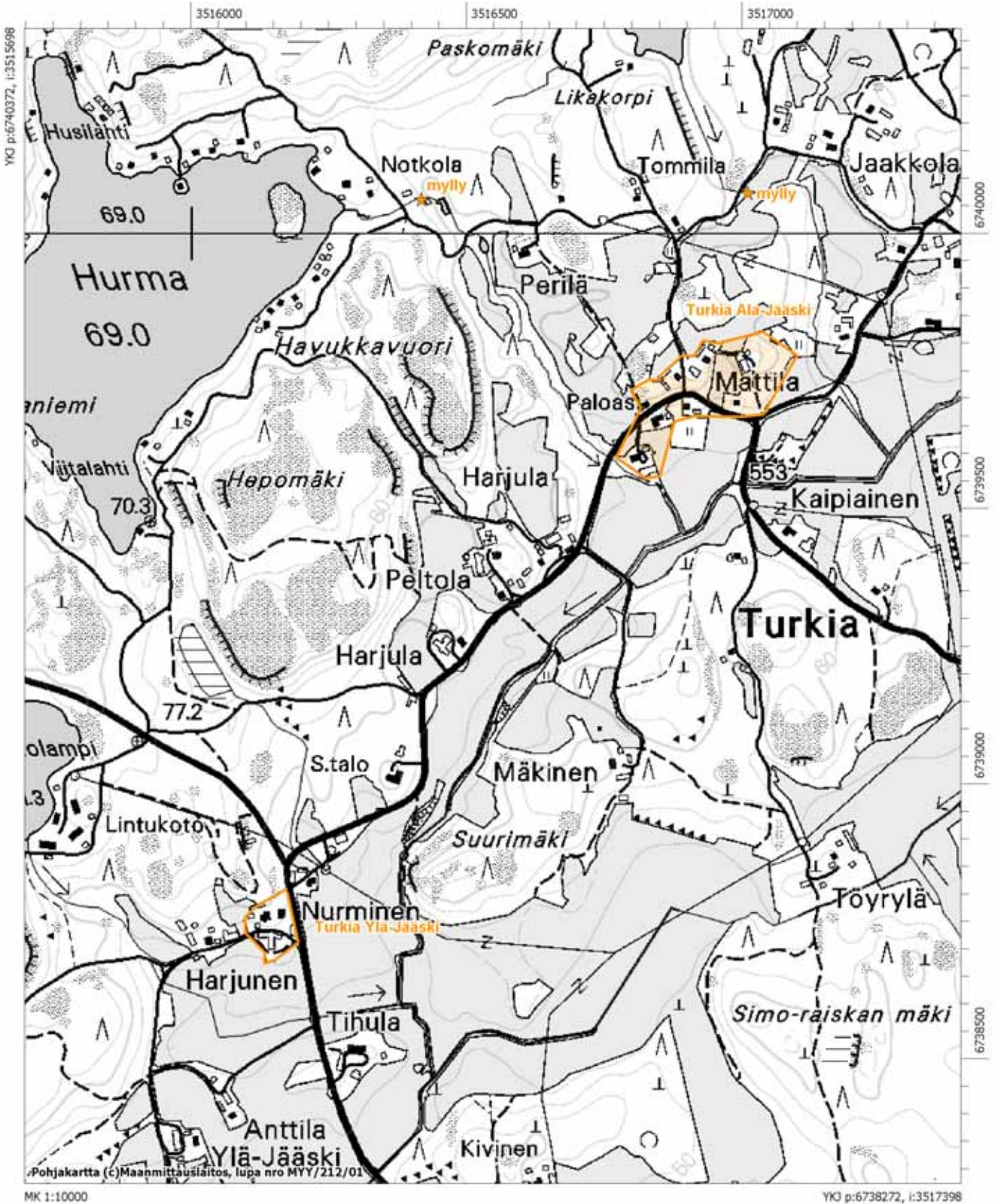
Kuva 29. Turkia (Turkiaby) Ala-Jääski lounaisosa etelästä. 5.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:75-76).

Kuva 30. Turkia (Turkiaby) Ala-Jääski lounaasta. 5.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:77).

Kuva 31. Turkia (Turkiaby) Ylä-Jääski kollisesta. 5.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:80).

5.1.30. Hamina Töytäri (Stensböle/Stöder)

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8300
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6705521, ikoo: 3521940
<i>Peruskartta:</i>	3042 05 PAIJÄRVI

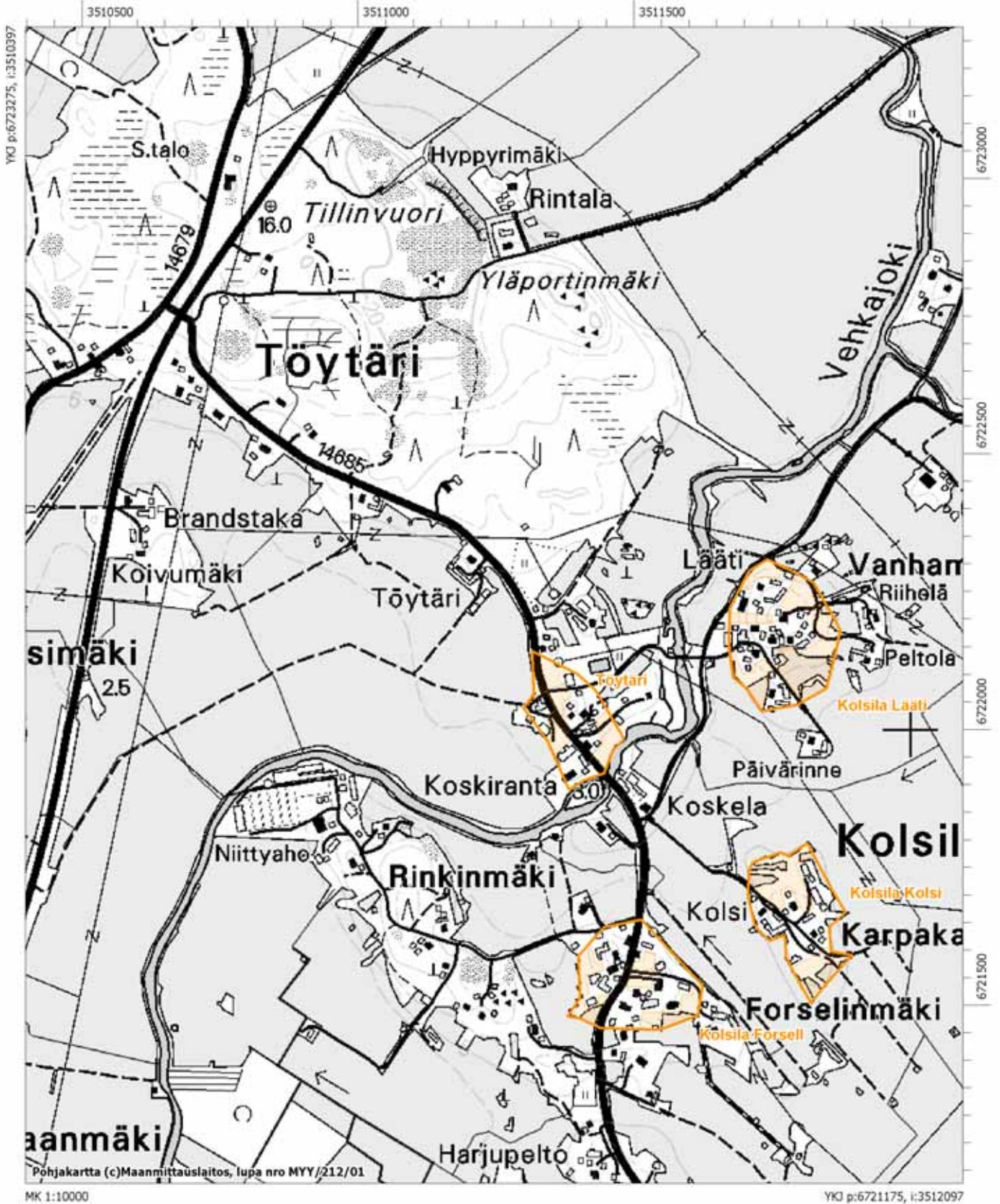
Historialliset kartat: KA, MHA 125 37/1a-d (v. 1775 verollepano) ja MHA G17 23/1, G17 23/4-7 (v. 1826 ja 1828 isojako).

Kuvaus: Töytärin kylän vanha tonttimaa sijaitsi Kirkkojärveen laskevan Vehkajoen länsirannalla, nykyisen Haminan kaupungin pohjoispuolella. Vehkajoen toisella rannalla, vastapäätä Töytäriä sijaitsi Kolsilan kylä. Kahden kilometrin säteellä Töytäristä sijaitsivat myös Myllykylän, Husulan, Salmenkylän ja Sivatin kylätontit.

Töytärin kylä on ilmeisesti syntynyt Salmenkylän ja Husula-Husupyölin ulkoasutuksena, mihin viittaavat maanomistusolot sekä kylästä 1500-luvulla käytetty nimi *Landbobacka*, *Lampuodinmäki*. Töytärin asutuksen kantatalona on ollut ainakin Salmenkylän Wundranckien hallussa ollut tila. Lampuodinmäki muuttui itsenäiseksi rälssitaloksi, eikä sidettä vanhaan kanta-asutukseen voi enää 1540-luvun peräisin olevista tilikirjoista todeta. (Rosén 1936:128,165-166.)

Töytärin kylä muodostui alkujaan Stöder-suvun knaappikartanosta, jonka ensimmäinen nimeltä tunnettu isäntä oli 1500-luvun puolivälissä mainittu Martti Antinpoika. Kun suvun mahtihahmo Heikki Mikonpoika kuoli 1630-luvulla, tila jaettiin laajan sukulaispiirin kesken ja osataloja syntyi neljä tai viisi. Stöderit olivat muita Salmenkylän ja Husulan knaappeja leimallisemmin kauppamiehiä, ja siinä suhteessa heidän kotikartanonsa sijaitsikin edullisesti hyvien kulkuyhteyksien varrella. Vehkajokea pitkin voitiin kuljettaa tavaroita Savilahteen, jossa kuormat lastattiin avomeripursiin ja sitä kautta Suomenlahden muihin kaupunkeihin. (Korhonen 1981:529.)

Töytärin vanha kylätontti on edelleen asuttu, mutta väljästi rakennettu. Rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

5.1.31. Hamina Vehkjärvi (Vehkyervi)

Vehkjärven kylän talot ovat sijainneet kahdella erillisellä tontilla.

1. Uski

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8304
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6725841, ikoo: 3511296
<i>Peruskartta:</i>	3042 05 PAIJÄRVI

2. Holländer

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8305
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6725667, ikoo: 3510854
<i>Peruskartta:</i>	3042 05 PAIJÄRVI

Historialliset kartat: KA, MHA 125 30/1a-c (v. 1775 – 1776 verollepano) ja G18 24/2-4 ja (v. 1794 ja v. 1830 isojako- ja veronmääräytymiskartta).

Kuvaus: Vehkjärven kylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet Vehkjärven luoteisrannalla, peltojen ympäröimillä moreenikumpareilla, Lappenrannantien ja Myllyjoen rajaamalla alueella. Kylän sijainti oli kulkuyhteyksien suhteen erinomainen: Vehkjärvestä etelään laskevan Vehkajoen kautta päästiin rannikolle ja kylän länsipuolelta kulki pohjoiseen johtava maantie.

Vehkjärvi on Vehkalahden nuoria kylä, joka itsenäistyi omaksi asutusyksikökseen vasta 1500-luvulla. Vehkjärvi kuului keskiajalta lähtien Myllykylän jakokuntaan, jolla oli laajoja yhteisomistuksessa olevia alueita. Tästä johtuen jakokuntaan kuuluneiden kylien, Vehkjärven, Myllykylän ja Kolsilan, väliset omistussuhteet olivat pitkään hyvin sekavat ja riitaisat. Riidat pelto- ja niittyosuuksista päättyivät vasta v. 1784, kun pitkään odotettu maanjako maanmittareiden toimesta vihdoin toteutettiin. (Korhonen 1981:409-410; Rosén 1936:207.)

Ensimmäisissä veroluetteloissa 1500-luvulla isäntiä mainitaan viisi tai kuusi. Kylän keskiajalta periytyviä kantasukuja olivat Hildhit, Jobbet ja Suomalaiset. Vehkjärven tilaluku alkoi laskea 1500-luvun lopulla, ja Vehkalahden kirkkoherra Jacobus Laurenti muodosti itselleen suurtilan tyhjiilleen jääneistä maista v. 1590 vaiheilla. Papin tila – myöhempi Uski palasi takaisin talonpoikaiseen omistukseen 1600-luvun lopulla. Samoihin aikoihin syntyi kylään uusi herraskainen tilus, kun Kymenkartanon vouti Hans Holländer hankki itselleen Jobbein ja Suomalaisen sarat ja osuudet ja asettui kylään asumaan. 1720-luvulla Holländer sai jälleen talonpoikaisen viljelijän ja kylän tilaluku vakiintui kahteen. (Korhonen 1981:424.)

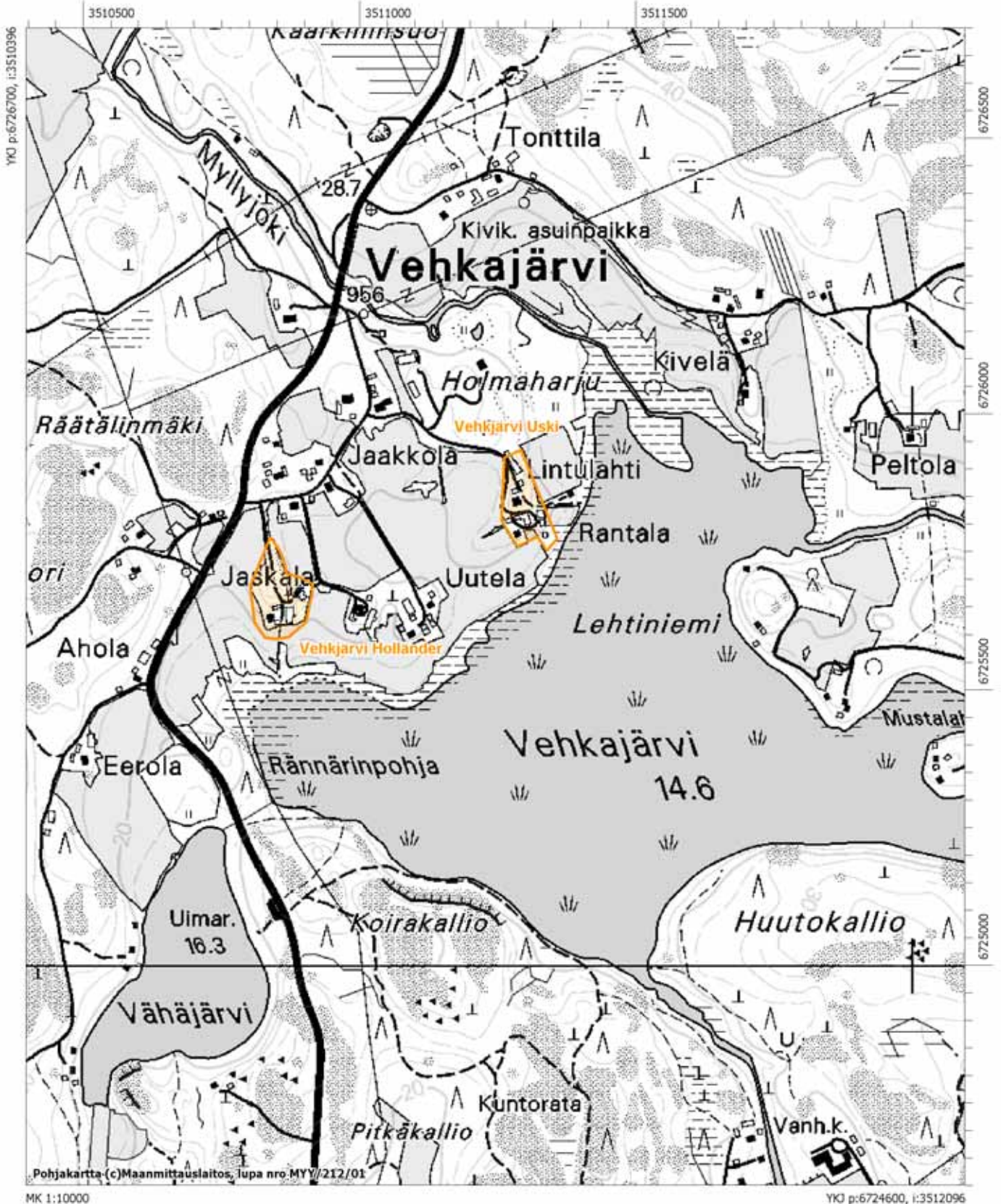
Vehkjärven vanhat kylätontit ovat edelleen asuttuja, mutta suhteellisen väljästi rakennettuja; rakennukset ovat maatalojen talouskeskuksiin kuuluvia asuin- ja piharakennuksia. Rakentamattomilla piha- ja peltoalueilla on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä. Vuoden 1830 kartan perusteella rajattujen kahden tontin lisäksi kylään kuuluvaa asutusta on saattanut olla myös nykyisen Uutelan tilan paikalla Uskin ja Holländerin välissä sijaitsevalla kumpareella sekä Uskin pohjoispuolella kohoavan Holmaharjun eteläosassa. Molemmilla kylätonteilla sekä niiden ympärillä on useita kivikautisia asuinpaikkoja (ks. Hamina Lautamies-Uski ja Jaskala).

Kuva 32. Vehkjärvi (Vehkyervi) Uski luoteesta. 6.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:92).

Kuva 33. Vehkjärvi (Vehkyervi) Holmaharjun eteläosaa kaakosta. 6.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:93).

5.1.32. Hamina Vilniemi (Villnäs)

Vilniemen kylän talot ovat sijainneet usealla erillisellä tontilla:

1. Suomalainen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8306
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6713565, *ikoo:* 3512669
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

2. Lavonen

Mjrekisterinumero: 1000 00 8307
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6713689, *ikoo:* 3512770
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

3. Muuri

Mjrekisterinumero: 1000 00 8308
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6713603, *ikoo:* 3512980
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

4. Silvo

Mjrekisterinumero: 1000 00 8309
Ajoitus: historiallinen
Laji: kiinteä muinaisjäänös
Rauhoitusluokka: 2
Yhtenäiskoordinaatit: *pkoo:* 6713427, *ikoo:* 3512999
Peruskartta: 3042 04 HAMINA

Historialliset kartat: KA, MHA G17 13/1 (v. 1732), G17 14/1 (v. 1732), 125 46/1a-f (v. 1774–1775 verollepano) ja G18 4/1, G18 4/3-5 (v. 1829–1830 isojako).

Kuvaus: Vilniemen vanhat kylätontit ovat sijainneet nykyisen Hamina kaupungin kaakkoispuolella, kapean etelään avautuvan Kylänlahden pohjukassa. Kuninkaantie ohittaa Vilniemen kylän noin 2,5 km sen pohjoispuolella.

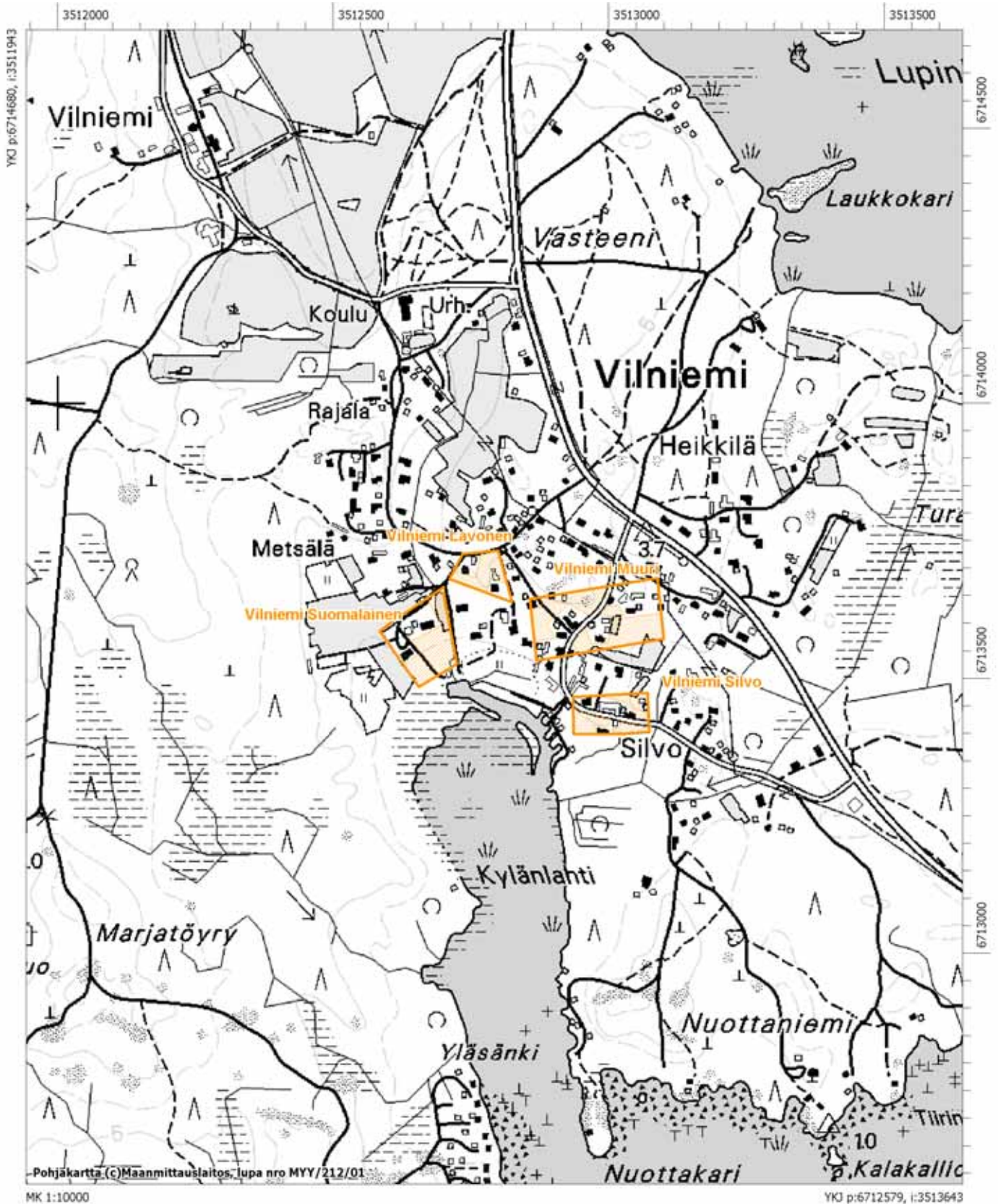
Vilniemen asutus oli jo vakiintunutta, kun kylä mainitaan ensimmäisen kerran Erik Akselinpoika Tottin v. 1458 peräisin olevassa rajanvahvistustuomiossa (FMU 3076). Kylässä oli v. 1551 seitsemän taloa, ja veroluetteloiden mukaan karjatalous tuotti erityisen hyvin. Kylä kärsi 1570-luvulla venäläisten ryöstöretkistä, jolloin kaksi kylän tiloista autioitui. Lisäksi kolme Vilniemen isännistä luopui jostakin syystä maistaan v. 1583, ja kylä tyhjentyi yhtä taloa lukuun ottamatta. Matti Heikinpoika Lavosen perikunta asui kylää yksin seuraavat viisi vuosikymmentä. Seudulle haettiin aktiivisesti asukkaita kruunun toimesta, ja 1630-luvulla kylään siirtyikin kaksi uutta tilallista. (Korhonen 1981:369-370.)

1600-luvun lopulla Vilniemessä asui jo saman verran väkeä kuin edellisellä vuosisadalla parhaimmillaan. Vanhoina autioina Vilniemen tilat olivat kuitenkin ns. kruununtaloja, jotka voitiin luovuttaa tarvittaessa sotalaitoksen käyttöön. Vilniemen kahdesta kantatilasta tehtiinkin upseerin virkataloja eli puustelleja 1680-luvulla. Kun vielä Poitsilan kartanon pieni sivutila Vilniemessä siirtyi 1690-luvulla Sommarin upseerisuvulle, muuttui kylä herrasväen, erityisesti upseerien hallitsemaksi. Kun Vehkalahti joutui Venäjän yhteyteen, romutettiin virkatalojärjestelmä 1740-luvulla. Puustellit eivät kuitenkaan palautuneet talonpoikaiseen omistukseen, vaan ne liitettiin kahden talonpoikaistilan lailla Vilniemen kartanoon, jonka ytimenä toimi siis Poitsilan pieni rälssitila, Mukala. (Korhonen 1981:370-371.)

Vilniemen vanhat kylätontit ovat edelleen asuttuja. Kylänpaikalla on teiden halkoma, melko väljästi rakennettu omakotitaloalue. Rakentamattomilla piha-alueilla ja rakennusten väleissä on saattanut säilyä aikaisempien asutusvaiheiden jäännöksiä.

Kuva 34. Vilniemi (Villnäs) Lavonen pohjoisesta. 26.9.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:1-2).

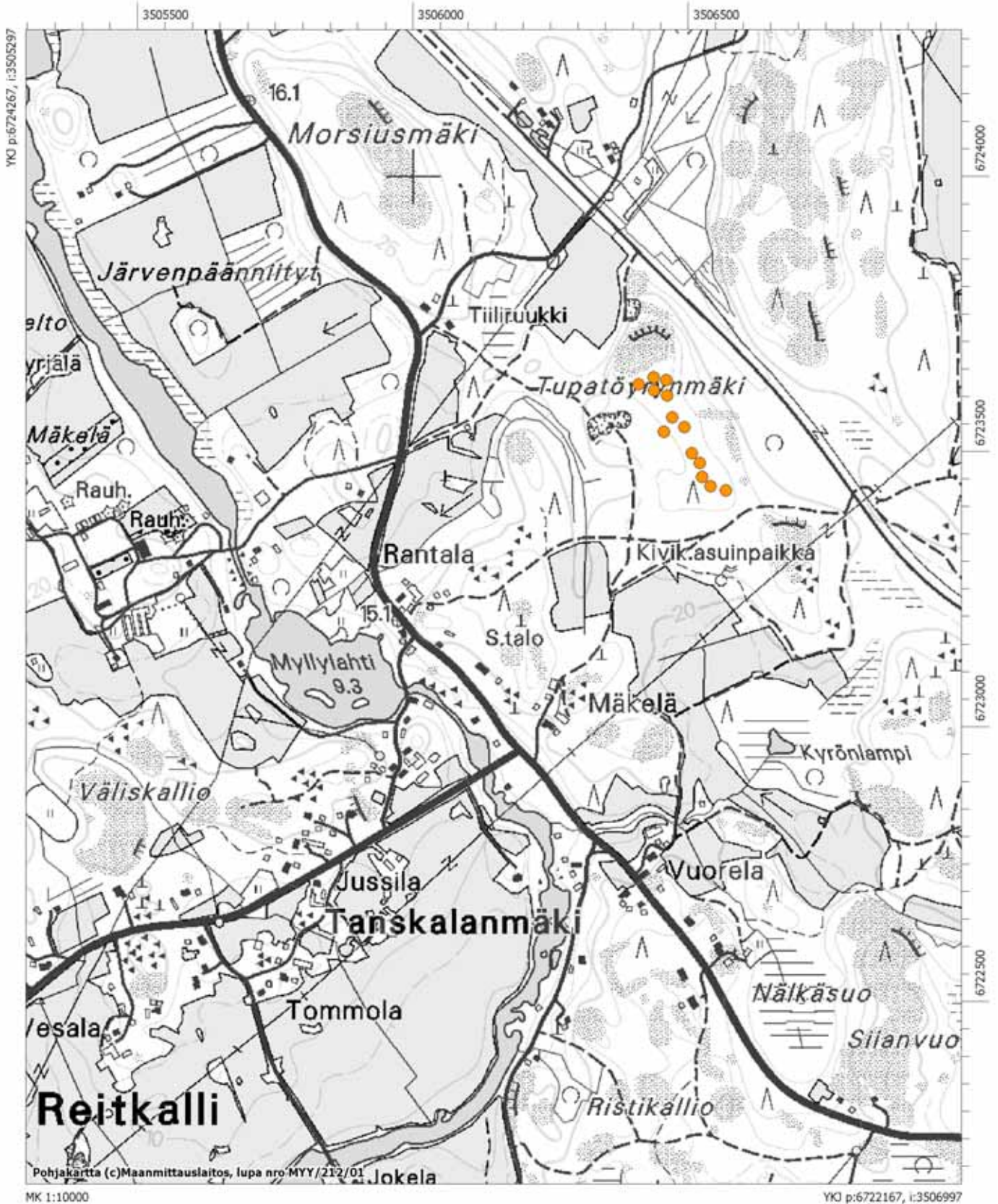
5.2. Muut kohteet

5.2.1. Reitkalli Tupatöyrynmäki

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8310
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	työ- ja valmistuspaikat - hiilimiilut
<i>Lukumääräi:</i>	13
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6723533, ikoo: 3506490, z: 25 m mpy
<i>Peruskartta:</i>	3042 02 REITKALLI

Kuvaus: Kohde sijaitsee Reitkallin kylän itäpuolella kohoavan Tupatöyrynmäen laella, hiekkaisella mäntykankaalla. Alueella on luode-kaakko -suuntainen pienten hiilimiilujen ketju. Miiluja havaittiin yhteensä 13, joista suurin osa oli pyöreähköjä, noin 2–3 metriä halkaisijaltaan ja 0,3–1 metriä syvyydeltään olevia, suppilomaisia, vallillisia kuoppia. Kaksi suurinta miilua olivat halkaisijaltaan 5–6 metrisiä. Rakenteisiin tehdyissä koepistoissa havaittiin ohuen huuhtoutumiskerroksen alla olevassa karkeassa hiekassa runsaasti hiiltä ja nokea sisältävä kerros. Huuhtoutumiskerroksen paksuus (noin 2 cm) viittaa siihen, että rakenteiden ikä on ainakin muutama sata vuotta.

Kohteen välittömässä läheisyydessä, sen etelä- ja lounaispuolella on kaksi kivikautista asuinpaikkaa (ks. Mäkelä ja Rantala). Reitkallin kylän vanhat tonttimaat ovat sijainneet kohteelta noin 1 km lounaaseen (ks. Reitkalli (Bredskallaby/Bässeby)).

5.2.2. Myllykylä Leirinkankaan leiripaikka

Mjrekisterinumero:	1000 00 8314
Muinaisjäännöstyyppi:	asuinpaikat - <i>asumuspainanteet</i>
Tarkenne:	1700-luvun sotilasleiri
Ajoitus:	uusi aika
Laji:	kiinteä muinaisjäännös
Rauhoitusluokka:	2
Yhtenäiskoordinaatit:	pkoo: 6724673, ikoo: 3512911
Peruskartta:	3042 05 PAIJÄRVI

Kuvaus: Lappeenrannantien ja Myllykylän hautausmaan kaakkoispuolella, Leirinkangas –nimisellä hiekkaisella mäntykankaalla on 1700-luvun sotilasleirin jäännöksiä. Lappeelle johtava tie kulki Myllykylän ohi jo 1700-luvulla, ja v. 1741–44 ns. Hattujen sodan aikana Ruotsin kenttäarmeijan rykmentti jäi talvileiriin joukkojen siirtojen kannalta edulliselle paikalle, kylän liepeille. Sotatoimialueeksi joutuminen merkitsi siviiliväestölle suurta räsitusta. Sotilaiden lisäksi saapuivat rutto ja nälkä; myös Myllykylän mylly poltettiin sodan aikana. (Korhonen 1981:409.)

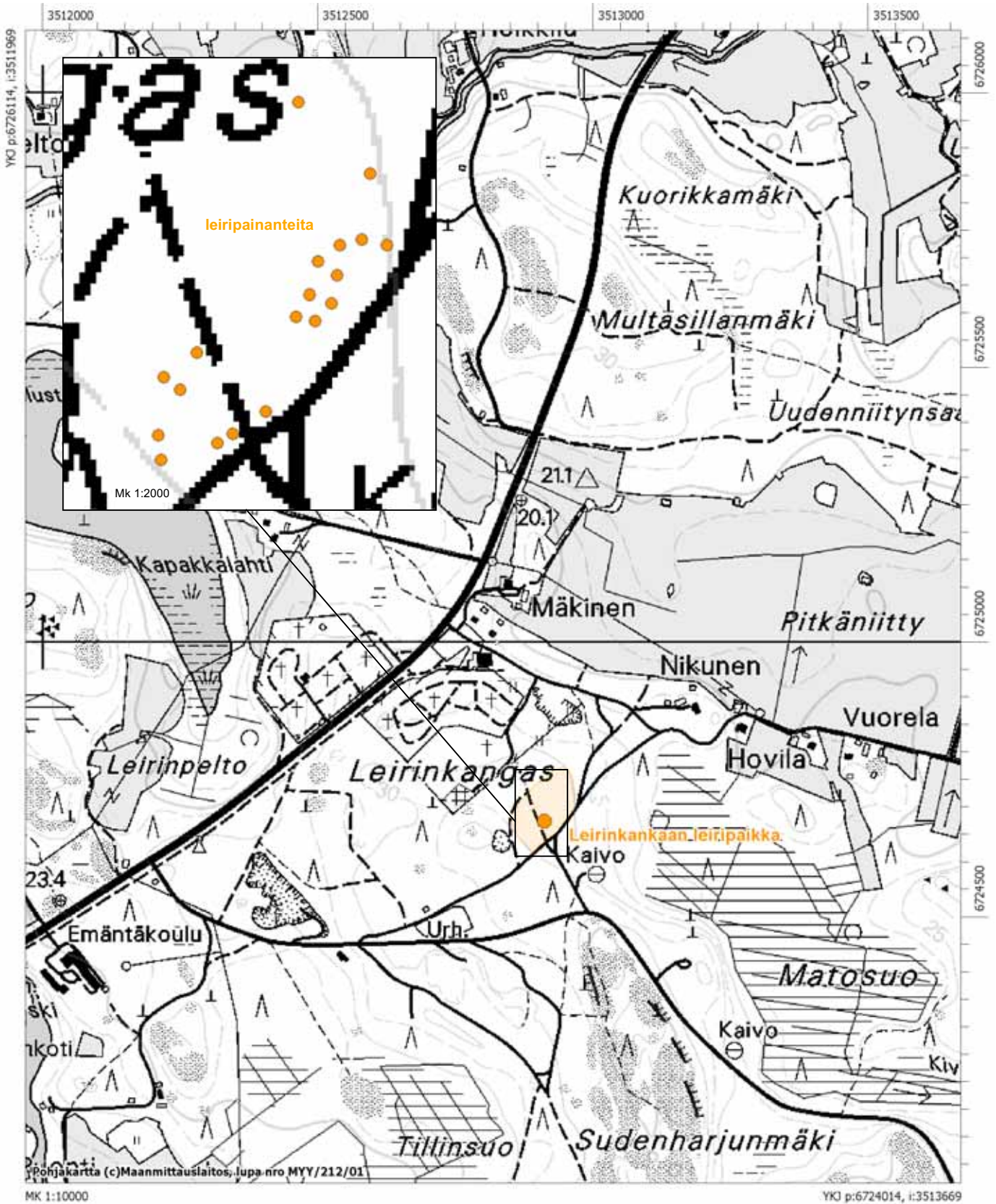
Joukkojen huolto oli vajavaista, ja miehet asuivat teltoissa, tilapäisesti kyhättyissä majoissa ja maakuopissa. Kun vuoden 1741 syksy oli lisäksi erityisen sateinen, alkoi kuolleisuus kasvaa vauhdilla ja vainajia varten jouduttiin kaivamaan joukkohautoja mäenrinteisiin ja pelloille. Ruotsin joukkojen taistelumoraali laski jatkuvasti, ja "Haminan unohtumatonta talvileiriä" leimasikin kurjuuden ohella myös johdon eripuraisuus. (Nordenstreng & Halila 1974:270–272.)

Leirinkankaalle on Vehkalahden kotiseutulautakunnan toimesta pystytetty v. 1968 kuvanveistäjä Sulo Mäkelän suunnittelema muistomerkki, jossa on teksti: "1741 Ruotsi-Suomen armeijan tukialue – Upplannin jalkaväkirykmentin talvileiri 1741–1742". (Knapas 1984:100.)

Leirinkankaalla on havaittavissa ainakin parikymmentä pyöreätä, soikeaa ja suorakaiteen muotoista, vallillista painannetta, joiden halkaisija vaihtelee 3–6 metriin. Yhden painanteen keskelle tehdyssä koepistossa dokumentoitiin seuraavat kerrokset maanpinnalta alaspäin lukien: pintaturve 10 cm, huuhtoutumiskerros 1-2 cm, keltainen hiekka 10 cm, nokirantu 1 cm, keltainen hiekka 13 cm, nokinen hiekka 7 cm ja puhdas pohjahiekka noin 40 cm syvyydessä. Leirinkankaan leiripaikan koillispuolella on kivikautinen asuinpaikka (ks. Hamina Leirinkangas).

Kuva 35. Leirinkankaan leiripaikka, painanne kaakosta. 1.6.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:113).

5.2.3. Sivatti Vihdaskankaanniitty

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8317
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	kultti- ja tarinapaikat - <i>jatulintarhat</i>
<i>Lukumäärä:</i>	2
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6718983, ikoo: 3517075
<i>Peruskartta:</i>	3042 04 HAMINA

Kuvaus: Haminan kaupungin itäpuolella, ja valtatie 7:n pohjoispuolella, Vihdaskankaanniitty –nimisen peltoalueen pohjoispuolella olevalla pienellä kalliopaljastumalla on kaksi jatulintarhaa noin 15 metrin päässä toisistaan. Spiraalinmuotoiset tarhat ovat halkaisijaltaan noin 2 metriä ja kootut 15–20 cm halkaisijaltaan olevista kivistä. Sammalen ja jäkälän peittämiä kivikehiä on erotettavissa 2–3.

Tarhoista noin 20 metriä länteen on sammaleen peittämä epämääräinen, suorakaiteen muotoinen, noin 1,5 metriä x 0,5 metriä oleva kivilatomus. Paikalla ollut harrastaja-arkeologi Seppo Kallio tutki latomuksen ympäristöä metallinilmaisimella, joka hälytytti rakenteen koillispuolella. Kallion mukaan kyseessä oli pitkä ja kapea metalliesine, jota ei kuitenkaan kaivettu esiin.

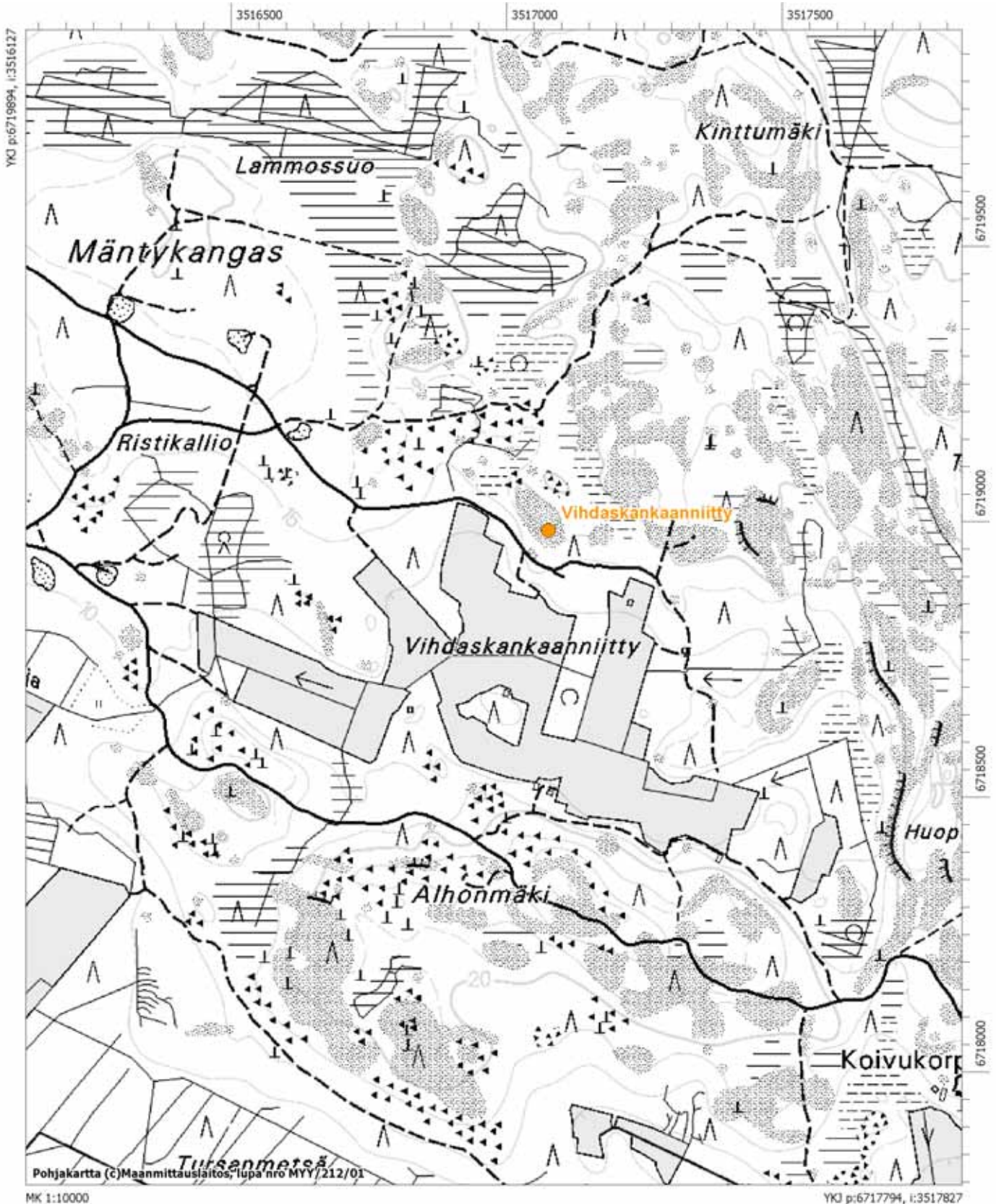
Oppaana kohteella toimi paikallinen vanhempi pariskunta, joiden tiedossa muinaisjäännökset olivat olleet useita kymmeniä vuosia.

Diapositiivit: MV/RHO 125706:120-123.

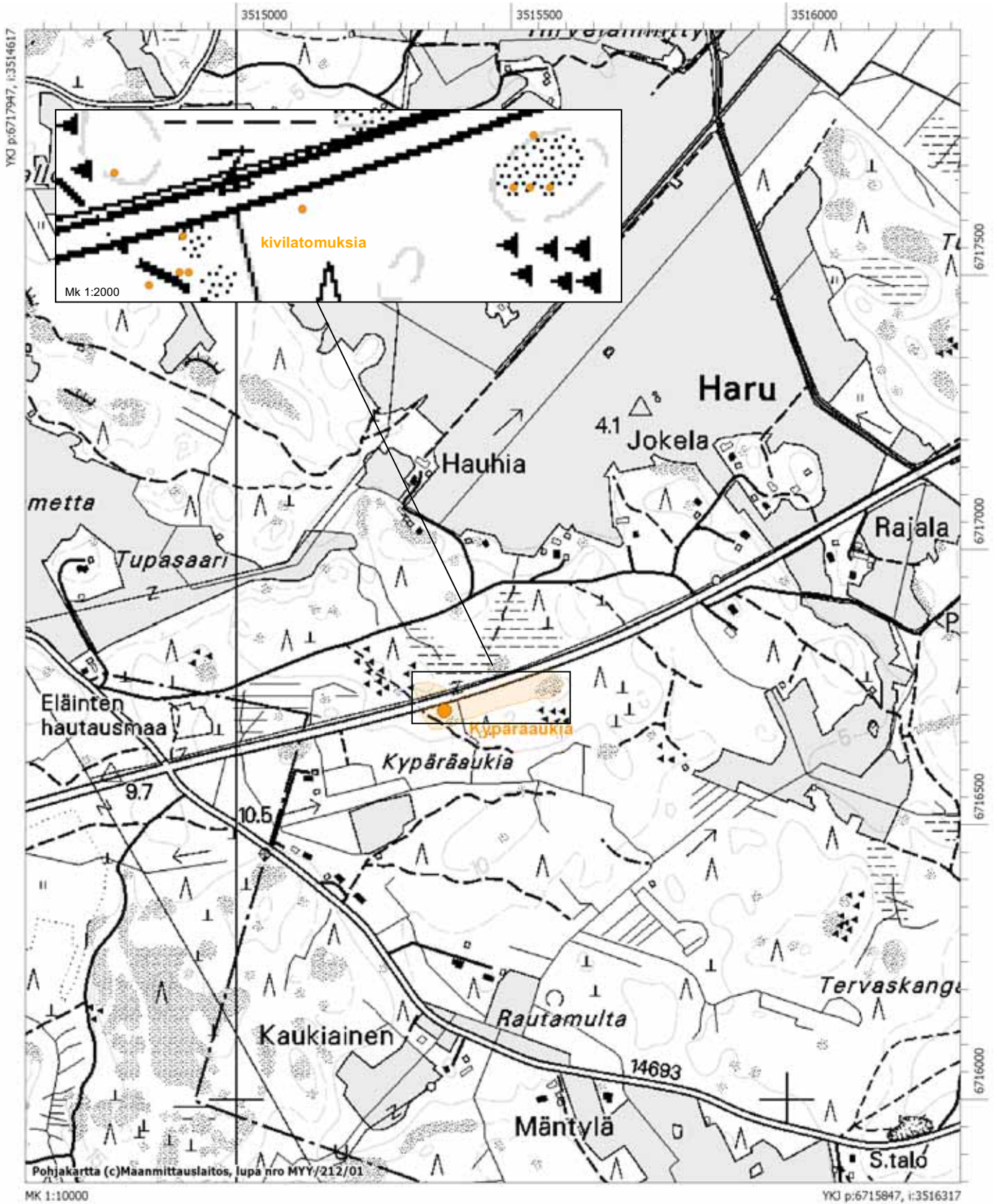
Kuva 36. Sivatti Vihdaskankaanniitty, jatulintarha. 3.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:122).

Hamina Pampyöli Kypäräaukia,
10 kivilatomusta.

PK 3042 04

5.2.4. Pampyöli Kypäräaukia

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8318
<i>Muinaisjäänöstyyppi:</i>	kivirakenteet - latomukset
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäänös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6716705, ikoo: 3515385, z: 10 m mpy
<i>Peruskartta:</i>	3042 04 HAMINA

Kuvaus: Haminan kaupungin itäpuolella, aivan valtatie 7:n etelä- ja pohjoispuolella, noin 10–30 metriä tiestä on ainakin kymmenen kivilatomusta. Sammaloituneet, luonnonkivistä kootut, pääasiassa neliömäiset tai suorakaiteen muotoiset latomukset ovat kooltaan noin 2 metriä x 2–3 metriä, korkeudeltaan 0,5–1 metriä ja ne on ladottu 20–80 cm halkaisijaltaan olevista kivistä. Maasto on harvaa mänty- ja kuusimetsää, maaperä on erittäin kivinen ja alueella on myös pieniä kalliopaljastumia. Latomuksia on mahdollisesti enemmän ja laajemmalla alueella.

Osa latomuksista muistuttaa esihistoriallisia hautaröykkiöitä, jollaisia ne voisivat teoriassa korkeutensakin puolesta olla. Kyseessä ovat kuitenkin ilmeisesti myöhemmät, linnoituksen 1790-luvun parannus- ja kunnostustöihin liittyvät kivivarastot, jollaisia tunnetaan myös kaupungin länsipuolelta Summasta (ks. Linnakallion louhos). On arveltu myös, että jäännökset voisivat olla uuneja. Oppaana kohteella toimi Haminan museon tutkija Ilkka Kaskinen.

<i>Aikaisemmat tutkimukset:</i>	Tarkastus, P. Hakanpää, I. Kaskinen & D. Lillqvist 2006.
<i>Diapositiivit:</i>	MV/RHO 125706: 94-98.

Kuva 37. Pampyöli Kypäräaukia, kivilatomus valtatie 7:n pohjoispuolella koillisesta. 9.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:94).

Kuva 38. Pampyöli Kypäräaukia, kivilatomus valtatie 7:n eteläpuolella koillisesta. 9.10.2006/J. Enqvist (MV/RHO 125706:94).

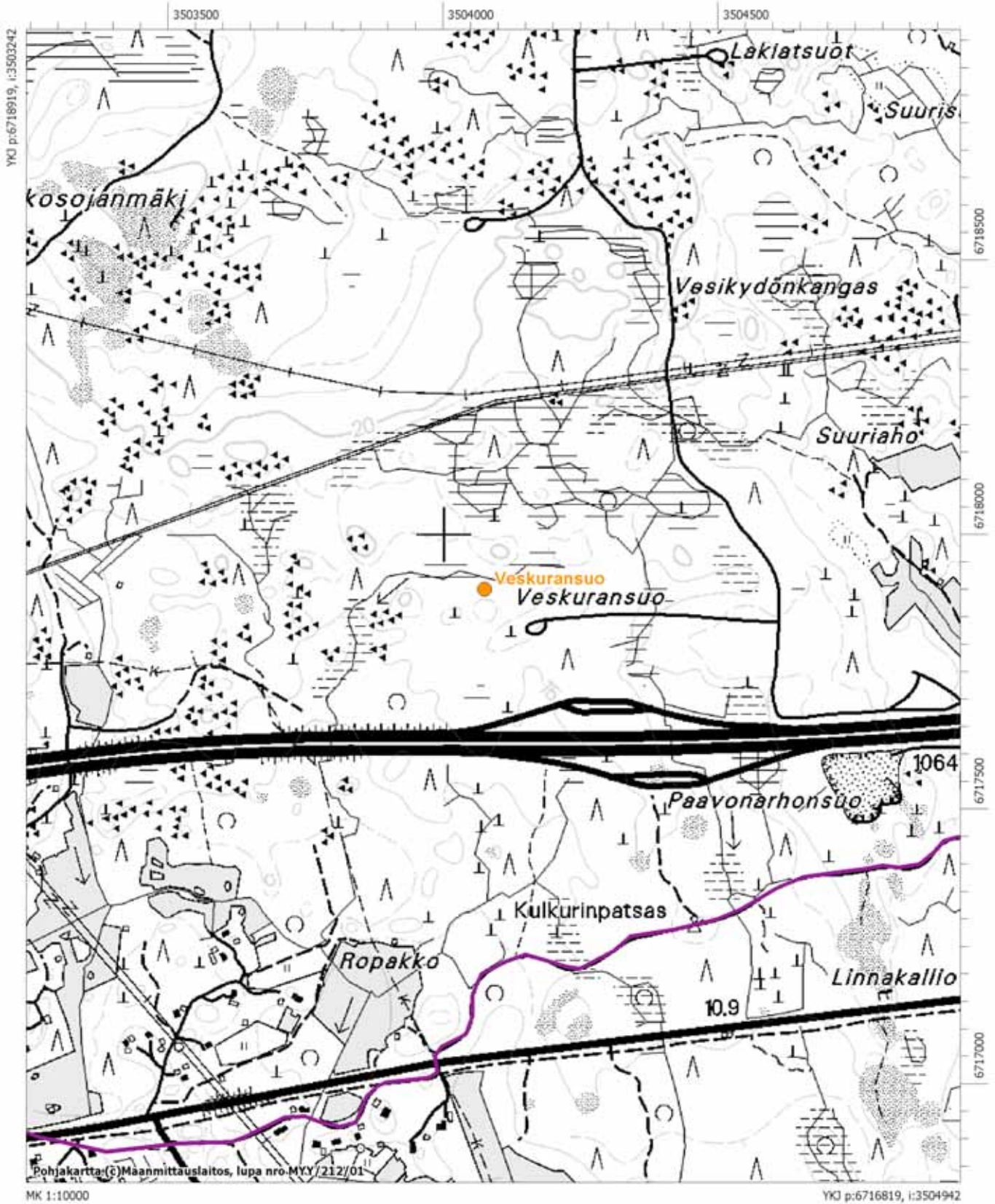
5.2.5. Summa Veskuransuo

<i>Mjrekisterinumero:</i>	1000 00 8319
<i>Muinaisjäännöstyyppi:</i>	työ- ja valmistuspaikat - tervahaudat
<i>Ajoitus:</i>	historiallinen
<i>Laji:</i>	kiinteä muinaisjäännös
<i>Rauhoitusluokka:</i>	2
<i>Yhtenäiskoordinaatit:</i>	pkoo: 6717899, ikoo: 3504075
<i>Peruskartta:</i>	3042 01 SUMMA

Kuvaus: Haminan kaupungin länsipuolella, vanhan Kuninkaantien sekä nykyisen valtatie 7:n pohjoispuolella, Veskuransuon ja pienen ojan eteläpuolella metsärinteessä on iso tervahauta. Suppilomaisen, halkaisijaltaan noin 7–8 metriä kokoisen haudan juoksutusaukko on suunnattu pohjoiseen suolle päin.

Oppaana kohteella toimi paikallinen kotiseutuaktivisti Tuula Riiheläinen.

Diapositiivit: MV/RHO 125706: 61-63.

Lähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA): MHA = Maanmittaushallituksen kartta-arkisto

Painamattomat lähteet

Enqvist, Johanna 2004: Haminan ohikulkutien (Vt 7/E 28) muinaisjäännösinventointi. Inventointikertomus Museoviraston arkeologian osaston topografisessa arkistossa.

Huurre, M. 1967: Vehkalahti, inventointi. Inventointikertomus Museoviraston arkeologian osaston topografisessa arkistossa.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Knapas, M.-T. 1984: Kymenlaakson kulttuurihistorialliset kohteet. *Kymenlaakson seutukaavaliiton julkaisuja A:20*.

Korhonen, M. 1981: *Vehkalahden pitäjän historia II*. Yhteiskunnallisesta kehityksestä 1600-luvulla sekä maakirjajalojen synty. Hamina.

Korhonen, M. 1985: *Vehkaleipää*. Palasia Vehkalahden historiasta. Hamina.

Nordenstreng, S. & Halila, A. 1974: *Haminan historia I*. Ruotsin vallan aika (v:een 1742). Mikkeli.

Nordenstreng, S. & Halila, A. 1975: *Haminan historia II*. Venäjän vallan alusta 1900-luvun alkuun (1742– n. 1900). Mikkeli.

Oksanen, E-L & Oksanen, M. 2003: Vehkalahden knaapit. Hämeenlinna.

Rosén, R. 1936: Vehkalahden pitäjän historia I. Suur-Vehkalahden asutus- ja aluehistoria n. vuoteen 1610. Helsinki.

Internet -lähteet

Wikipedia, Vapaa tietosanakirja haulle "Hamina", 2.5.2006

><http://fi.wikipedia.org/wiki/Hamina><

Merenkululaitos, Suomenlahden virtuaaliveneretki, 2.7.2007

><http://www.fma.fi/virtualboat/suomenlahti/09/tammio5.html><

Museovirasto, 27.6.2007 ja 3.7.2007

><http://www.nba.fi/rky1993/kohde565.htm><

><http://www.nba.fi/rky1993/kohde569.htm><

Luettelo on verkkoversio vuonna 1993 painetusta Museoviraston ja ympäristöministeriön julkaisusta Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. ISBN 951-9075-63-1, ISSN 1236-6439.

Ympäristöministeriö, Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, 2.7.2007

><http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=113545&lan=fi><

Verkkopalvelun maisema-alueiden esittelytekstit ovat peräisin julkaisusta "Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-alueityöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriön mietintö 66/1992".

Diapositiiviluettelo

MV/RHO 125706:

<u>Nro</u>	<u>Selite</u>	<u>Kuvaussuunta</u>	<u>Pvm</u>
1-2	Vilniemi, Lavonen. Panoraama.	N-S	26.9.
3	Vilniemi, kivisilta.	SE-NW	26.9.
4	Vilniemi, pumppuamon paikka?	SW-NE	26.9.
5	Rakila/Brakila.	NE-SW	26.9.
6-7	Mäntlahti Hovi. Panoraama.	N-S	26.9.
8-9	Pyötsaari. Panoraama.	SW-NE	26.9.
10	Mäntlahti, Vanhakylä.	N-S	26.9.
11-14	Pampyöli Hovi. Panoraama.	SW-NE	26.9.
15-16	Salmenkylä Vilkki. Panoraama.	S-N	26.9.
17-19	Husula. Panoraama	SE-NW	26.9.
20-22	Husupyöli/Pyöli. Panoraama	NW-SE	26.9.
23-24	Husupyöli. Panoraama	NW-SE	26.9.
25	Kolsila Lääti/Vanhamäki.	SW-NE	26.9.
26	Kolsila Lääti/Vanhamäki.	NE-SW	26.9.
27-30	Summa Pasi. Panoraama	W-E	2.10.
31-35	Salmi. Panoraama	N-S	3.10.
36-39	Neuvoton Kaaro. Panoraama	S-N	3.10.
40	Suuri Rantatie Neuvottomassa.	W-E	3.10.
41	Suuri Rantatie Summassa.	NE-SW	3.10.
42-43	Summanjoki Kuninkaantien sillalta katsottuna.	S-N	3.10.
44-45	Reitkalli Kylänpää. Panoraama.	SW-NE	3.10.
46-47	Reitkalli, Kylänpää. Panoraama.	SE-NW	3.10.
48	Reitkalli Pekkola, kylätontin eteläosaa.	S-N	3.10.
49-51	Summanjoen koski Reitkallissa.	S-N	3.10.
52	Reitkalli, Tanska.	SE-NW	3.10.

Nro	Selite	Kuvaussuunta	Pvm
53-54	Reitkalli, Jokiranta.Panoraama.	NE-SW	3.10.
55-57	Reitkalli, Viikari ja Jokiranta.Panoraama.	N-S	3.10.
58-60	Metsäkylä Mattila. Panoraama.	SW-NE	3.10.
61-62	Veskuransuon tervahauta. Panoraama.	SW-NE	3.10.
63	Veskuransuon tervahauta, juoksutuskanavan aukko suolle päin.	N-S	3.10.
64	Suuri Rantatie Summassa.	N-S	3.10.
65	Metsäkylä, Klemola. Panoraama.	NW-SE	3.10.
66-67	Roskien polttoa Metsäkylässä, Summanjoen rannalla.	SE-NW	3.10.
68	Lankila, itäosa.	NE-SW	5.10.
69-70	Lankila, länsiosa. Panoraama.	SE-NW	5.10.
71-74	Lankila, länsiosa. Panoraama.	SE-NW	5.10.
75-76	Turkia Ala-Jääski. Panoraama.	S-N	5.10.
77	Turkia Ala-Jääski.	SW-NE	5.10.
78-79	Röykkiöitä Suurimäellä (Turkia). Panoraama.	NW-SE	5.10.
80	Turkia Ylä-Jääski.	NE-SW	5.10.
81	Pyhäntö Perilä.	S-N	5.10.
82	Pyhäntö Vähä-Uski.	NW-SE	5.10.
83-84	Pyhäntö Vähä-Uski, kivijalkoja. Panoraama	E-W	5.10.
85	Uski.	NW-SE	5.10.
86	Uski.	S-N	5.10.
87	Ihamaa Koski.	SE-NW	5.10.
88	Ihamaa Pakkanen.	SE-NW	5.10.
89	Myllykylän mylly.	NE-SW	6.10.
90-91	Myllykylä Puonti. Panoraama.	NE-SW	6.10.
92	Vehkjärvi Uski.	NW-SE	6.10.
93	Vehkjärvi Holmaharjun eteläosa.	SE-NW	6.10.

94	Kypäräaukian kivilatomuksia, valtatie pohjoispuolella oleva latomus.	NW-SE	9.10.
95-98	Kypäräaukian kivilatomuksia, valtatie eteläpuolella.	-	9.10.
99	Suuriniemi 2.	NW-SE	9.10.
100	Suuriniemi 1.	E-W	9.10.
101	Kotisaari.	N-S	9.10.
102-104	Kotisaari. Panoraama.	S-N	9.10.
105	Huutokallion patteri.	N-S	9.10.
106	Mullinkosken patteri.	N-S	9.10.
107	Mullinkosken patteri.	S-N	9.10.
108	Kannusjärvi Heitto.	NE-SW	9.10.
109	Kitula, Kaipiaisen itäpuolen rantaniittyjä.	W-E	9.10.
110-111	Kitula Ukonmäki.	E-W	9.10.
112	Kannusjärvi Kärki.	SE-NW	9.10.
113	Leirinkangas 2, painanne.	SE-NW	1.6.
114	Leirinkangas 2, koepiston profiili.	-	1.6.
115	Kuorsalo, Vanhankylän opastaulu.	SE-NW	5.6.
116	Kuorsalo, kiviaitaa.	SW-NE	5.6.
117-118	Kuorsalo, kylätontin maisemaa.	S-N	5.6.
119	Kipanaiseniemi, "ryssänuuni"/ konekivääripesäke.	NE-SW	7.6.
120	Vihdaskankaanniitty, jatulintarha (1).	SE-NW	3.10.
121	Vihdaskankaanniitty, jatulintarha (1), yksityiskohta kivikehistä.	S-N	3.10.
122	Vihdaskankaanniitty, jatulintarha (2).	SE-NW	3.10.
123	Vihdaskankaanniitty, jatulintarha (2).	S-N	3.10.

Ihamaa

Pajjärvi

Kannusjärvi

Vetsäkyli

Vetsäkyli

Kärnäjärvi

Luomajärvi

Kannusjärvi

Pajjärvi

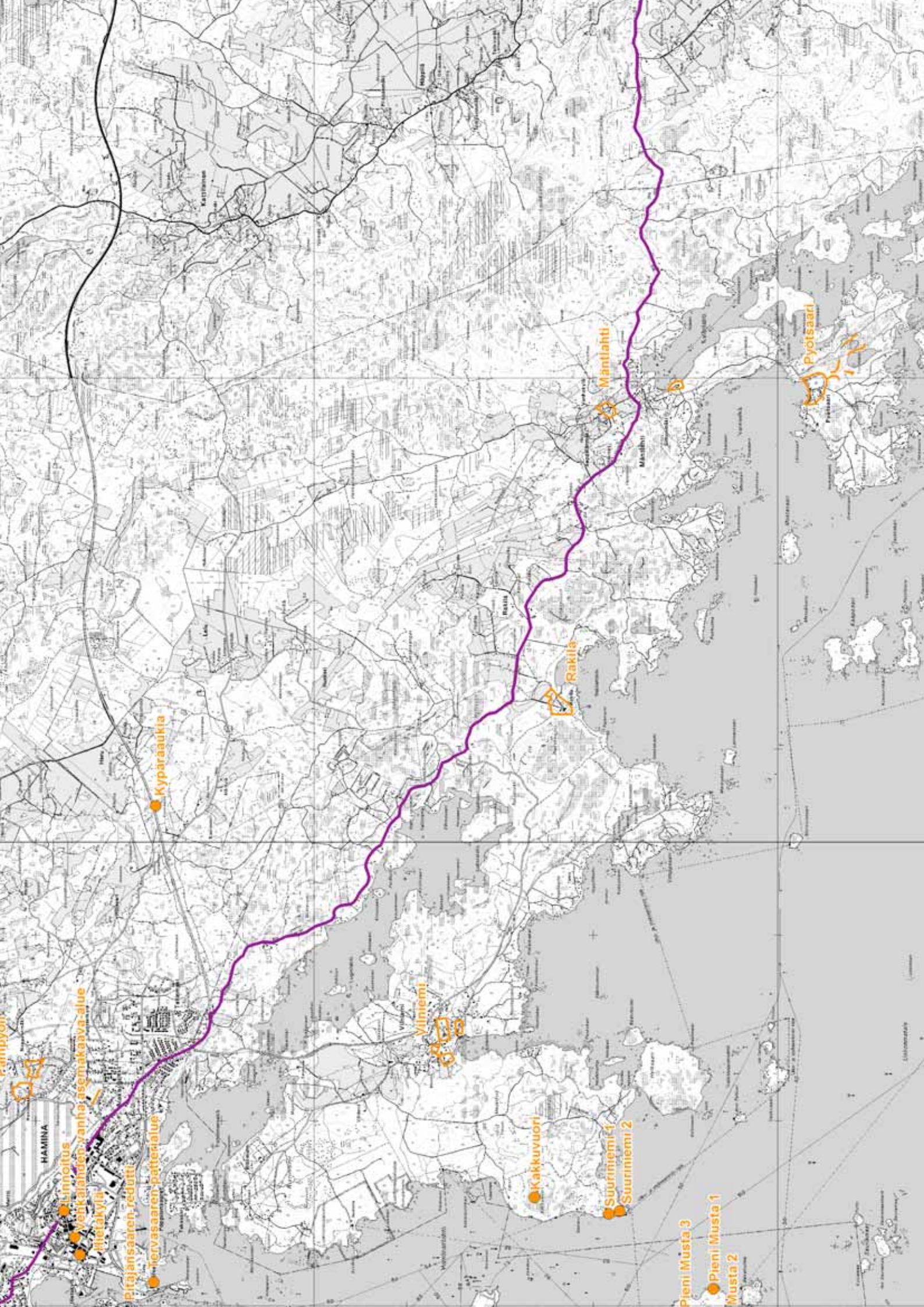
Vetsäkyli

Lankila

Turkia

Pynhato

Limnolitus
Veikkaralan vanha asemakaava-alue
Hietakylä
Pitjansaaren-redutti
Nervasaaren-patterialue

Kyparaaukia

Vilniemi

Kakkavuori

Suuriniemi 1
Suuriniemi 2

Pieni Musta 3

Pieni Musta 1
Musta 2

Rakula

Mäntlahti

Pyötsaari